

Bu program Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir

Yurttaş Hakları El Kitabı

Helsinki Yurttaşlar Derneği (hYd), 2015

Fikret Toksöz

Mustafa Utku Güngör

Yasemin Zeytinoęlu

Bu alışma “Yerel – Bölgesel Demokratik Yönetişim Projesi” kapsamında Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti’nin mali desteğiyle üretilmiştir. Bu çalışmanın içeriğinden sadece Helsinki Yurttaşlar Derneği (hYd) sorumludur.

İçindekiler

Giriş

Bölüm I. Kamu-Sivil Toplum İşbirliği

I.	Hak Nedir?	3
II.	Özgürlüklerimiz	
III.	Anayasal Bağlamda Sorumluluklar	5
IV.	Hak Arama Özgürlüğü	6
V.	Adil Yargılanma Hakkı	7
VI.	Yerel Yönetimler	7
VII.	Bilgi Edinme Hakkı	8
VIII.	Aktif Yurttaşlık	8

Bölüm II. Haklarımız Çiğneniyor ... Ne Yapabiliriz?

I.	Çevre Hakkı	9
II.	Eşitlik: Nefret Söylemi ve Ayrımcılık Yasağı	12
III.	Düşünce, Din ve Vicdan Özgürlüğü	14
IV.	Örgütlenme Özgürlüğü	15
V.	Özgürlük ve Güvenlik Hakkı	17
VI.	Kişi Dokunulmazlığı, Bedensel ve Ruhsal Bütünlüğünün Korunması Hakkı	21
	1. İşkence Yasağı	
	2. Eziyet	
VII.	Sağlık Hakkı	25
	1.Hasta Hakları	
	2.Yaşlı, Malul ve Sakatlara Bakım	
	3.Kürtaj	
VIII.	Eğitim Hakkı	28
	1. Zorunlu Dini Eğitim Meselesi	
	2. Anadilde Eğitim Hakkı	
IX.	Çalışma Hakkı	30
	1. Çalışma ve Sözleşme Özgürlüğü - Zorla Çalıştırma Yasağı	
	2. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği	
	3. Sendika Kurma Hakkı	
	4. Sosyal Güvenlik Hakkı	
	5. Kreş ve Yuva Açma Yükümlülüğü	
	6. Oda ve Yurt Açma Yükümlülüğü	
	7. Ev Emekçilerinin Sosyal Sigorta Hakkı	
	8. Ev Kadınlarının Sosyal Sigorta Hakkı	

X.	Cinsel Dokunulmazlığa Yönelik Haklar	37
1.	Bekâret Kontrolü Meselesi	
2.	Aile İçi Şiddet	

Bölüm III. Bireyin Hakkını Arama Yolları

I.	Aktif Yurttaşlar - Dava ve Başvurunun Önemi	41
II.	Başvuru Hakkı Nedir?	41
1.	Anayasa	
2.	Hak Arama Özgürlüğü	
3.	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	
4.	Yerel Yönetimler	
5.	Bilgi Edinme Hakkı Kanunu	
6.	Şikâyet ve Bilgi Edinme Hakkı	
III.	Başvurulacak Makamlar	43
i.	Merkezi Yönetim Düzeyinde	43
1.	TBMM Dilekçe Komisyonu	
2.	TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu	
3.	Anayasa Mahkemesi	
4.	AİHM Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	
5.	Kamu Denetçiliği Kurumu	
6.	İnsan Hakları Kurumu	
7.	Kamu Görevlileri Etik Kurulu	
8.	Kamu İhale Kurumu	
9.	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu	
ii.	Yerel Yönetim Düzeyinde Bireylerin Yerele Müdahale Hakkı	46
1.	Kent Konseyleri	
2.	Başvuruda Bulunulabilecek Bazı Kurumlar	

Bölüm IV. Meraklısına Notlar

I.	Pozitif Ayrımcılık Nedir?	48
II.	Kentsel Dönüşüm Nedir?	49
1.	Rezerv ve Uygulama Alanı nedir? Nasıl belirlenir?	
2.	Yerinde dönüşüm nedir?	
3.	Bina güçlendirme nedir?	
4.	Binanın riskli olup olmadığı nasıl anlaşılır?	
5.	Risk tespitinden sonra yapılacaklar nelerdir?	
III.	Tüketici Hakları	50
IV.	Engelli Hakları	53
1.	Engelli Hakları Nelerdir?	
2.	Sosyal Devlet İlkesi	
3.	Eşitlik İlkesi ve Pozitif Ayrımcılık	
4.	Eğitim ve Öğretim Hakkı	
5.	Çalışma Hakkı	
6.	Sağlık Hakkı	

V.	Çocuk Hakları	56
	1. Çocuk Hakları Neden Önemlidir?	
	2. Çocuklarımızın Haklarını Biliyor muyuz?	
VI.	Hayvan Hakları	58
VII.	Kadın Hakları Bakımından Boşanma ve Nafaka Hakkı	60
	1. Boşanma Davası Dilekçe Örneği	
	2. Anlaşmalı Boşanmada Dilekçe Örneği	
VIII.	Kadın Hakları ‘Haklarımı Öğrenmek ve Danışmak İstiyorum’	64
	1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Bağlı Kuruluşlar:	
	2. Baro Kadın Danışmanlık Merkezleri ve Adli Yardım Servisleri	
	3. Bağımsız ve Belediyelere Bağlı Kadın Sığınakları:	
	4. Bağımsız veya Belediyelere Bağlı Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezleri	

Giriş

Günümüzde küreselleşme, iletişim araçlarındaki hızlı değişim, “herkes için” insan hakları ve demokrasi düşüncesinin gelişmesi gibi etkenler, yaşamımızı giderek karmaşıktırmaktadır. Temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçiş, devlet işleyişinde saydamlık ve hesap verebilirlik; dezavantajlı grupların hakları gibi yeni ilke ve kavramlar daha özgürlükçü bir yaşam biçimini de gerekli kılmaktadır.

Peki, böylesine bir karmaşada yurttaşlar kendini nasıl savunacak, haklarına nasıl sahip çıkacak ve onları kullanarak kamusal ve idari işlerine nasıl müdahil olabilecektir? Bu sorular, yasal (hukuk) okur-yazarlık adı verilen, herkesin kolaylıkla anlayabileceği dille yazılan el kitapçıkları ile cevaplanmaktadır. Yasal okur-yazarlık ve yurttaşlık kavramı giderek her toplumda daha önemli hale gelmektedir. Öyle ki, bazı üniversiteler sırf bu alanda çalışacak uzmanlar yetiştirmek üzerine kurslar açmaktadır. İleri Batı toplumlarından gelişmekte olan ülkelere kadar her toplumda çok çeşitli alanlarda hukuk okur-yazarlığı konusu gündemdedir. Örneğin, sağlık hakları, bilişime karşı kişilerin korunması, yolcu hakları, öğrenci hakları, asker hakları gibi...

Yasal Okur-Yazarlık Nedir?

Yasal okur-yazarlık, gittikçe karmaşıktıran dünyada herkesin bu dünya ile başa çıkabilmesi için kullanabileceği bir hukuki yardım aracıdır. İnsanlar gerek kendilerini ilgilendiren, gerekse birarada yaşamdan kaynaklanan günlük veya daha uzun erimli kamuya ilişkin dertlerle başa çıkabilmek için “**mevzuat hazretleri**” denen ne idiği belirsiz bir güçle boğuşmak durumundadır.

Ülkemizde on binlerce kanun, tüzük, yönetmelik, genelge, yönerge, sirkülerden oluşan bir mevzuat hazretleri vardır. Bir de bunlara, AB üyesi olmak için kabul etmek zorunda olduğumuz ve bir kısmını uygulamaya başladığımız yüz bin sayfayı aşan mevzuatı da eklersek, durumun ne kadar içinden çıkılmaz bir hal aldığını ayrıca açıklamaya gerek yoktur. Sade vatandaşlar bir yana, çoğu kez avukatlar bile bir başka hukukçunun yardımına ihtiyaç duymaktadır.

Bu mevzuat hazretleri bazen hukuki bir metin, bazen de devlet gücü olarak karşımıza çıkar. Hukuki metinler, genellikle bizlerin anlayamayacağı bir dille yazılır, onu okuyup yorumlamak da özel bir uzmanlık gerektirir. Devlet gücü ise bazen polis, bazen yüklü bir para cezası veya “yasak” levhası ile önümüze çıkar. Hayat boyu her ikisi ile de mücadele etmek, kendimizi her ikisinden de korumak zorunda kalırız.

Durum böyleyken, bir yurttaş olarak ne yapabilir ve kimi zaman devlet veya yerel yönetim, kimi zaman ticari kuruluş, hatta bazen de sivil toplum biçiminde karşımıza çıkan bu dünya ile nasıl başa çıkabilirim? Tam bu noktada, elimizde iki tane çok önemli ve etkin araç bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yurttaş olarak sahip olduğumuz haklardır. İkincisi de kamu işlerinin bizim ihtiyaçlarımıza göre yürütülmesi için bir müdahale aracı olan

sorumluluklarımızdır. Gün geçtikçe bir yasal okur-yazarlık kütüphanesi oluşturmak ihtiyacımız arttığından bu kütüphane ile bölgesel-yerel demokrasinin geliştirilmesini desteklemeyi amaçlıyoruz Bölgesel-yerel demokrasinin güçlendirilmesi için öncelikle sivil girişimin desteklenmesi gerektiği kabulünden, kütüphanemizi kim için oluşturacağız ve içeriği ne olacaktır sorusuna şöyle cevap veriyoruz:

Kütüphanemizde bu üç kategori için yazılmış üç el kitapçığı oluşturduk. Birey, Muhtar ve Sivil Toplum olarak belirlediğimiz kategorilerin tümü için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Anayasamızda yer alan insan hakları ve özgürlükler ortak temel değerleri oluşturmaktadır. Bu ortak bölümden sonra, her bir kategori için bu hak ve özgürlükleri nasıl koruyup geliştirebileceğimiz, ilgili yasal dayanak ve seçtiğimiz mahkeme kararları ile açıklanmaktadır. Buna ek olarak hak ve sorumluluklarımızı bir müdahale aracı olarak kullanarak kamu işlerinin düzenli ve yasalara uygun biçimde gitmesini nasıl sağlayabileceğimiz anlatılmıştır. Başka bir anlatımla, birey-kamu ilişkilerinin etkinleştirilmesi doğrultusunda iyi yönetim ilkeleri arasında yer alan katılım, saydamlık ve hesap vermeyi sağlamaya yarayacak alanlarda bir hukuk okur-yazarlığı içeriği saptanmıştır.

Bu kitapçık ile, günlük yaşamda mahalle halkının ve yurttaşların haklarını koruması, onların kamu işlerine paydaş ve müdahil olmalarına yardımcı olmak amaçlanmaktadır. Böylelikle hem yurttaşların hem sivil toplum örgütlerinin hem de mahalle muhtarlarının bu konulardaki sorumluluklarına karşılık gelecek biçimde hukuki dayanak sağlamaktır. Böylece, bir yandan hak mücadelesinde muhtarların elleri güçlendirilirken, öte yandan da mahalle halkının haklarını fiilen kullanmasının önü açılmasına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Bölüm I. Kamu-Sivil Toplum İşbirliğinin Temelleri

Kamu- sivil işbirliği, çoğu kez iktidarda olanların vatandaşlara veya sivil toplum örgütlerine sağladığı bir lütuf yahut tersinden bakıldığında sivil toplumu muhatap alma, AB kurallarına uyum gereği olarak katlanılması mecburi bir idari “usul” gibi algılanmaktadır.

Kamu-sivil işbirliğini bürokratik bir araç, demokrasi göstergesi gibi algılamamanın önüne geçmenin tek yolu, bu işbirliğinin temelini **"haklar"** olduğunun anlaşılmasıdır. İnsan hakları üzerine oturan bir işbirliği anlayışı, göstermelik bir işbirliği yerine demokratik bir paydaşlığı ve gerçek bir ortaklığı yaratacaktır. Bu nedenle, bu bölümün birinci kısmında, önce haklar üzerinde durulacak, haklara bağlı olarak kullanılan **özgürlüklerin** niteliğinden söz edilecek ve de haklarımıza dayanarak özgürlükleri kullanma, koruma ve geliştirmek için **sorumlulukların** neyi ifade ettiği anlatılacaktır.

İkinci kısımda ise, haklara dayalı bir kamu-sivil işbirliğini alttan üste doğru kurmak için mahalle düzeyinde ne yapılabilir sorusunu yanıtlamak amacıyla haklara bağlı özgürlüklerimizi, korumak ve kullanmak adına mahalle düzeyinde yapılabilecek olanlara ilişkin olarak hukukun ve mevzuatın sağladığı imkânlar irdelenecektir.

I. Hak Nedir?

Haklarımız, özgürlüklerimiz, devlet ve hukuk düzeni ile ilgilidir. Mevcut hukuk düzeninin koruması altında olan haklarımızı, kişiye, kişi özgürlüklerine insana bağlı olarak ortaya çıkar ve günümüz hukuk anlayışı içerisinde gerek devletlerin gerekse evrensel değerlerin koruması altındadır. İnsanların bir ayrıma tabi olmaksızın birbirilerine eşit olduğu anlamına gelir. Ancak insanların hukuk önünde eşit olması kolayca kabul edilmemiştir. İnsanlık tarihi bir anlamda eşitlik sağlama mücadelesidir. Kölelik, ağalık, beylik gibi ayrıcalıklar sağlayan, kısaca insanı insana eşit saymayan bir anlayıştan bugünkü hak eşitliği kavramına gelinmiştir.

İnsanın anne karnında cenin olarak oluşmasından itibaren haklarımız vardır. Dolayısıyla hukuk düzeni tarafından tanımlanmadan da var olan insanın kullanabildiği bir özgürlükleri ifade eder. İnsan hayatı ve haklar birbirinden bağımsız düşünülemez. Haklar hukuken kişilerin birbiriyle olan ilişkilerini ve kişilerin devletlerle olan ilişkilerini anlamlandırmak açısından önem kazanmaktadır. Bu alan iç hukuk ve uluslararası hukukla düzenlenmiştir. İnsanın doğuştan hak sahibi olması, ona mevzuat tarafından henüz belirlenmemiş olan insan haklarını da talep etme yetkisi verir.

İnsan hakları, hukuk düzeni tarafından da öncelikli olarak yurttaşlık ve yönetici idare ile olan ilişkiler tanımlanmak ve insan onurunu yakışan bir hayat sürmek fikrinden yola çıkar. Bu nedenle insan hakları eğitimi önemlidir. Yurttaşlık bilinci yaratmak ve onurlu bir yaşam sürmek için önemlidir. Başka bir deyişle zamana, bulunan yere veya kişiye göre değişmez. Bu bakımdan haklara herkese karşı, özellikle de devlete karşı ileri sürülebilir. İnsan haklarının varlık nedeni, öznesi ve sahibi insandır. Bu nedenle de insan hakları yalnızca insan için vardır.

Böyle olunca da, insan hakkı cinsiyet, mülkiyet, din, ırk, yaş, sınıf, statü, kentli-köylü gibi ayrımlar yapmadan herkes için geçerlidir.

İnsan hakları hukuk önünde eşitliği getir ama bunun somuta dönüşmesi, haklara dayalı özgürlüklerin kullanılabilmesi için uzun mücadeleler verildi. Hukuki eşitlik insanların tümü için bir şey ifade etmedi. İşçiler, kadınlar, azınlıklar gibi gruplar ekonomik, sosyal ve kültürel eşitsizlikler altında yıllarca ezildi. Örneğin, kadın hakları için 19. yüzyılda başlayan hareket meyvelerini 20. yüzyılın ikinci yarısında vermeğe başladı. Bu eşitsizliklerin devam etmesinin en önemli nedeni bu gruplara kendilerini siyasi olarak ifade etme hakkı verilmedi. Uzun süreler oy kullanamadılar, kamu görevlerine atanamadılar. İnsanlık bu haklara sahip olmak için uzun mücadeleler verdi. İnsanların kendi özgürlük alanına toplum adına devlet tarafından karışılmaması talebi yetmedi. Bu talebe, insanların insanca yaşama hakkına sahip olmak için yaptığı mücadele sonucunda insanca yaşatacak araçların sağlanması eklendi. İşte bunun sonucunda işçi hakları gibi haklar doğdu. Bu haklarla birlikte siyasi temsil, katılım hakları da devreye girdi.

Günümüzde kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasi alanları kapsayan bir haklar demetinden söz ediliyor. İşte bu hakların tümü de, devletin yurttaşlardan başlayarak sivil kesimin tamamının taleplerini hesaba almasını ve onları paydaş olarak kabul etmesini sağlıyor.

Türkiye insan haklarına ilişkin olarak hem Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni, hem de Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Sözleşmelerini kabul etmiştir. Şimdi sıra bu hakların tam olarak ve herkesçe kullanılmasındadır. İşte bu noktada birey-vatandaş ve sivil topluma görev düşüyor.

Yurttaşlar, demokratik bir toplumda yaşamlarını sürdürebilmek için medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar başta olmak üzere bir dizi hakka sahiptir. Temel hak ve hürriyetler kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı sorumluluklarını da içermektedir. Hakların en belirgin özelliği bir taleple birlikte bir hizmet ve olumlu ya da olumsuz bir edimi istemeleridir. Haklar, başkaları tarafından da yerine getirilebilir bir edim, yapma ya da yapmama istemidir. Özgürlükler bu serbestliği ve hakları kullanmayı, onlardan yararlanmayı ifade eder.

Haklar arasında niteliklerine göre bir ayırım yapacak olursak; medeni ve siyasi haklara örnek olarak kişi dokunulmazlığı, işkence ve kötü muamele yasağı kişi güvenliği; özel hayatın korunması, din ve vicdan özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü, dernek kurma hakkı, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, seçme ve seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı, siyasi parti kurma hakkı, kamu hizmetlerine girme hakkı, bilgi edinme hakkı ve kamu denetçisine başvuru hakkı gösterilebilir.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar bakımındansa ailenin korunması ve çocuk hakları, eğitim ve öğrenim hakkı, kamu yararı, çalışma ve sözleşme özgürlüğü, angarya yasağı, sendika kurma hakkı, sağlık, çevre ve konut hakkı, sosyal güvenlik hakkı, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması örnek olarak düşünülebilir.

Ancak haklar birbirinden tamamen bağımsız olarak ele alınamaz. Örneğin, eğitim hakkının kültürel haklardan veya çalışma hakkından; çalışma hakkının toplantı ve gösteri yürüyüşleri yahut sosyal haklardan; yaşam hakkının işkence ve kötü muamele yasağından; adil yargılanma hakkının adalete erişim hakkından vb. bağımsız düşünölemeyeceğı gibi.

II. Özgürlüklerimiz

Haklara yurttaşların eşit, herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan erişimini sağlamak ise devletin temel görevidir. Hak ve özgürlüklerin uygulama alanının var olması, güvence altında olması ve aynı zamanda geleceğe dönük gelişiminin yine eşitlikçi, çok sesli, çoğulcu bir anlayışla sağlanması olmazsa olmaz bir koşuldur. Yani devlet sorumluluklarını hukuk devleti anlayışının esaslarına dayalı ve objektif bir biçimde yerine getiriyor olmalıdır. Objektif olması demek yurttaşlara temel hak ve özgürlüklerin hem devletin kendisi tarafından hem de üçüncü kişiler tarafından ihlal edilemeyecek nitelikte özgürlüklerin tanınmış olması demektir.

Anayasa, temel hak ve özgürlüklerin güvencesi olmakla beraber devletin görevlerini, işleyişini ortaya koyar. Aynı zamanda toplumsal bir anlaşmayı ifade etmelidir. Özgürlük esas; sınırlama istisna olmalıdır. Hukuk devletinde anayasal hakların özlerine dokunulmaksızın kanunla sınırlandırılabilceğı kabul edilmiştir ancak bu durumda dahi yaşam hakkına ve kişilik bütünlüğüne dokunulamaz ve hiç kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya mecbur bırakılamaz, mahkeme olmadan yargılamaz.

Devletin hakların niteliğine göre pozitif ve negatif sorumlulukları mevcuttur. Negatiften kastedilen hakların özgürce kullanımına müdahale edilmemesi, kullanım alanlarının güvence altına alınmasıdır. Devlet tarafından hak ve özgürlükler çok sesli, eşitlikçi ve çoğulcu bir anlayışla sağlanmalıdır. Her yurttaş bakımında temel hak ve özgürlüklerin varlığının sağlanması, yurttaşların haklarını kullanırken bu kullanımına müdahale edilmemesi devletin sorumluluğundadır. Örneğin, din ve vicdan özgürlüğü bakımından farklı inanışlara sahip grupların inanç özgürlüklerine müdahale edilemez, yurttaşlar bu haktan mahrum bırakılamaz. Belirli bir dine ya da inanca mensup grup bakımından ayrımcılık yapılamaz. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanan vatandaşlar bakımından bu hakkın kullanımına özgürlük alanı içerisinde müdahale edilemez yahut kişi veya gruplar arasında ayrım yapılamaz. Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkını kullanan yurttaş, örneğin sansür uygulayamaz yahut ayrım yapılamaz vb. Devlet vatandaşın hak ve özgürlüklerini anayasal düzlemde güvence altına almak durumundadır.

Hakların niteliğine göre devletin pozitif, aktif sorumlulukları da mevcuttur. Devletin hak ve özgürlüklerin fiilen kullanılması için gerekli ortamı yaratması gerekir. Örneğin; eğitim hakkının kullanılması için gerekli altyapıyı oluşturmalı, sosyal alanı buna göre düzenlemeli, aynı zamanda farklı etnik ve kültürel gruplar bakımından eşitlikçi ve çok sesli bir düzen kurmalıdır veya ana dilde eğitim hakkını sağlamalı yahut her kesimden vatandaşın eğitim araçlarına erişimini temin etmek için aktif olarak üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmeli ve gerekli kamu hizmetini sunmalıdır. Çalışma hakkı bağlamında, insan haklarına saygılı

istihdam modelleri benimsemeli ve çalışma hakkına erişirken yurttaşlar arasında ayrımcılık yapmamalıdır. Aynı zamanda sosyal güvenlik ağını kurarak olumlu yükümlülüklerini yerine getirmelidir. Devletin pozitif ve negatif görevleri ve haklar arasındaki ilişki örnekleri çoğaltılabilir.

Temel hak ve özgürlükler, anayasal güvenceye bağlanmış insan hakları olup, anayasal haklardır. 1982 Anayasasına göre temel hak ve hürriyetler söz konusu olduğunda, Avrupa İnsan Hakları sözleşmesi de Türkiye Hukukunun bir parçası olarak değerlendirilecektir (AY md. 90).

III. Anayasal Bağlamda Sorumluluklar

Pekâlâ, buna karşılık vatandaşların sorumlulukları var mıdır? Sorumluluklar, yurttaşların derhal ya da gelecekte bir şey yapması ya da bir şeyden vazgeçmesi olarak ifade edilebilir. 1982 Anayasasında “temel hak ve hürriyetlerin, kişinin topluma ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumlulukları” olduğu (md.12/2); demokratik toplumun ve hukuk devleti olmanın bir parçası olarak yurttaşların da sorumlulukları olduğu belirtilmiştir. Anayasal sorumluluklar bakımından esas meselelerden biri vatandaşların hak ve özgürlükleri anlamında kendini konumlandırması ve talep, itiraz ve şikayetlerini dile getirmesidir.

İhlaller karşısında eğer mevcut ise yetkili mercilere başvurmak ve devleti, idareyi denetleyen mekanizmaları harekete geçirmek bir yurttaş sorumluluğudur. Eğer böyle bir mekanizma yok ise başvuru imkânının sağlanması hakkını talep, temel bir yurttaş sorumluluğu olarak düşünülmelidir. Sosyal demokrasilerde, karar mekanizmalarına katılmak yani yaşamını ilgilendiren konularda kendini konumlandırmak, söz sahibi olmak vatandaşın sorumluluğu olarak değerlendirilmelidir. Elbette bunu yerine getirmek için yurttaşların haklarının farkında olması gerekir ve bu farkındalığın oluşturulması da sosyal devlet ilkesi gereği devletin sorumluluklarını yerine getiriyor olması ile doğru orantılıdır. Yani bir yandan yurttaşlar talep şikayet ve itirazlarını dile getirmeli; diğer yandan devlet de bunu gerçekleştirmek için gerekli kamusal alan ve hizmeti sağlamalıdır.

IV. Hak Arama Özgürlüğünün Kaynağı

Başvuru ve hak arama özgürlüğü başta Anayasa olmak üzere, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi vb temel uluslararası insan hakları sözleşmeleri ile koruma altına alınmıştır. Ayrıca yerel düzeyde başvuru ve hak arama özgürlüğü Belediye Kanunu ile de güvence altına alınmıştır.

Tarih boyunca, site devletlerinden günümüze kadar, insanların kamu işleri konusunda başvuruda bulunma, görüşlerini açıklama hakları neredeyse tüm devletlerce kabul edilmiştir. Osmanlı Sarayında sultanların vatandaşların şikayetlerini dinleme yöntemlerinin günümüzdeki ombudsman kurumunun başlıca esin kaynağı olduğunu biliyoruz. Bu, bir hak olarak sonraları anayasalarda ve insan hakları bildirgelerinde yer bulmuştur.

Ülkemizde, dilekçe hakkına dair ilk anayasal düzenleme 1876 Kanuni Esasi'nin 14. maddesinde temel hak ve özgürlüklerden biri olarak yer almıştır:

Eden bir veya bir kaç kişinin gerek şahıslarına ve gerek umuma müteallik (alakalı) olan kavanin ve nizamata (kanun ve kurallara) muhalif gördükleri bir maddeden dolayı işin merciine arzuhal verdikleri gibi Meclisi Umumiye dahi müddei (dilekçi) sıfatı ile imzalı arzuhal vermeğe ve memurinin ef'alinden (fiillerinden) iştikâye (şikâyete) selâhiyetleri (yetkileri) vardır. (MADDE 14)

Bu hak şimdiye kadarki tüm anayasalarda benzer şekilde ifade edilmiştir. 1982 Anayasasında başvuru hakkı ile hak arama hürriyeti iki ayrı madde ile düzenlenmiştir. Bunlardan birincisi hak arama hürriyeti, ikincisi ise başvuru hakkı ile ilgilidir:

Başvuruya ilişkin hak 1982 Anayasası'nın başlığı altında: "Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkını düzenleyen 74 maddede ele alınmıştır. Buna göre tüm yurttaşlar: 'Kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir. Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu, İdarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler.'

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Anayasamızın 90. Maddesine göre iç hukukumuzun bir parçasıdır. Bu maddeye göre insan hakları konusunda Türkiye kanunları bu sözleşmede yer alan haklarla çatışırsa, Avrupa İnsan Haklar Sözleşmesi esas alınır. Sözleşmenin 13.cü maddesi ise Etkili Başvuru Hakkını şöyle tanımlamaktadır: 'Bu Sözleşme'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.'

V. Adil Yargılanma Hakkı

Anayasanın 36.Maddesine göre: "meşrû vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz."

VI. Yerel Yönetimler

Anayasamız, AİHS bir kamu yönetimi birimi olması itibariyle yerel yönetimler bakımından da önem arz etmektedir. Belediye Kanununun 13. Maddesi Hemşehrilik Hukuku başlığı altında bir belediye içinde yaşayanların yönetime katılma ve bilgilendirme hakkını ayrıca güvence altına almaktadır. Bu amaçla pek çok belediye beyaz masa gibi isimler altında bireylerin başvuru hakkını kolaylaştıracak birimler oluşturmuştur.

VII. Bilgi Edinme Hakkı

Başvuru hakkı ile hak arama hürriyetinin kullanılmasına ilişkin olarak yukarıda açıklanan temel kanunlar yanında bu hakların nasıl kullanılacağına dair özel kanunlar da vardır. Bunlardan Bilgi Edinme Kanunu bu bölümde ele alınmıştır. Öteki kanunlar, başvurulacak makamlar başlığı altında ele alınacaktır.

Bilgi Edinme kanuna göre, herkes; demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kamu işlerine ait konularda bilgi isteyebilir. Bilgi edinmeyi kolaylaştırmak için Cumhurbaşkanlığı'ndan başlayarak her tür kamu yönetiminin internet sayfalarında özel butonlar vardır. Bu butonlara basarak istediğimiz bilgiyi kamu yönetiminden talep edebiliriz.

Şikâyet ve bilgi edinme hakkı farklı formlarda da olsa çok köklü bir hak olarak karşımıza çıkar. Ancak demokratik toplumlarda şikâyet hakkı ve bilgi edinme hakkı, halkın yönetime katılmasının da bir yoludur. Bilgi edinme hakkı şeffaf işleyen bir yönetim anlayışı için ve halkın dilediği bilgiye ulaşabilmesi için ciddi bir önem taşır.

VIII. Aktif Yurttaşlık

Yurttaşlar haklarının ihlal edildiğini düşündüklerinde dava açabilirler, yahut açılmış bir davada husumetin tarafı olmak için davaya katılabilirler. Sadece sembolik değil aynı zamanda aktif olarak davalara katılarak faaliyet alanlarındaki yanlış kamusal ve özel uygulamaları teşhir edebilir aynı zamanda bu tip uygulamalara son verilmesi için müracaat ve dava haklarını kullanabilirler. Baro elbette bu konuda yetkilidir ve gerektiğinde yurttaşlar eğer koşulları sağlıyorsa Barolardan ücretsiz adli yardım alabilirler. Yurttaşlar bir araya gelerek de kendilerini ilgilendiren ve zarara uğradıklarını düşündükleri konularda da başvuru hakkını kullanabilir, dava açabilirler. Son dönemde özellikle çeşitli haberleşme araçlarının aktif olarak kullanılması sayesinde sivil toplumu oluşturan aktif yurttaşlar birbirinden farklı ve çeşitli kimliklerle, nedenlerle (sınıfsal, etnik, vb.) iç içe geçen bir ilişkiler ağına dayanarak esnek ve hızlı hareket edebiliyor; lidersiz, kısıtlayıcı ve katı kurallara, tüzüklere gerek duymadan, sadece bir sorunu dert edinmiş olma temel fikri ile yol alıyor. Sürekli hareket halinde olan; kalkınma hedefi, büyüme ve özel kesime yönelik düzenlemeler karşısında taleplerin temel insan hakları bağlamında birbirine eklemlendiği, kararlara eşit katılım ve katılımcı demokrasi talep eden bir sivil toplum-aktif yurttaşlık ile karşı karşıyayız.

Bölüm II. Haklarımız Çiğneniyor... Ne Yapabiliriz?

Haklarımız çiğnendiği zaman Anayasamızın, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ve kanunlarımızın bize sağladığı hakları etkin biçimde kullanarak, hukuk devletinin sağladığı imkanlar ölçüsünde, önleyici tedbirler alınmasını; hak ihlallerinin denetim ve yaptırıma bağlanmasını sağlayabiliriz.

Bu bölümde, haklarımız çiğnendiği zaman ne yapılabileceğini açıklamak için, haklarımızı korumak için çıkarılmış kanunlarla bu kanunlara dayanarak verilmiş mahkeme kararlarından örnekler vererek açıklamalar yapacağız.

Günlük hayatımızda, haklarımızın kamu kurumları ve özel kişi ve kuruluşlarca ihlal edildiğine aslında defalarca şahit oluyoruz. Bu çalışma, yurttaşların günlük hayatta sıkça karşılaştıkları, anayasadan ve uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan ve en çok müdahale edilen, kullanımı engellenen hakları ele alacaktır.

I. Çevre Hakkı

Anayasamızda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde de belirtildiğine göre, her vatandaş yaşamaya uygun bir çevrede bulunma hakkına sahiptir. Bu hakkın yanında kişiler ve Devlet de sağlıklı çevre koşullarını sağlamak ve korumak sorumluluğundadır (AY. Madde 56). Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı, insan hayatına yaraşır barınma, yiyecek ve yeterli suya erişimin sağlanmasını; çevre ve doğanın düzenini ve aynı zamanda yurttaşların sağlığını olumsuz etkilemeyen bir ortamda yaşamayı ifade eder. Dolayısıyla yurttaşların yaşadıkları yerin yönetiminde söz sahibi olması hakkını da gerektirir ve içerir.

Temelde çevre hakkı bir çok hak ile sıkı sıkıya bağlı olarak düşünülmelidir. Yaşam hakkı, sağlıklı ve temiz bir havayı solumak, temiz suya sahip olmak, yeterli yiyeceğe hem fiziken hem de ekonomik anlamda sahip olmak, doğaya ve çevreye zarar vermeyen ekonomik yatırımların gerçekleştirilmesi, yurttaşların zorla yerinden edilmediği ve hayati tehlike barındıran koşullar altında yaşamaya zorlanmadığı, çevreye verilen zarar dolayısıyla insanların ekonomik geçim kaynaklarından mahrum edilmemesini de ifade eder.

Anayasamızda sağlıklı çevrede yaşama hakkı farklı maddelerde düzenlenmiştir. Buna göre, idare şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, barınma ihtiyacını karşılayacak tedbirleri almalıdır. Yaşanılan yerin güvenliği ve dokunulmazlığı da koruma altına alınmıştır. Yurttaşların yaşadıkları yer ve eklentilerine (konut, ev, vs.) kimse rızası dışında giremez. Bu suçu işleyenler şikayet üzerine cezalandırılır.

Çevreye zarar vermek bir suçtur. İnsan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak çevreye zarar veriliyor ise bu kişiler hapis yahut para cezası ile cezalandırılır.

Örnek: 3. Havalimanı Davacıları

3.HAVALİMANINA HAYIR! Yürütmeyi Durdurma Kararı Aldıran Yurttaşlar

Girişimi

İstanbul'da yapılması planlanan 3.Havalimanına karşı bir grup yurttaş Çevre Etki Değerlendirme (ÇED) Raporunu onaylayan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na karşı dava açtı. Çevre Etki Değerlendirme (ÇED) Raporunun iptalini için açılan davada mahkeme yürütmeyi durdurma kararı vererek davayı kabul etti. İstanbul 4. İdare Mahkemesi 21 Ocak'ta aldığı kararla, 3. havaalanı projesinin ihaleye çıkmasına yol açan ÇED Olumlu Kararının yürütmesini, alanda yapılacak keşif ve bilirkişi raporunun mahkemede incelenmesine dek durdurdu. Keşif ve bilirkişi raporu isteyen mahkeme, bu belgeleri inceledikten sonra ihalenin yürütmesinin durdurulması kararını yeniden değerlendirecek. Yurttaşlar 3. havaalanı projesinin tarımsal alanları yok edeceği, doğal hayatı olumsuz etkileyeceği, iklim değişikliğini hızlandıracığı, gürültü ve elektromanyetik kirliliği yaratacağı, orman alanlarını yok edeceği, içme suyu havzalarını telafisi olmayacak derecede zarar vereceği ve evrensel, ekonomik ve sosyal etkileri olacak yatırımın kamuoyunun görüşü alınmadan ihale edildiğini beyan ederek dava açtı. Meslek odalarının dava açmasına getirilen yasa değişikliklerinden sonra vatandaşların açtığı davada verilen karar, hukuk yoluyla hak arama mücadelesinde yeni bir kazanım. Yürütmesi durdurulan ÇED Raporu'na göre arazinin 61 milyon 172 milyon metrekaresi orman, 1 milyon 180 metrekaresi ise çoğu terk edilmiş taş, kum ve kömür ocağı sahaları. Üstelik arazide irili ufaklı maden faaliyeti için açılmış ancak üzerinden 40 seneye yakın süre geçtiği için doğal bir dönüşüm geçirmiş 70'e yakın göl ve sulak alan bulunuyor. İlk ÇED Raporu'nda bunlar için sulak alan ifadesi kullanılırken, nihai ÇED Raporu'nda bu ifade 'büyüklü küçüklü geçici su birikintileri' şeklinde değiştirildi. Kamuoyunda üçüncü havalimanına yönelik endişeler çevre ve seyir emniyeti üzerinde yoğunlaştı. Çevre yönünden en büyük risk ise Terkos Gölü. Göl, kayalık alanları, kıyı şeridi ile ön plana çıkıyor. Dünya çapında nadir bitki türlerine ev sahipliği yapıyor. Buranın ayrıca uluslararası anlaşmalara göre de korunması gerekiyor. Öte yandan ÇED Raporu'nda, Terkos ile birlikte İstanbul'un önemli su havzalarından Alibeyköy ve Sazlıbosna barajlarına gidecek suyun azalacağı ve kirleneceği belirtiliyor. Davanın avukatı Alp Tekin Ocak'a göre, şehrin kuzeye doğru büyümesinin nüvesi olacak üçüncü havalimanının, 2006'da İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce konunun yüzlerce uzmanının katılımıyla hazırlanan 1/100 binlik Çevre Düzeni Planı'na açıkça aykırılık teşkil ediyor. Çünkü İstanbul'un imar anayasası sayılan bu üst ölçekli planda şehrin doğu-batı yönünde büyümesine; bugün havalimanı, üçüncü köprü, Kanal İstanbul, nüfusu milyonluk iki yeni şehir kurulması planlanan kuzeyinin ise korunmasına hükmediliyor. Davacılar göre üçüncü havalimanı bu plan ile taban tabana zıt. Davaya sebep olan eksiklerden biri planlama esaslarına aykırı olarak katılımcı bir projelendirmenin yapılmamış olması. Yerel ile Mega Proje kapsamında hiç bir tartışma, planlama, bilgilendirme yapılmadan, Projenin ihale edilmesi. Avukat Ocak dava dilekçesinde de, halkın katılımının olmadığına dikkat çekmiş. Uluslararası çapta ekonomik, sosyal ve ekolojik etkileri olacak bu projenin geniş bir çevrede tartışılması ve ondan sonra karar verilmesi gerektiğine yer vermiş. Dava dilekçesinde dikkat çekilen konulardan biri de üçüncü havalimanının yapılacağı bölgenin kuş göç yollarının tam üzerinde olması. Davacıların üzerinde durdukları konulardan biri de bugünlerde su kıtlığı sinyalleri veren İstanbul'da, yapılacak havaalanının üç büyük su havzasına olan yakınlığı. Avukat Alp Tekin Ocak, 2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun 10. maddesine göre ÇED olumlu

kararı olmaksızın faaliyete başlanamayacağını, lisans, ihale ve ruhsat işlemlerinin yapılamayacağını açıkça düzenlenmiş olduğuna da özellikle dikkat çekiyor. Bu konudaki gelişmeler hakkında detaylı bilgi edinmek için bakınız: <<http://ucuncuhavalimani.org/>>

MAHKEME İÇTİHATLARIYLA ÖRNEKLER

Soru: Evimin yakınındaki havaalanındaki uçuşların gün be gün artıyor olması ve yeni bir karayolunun evimin çok yakınına yapılması nedeniyle evde yaşamam imkansız hale geldi. Ne yapabilirim?

Cevap: Mülkiyet hakkınızın kullanımının artık imkansız hale geldiğini düşünüyorsanız, Havaalanının ve karayolunun katlanılamayacak derecede gürültü yarattığını bu nedenle yoğun bir çevre ve ses kirliliğini maruz bırakıldığınızı düşünüyorsanız hukuk yollarına başvurabilirsiniz (Arrondelle v Birleşik Krallık).

Soru: Evimin yakınındaki fabrika/nükleer santral nedeniyle yoğun bir çevre kirliliğine maruz kalıyorum. Ne yapabilirim?

Cevap: Eğer idare fabrikanın ya da nükleer santralin atıklarını çevreye zarar vermeyecek bir biçimde bırakmasını sağlayamıyor ise özel hayata ve aile yaşamına saygı göstermeyerek açıkça haklarınızı ihlal ediyor demektir. Burada her ne kadar söz konusu iş yeri nedeniyle istihdam artıyorsa da ve ya ülke ekonomik olarak kalkınıyor olsa da bu durum sizin özel yaşamınızın, aile hayatınızın ihlal dolayısıyla katlanılamayacak bir hal aldığı gerçeğini değiştirmez. Çevre kirliliği karşısında yasalar ve idare yurttaşların mülkiyet hakkı da dahil olmak üzere sağlıklı bir çevrede yaşam hakkını korumakla yükümlüdür. İdare bu tip durumlarda derhal harekete geçmek mecburiyetindedir (Lopez Ostra v İspanya; Guerra v İtalya)

Soru: Doğal-sit alanın ve vahşi yaşamın korunması için mahkemeye başvurmuştum. Mahkeme lehime karar verdi. Ancak davalı olduğumuz idare, mahkemenin kararlarını uygulamıyor, geciktiriyor. Ne yapabilirim?

Cevap: Mahkemenin verdiği kararlar bağlayıcıdır ve davalı idare de bu kurallara uymak zorundadır. Doğanın tahrip edildiği gerekçesiyle ve hakkınızın ihlal edildiği yönünde mahkemeden aldığınız herhangi bir yürütmeyi durdurma kararı yahut idari işlemin hukuka aykırı olduğuna yönelik bir karar mevcutsa (Kyrtatos v Yunanistan) bu kararın uygulanmasını sağlamak için örneğim bu olayda Orman Bakanlığı ve Kültür Bakanlığına, Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kuruluna başvurabilirsiniz. Böylelikle söz konusu idarenin mahkeme kararına uymadığını belgeleyebilir hatta bu durumu yeniden bir dava konusu yapabilirsiniz. Söz konusu gecikme ve ihmal nedeniyle suç duyurusunda bulunabilirsiniz. Eğer açık bir maddi/manevi zarara uğradıysanız buna bağlı olarak tazminat talep edebilirsiniz.

Soru: Yaşadığım yerdeki altın madeni çevreye ağır zarar verecek şekilde siyanür kullanarak işlem yaptığı için mahkemeye başvurdum. Mahkeme altın madeninin ruhsatını iptal etti. Bu nedenle madenin yine aynı usulleler ile altın aramasının artık

imkansız olduğunu düşünüp sonunda rahat bir nefes almışken, idare yine aynı usullerle çalışabileceğine dair ruhsat verdi. Maden aktif. Ne yapabilirim?

Cevap: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye'yi bu nedenle 2004 yılında mahkum etti. Taşkın ve diğerleri kararına göre idare mahkeme kararıyla maden işletmesinin çalışma ruhsatı iptal edilmiş olmasına rağmen madene yine çalışma izni verdiğinde AİHM bunun özel yaşama ve aile hayatına karşı açık bir insan hakları ihlali olduğuna ve idarenin yeniden ruhsat vermiş olmasının adil yargılanma hakkını ortadan kaldırdığına hükmetti. Aynı şekilde Bergama'da bir maden işletmesinin siyanürle altın aramasına izin verilmesi de AİHM'ce başvuruların özel hayatının, aile hayatının zarar gördüğünün kabulü ile sonuçlanmıştır. Bu olayda Bergama halkı siyanürle altın aranmasının, ağaçların kesilmesinin, patlayıcı ve siyanür kullanılmasının, atıkların yeraltı içme sularına sızmasının ve atık barajının olası bir deprem karşısında büyük çevresel riskler doğuracak olmasının çevre, doğa ve orada yaşayanlar bakımından yarattığı tehlike nedeniyle maden işletmesinin faaliyetine izin verilmemesi için idare mahkemesine başvurmuştu. Neticede Danıştay çevre etki değerlendirmesi ve uzman raporlarını madencilik faaliyetinin fiziki, ekonomik, estetik, sosyal ve kültürel etkileri bakımından değerlendirerek bölgenin ekolojik yapısının, insan sağlığının ve güvenliğinin sodyum siyanür kullanılarak tehlikeye atılmasında kamu yararı olmadığına ve maden işletmesinin bu tür riskleri yok edecek nitelikte bir güvenlik önlemi garanti etmediğine karar vererek işletmenin faaliyet yapamayacağına karar vermişti. Ancak Bakanlık tarafından bu karar rağmen maden işletmesinin faaliyetine devam etmesine karar verilince AİHM'e yapılan başvuruda, Mahkeme, idarenin verilen mahkeme kararına aykırı davranmasının, yurttaşların medeni haklarının ihlali anlamını taşıması nedeniyle adil yargılanma hakkının ortadan kaldırılması anlamına geldiğine karar verdi. Mahkemeye göre, madencilik faaliyetinin tehlikeli etkileri kişilerin özel hayatı ve aile hayatı bakımından incelenmelidir. İdare çevre kirliliğinin yaratacağı olumsuzluklar bakımından özel hayata ve aile hayatına saygı göstermekle yani kişilerin özel hayatını ve aile yaşantısının kapsayan yaşam alanlarına zarar vermemekle yükümlüdür (Öçkan ve diğerleri Türkiye, 2006).

II. Eşitlik: Nefret Söylemi ve Ayrımcılık Yasağı

Nefret söylemi ve ayrımcılık yasağı, ulusal ve uluslararası mevzuatta örneğin Anayasamızda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve Türk Ceza Kanununda, İş Kanununda vb yer almaktadır. Nefret ve ayrımcılık günlük yaşamda, işte, sokakta, okulda karşılaştığımız kötü davranış ve kötü sözlerdir.

Ayrımcılık, Anayasamızda kanun önünde eşitlik ilkesi içinde düzenlenmiştir. Bu yasağın kapsamı ve yasağa karşı yaptırımlar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan haklar herhangi bir ayırım gözetilmeksizin herkes için kullanılabilir olmalıdır. Bu ilke çerçevesinde yurttaşlar arasında herhangi bir sebepten ötürü ayrımcılık yapılması yasaktır. Sözleşme din, dil, ırk, cinsiyet, vatandaşlık, siyasi ya da herhangi bir görüşü nedeniyle, ulusal bir azınlığa mensup olmak, servet sahibi

olmak, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir durumu dayalı olarak bir gruba mensup olması nedeniyle ayrımcılık yapılmasını yasaklar (AİHS md 14).

Nefret söylemi ve ayrımcılığa karşı yaptırımlar Türk Ceza Kanunu'nda yer almaktadır. Buna göre dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefî inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle;

- Bir kişiye kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya kiraya verilmesini,
- Bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını,
- Bir kişinin işe alınmasını,
- Bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını, engelleyen kimse, bir yıldan-üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Örnek: Otomobili çizildiği için erleri toplayıp “Doğulu-Batılı” olarak ayıran üsteğmen hakkında 4 yıl hapis istemiyle dava açıldı. Ankara’da gerçekleşen olay insanları doğdukları ve yetiştikleri yere göre olağan şüpheli ilan edilmesi ve buna göre muamele gösterilmesi ile ilgili bir örnektir.

Örnek: Bir şampuan reklamında Adolf Hitler’in konuşma yaptığı kaydın reklam sloganına yapıştırılarak kullanılması üzerine suçluyu övme, kadın cinsiyet kimliğinin aşağılanması ve Yahudi azınlığa karşı var olan nefret söylemi nedeniyle suç duyurusunda bulunulmuştu. Konuyla ilgili suç duyurusunda bulunan avukat hakkında bir internet gazetesinin “siyonist uşakları yine teröre sarıldı” başlıklı haberi üzerine ise avukat Anayasa Mahkemesi’ne şeref ve itibarının zarar gördüğü gerekçesiyle başvurdu. Anayasa Mahkemesi söz konusu söylemin nefret söylemi olduğunu kabul etti. Mahkeme, farklı cinsel eğilimleri olan kişilere karşı toplumda egemen olan ayrımcılık, dışlayıcılık ve nefretin önlenmesinin, devletin pozitif yükümlülükleri arasında olduğuna tereddüt bulunmadığını belirtmekle birlikte direkt olarak KaosGL Derneği’nin avukatı olan başvurucunun şeref ve itibarının zedelenmediğine karar verdi. Ancak başvuranın hedef alınan dernek olmadığının da altını çizdi.

Örnek: Haziran 2001’de Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan “Türkiye Çingeneleri” isimli kitapta Çingenelerin suç faaliyetlerinde bulunan kişiler olduğu, Çingenelerin özellikle hırsız, yankesici ve uyuşturucu kaçakçısı olarak nitelendirilmesi ve haklarında küçük düşürücü ifadelerle yer verilmesi nedeniyle Bakanlığa şikayette bulunulmuş ve eserin satışının durdurulması ve kitabın bütün kopyalarına el konulması talep edilmişti. Bakanlıkça hiçbir işlem yapılmayınca Roman asıllı Türkiye vatandaşı olan Aksu adli ve idari yargıya başvurmuştu ancak mahkemeden olumsuz sonuç aldı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne yapılan başvuruda AİHM söz konusu eserde gerçekte Türk(iye) toplumunda Romanlar hakkında ağır basan önyargılara atıfta bulunulduğunu ve ayrımcılık maksadı taşımadığını belirtmiştir. Ancak söz konusu eserin devletin özel hayata ve aile yaşamına saygı göstermesi yükümlüğünü yerine getirip getirmediğinin açıklığa kavuşturulması gerektiği için incelenmesi gerektiğine karar vermiştir. Mahkemeye göre yurttaşların etnik kimliği özel hayatı bakımından anlam taşımaktadır. Bir grup hakkındaki olumsuz, her türlü basmakalıp ifade grubu oluşturan yurttaşların kimlikleri ve kendilerine duyulan saygı üzerinde bir etki

oluşturduğu sürece özel hayatlarıyla ilişkilidir ve yargı burada düşünce ve ifade özgürlüğü ile özel hayata saygı gösterilmesi arasında bir denge olmalıdır. Mahkeme yapılan başvuru bakımından eserin akademik niteliğini göz önünde bulundurarak ihlal kararı vermemekle birlikte bahsedilen bölümlerin yanlış anlaşılma meyilli veya hakaret niteliğinde olup olmadığı tartışmasına yer verilmeyecek biçimde yazıldığını belirterek ifade özgürlüğünün önemini vurgulamış ve bunun tek başına özel hayata ve aile hayatına yönelik bir ihlal olarak değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir.

III. Düşünce, Din ve Vicdan Özgürlüğü

Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi md. 9).

Ayrıca Anayasamızda belirtildiği üzere kimse düşüncesi ve kanaatini açıklamaya zorlanamaz ve yine düşünce ve kanaatinden ötürü kınanamaz ve suçlanamaz (Anayasa Md. 25).

Anayasamızda ise buna ek olarak din ve ahlak eğitiminin yalnızca Devletin gözetimi ve denetimi altında yapılacağı ve din kültürü ve ahlak öğretiminin ilk ve ortaöğretimde zorunlu olduğu belirtilir. Ayrıca bunun dışında alınacak din eğitimi kişinin talebine ve velilerin onayına bağlıdır (Anayasa md. 24).

Hiç kimse zorla; güç kullanarak yahut tehdit ederek, başkalarını dini, siyasi, sosyal, felsefi inanç ve düşüncelerini açıklamaya veya değiştirmeye zorlayamaz, açıklamak yapmak isteyenleri zor kullanarak durduramaz. Din ve inançlarını yerine getirmek için ibadet eden ayin yapanlara yurttaşlara da müdahale edilemez, güç kullanılarak veya tehdit edilerek yurttaşlar din ve vicdan hürriyetinden alıkonulamaz. Yurttaşların güç kullanılarak veya tehdit edilerek, inanç düşünce ve değer yargılarından kaynaklanan yaşam tarzlarına da müdahale etmek, değiştirmeye zorlamak yasaktır. Böyle bir durum cezalandırılır (TCK Md. 115).

Örnek: 2012 yılında Yargıtay Alevilerin ibadethane olarak kabul ettikleri Cemevleri ilgili bir karar verdi. Yerel mahkemede Çankaya Cemevi Yaptırma Derneği'nin tüzüğünde Cemevlerinden ibadethane olarak bahsetmesinden ötürü açılan kapatma davası reddedildi. Ancak Yargıtay 7. Hukuk Dairesi verilen kararı Cemevlerinin ibadethane olmadıkları gerekçesiyle bozdu. Ancak aynı yerel mahkeme yeniden önüne gelen davanın gerekçeli kararında Cemevlerinin yüzyıllardır Aleviler tarafından ibadet amaçlı kullanıldığını ve bunun ibadethane sayılması için yeterli olduğunu savundu. Yargıtay'ın 2014 yılı sonu itibariyle verdiği kararında ise Cemevlerinin ibadethane olup olmadığına kendisinin karar verme yetkisine sahip olmadığı, bu hususun yargılamanın kapsamını aştığı belirtilmişti.

Örnek: 27 Mart 2014'te Youtube Türkiye İletişim Başkanlığı (TİB) tarafından erişime kapatılmıştı. Ancak Anayasa Mahkemesi yapılan bireysel başvuru üzerine bu uygulamanın düşünce ve ifade özgürlüğünün ihlali olduğuna dair bir karar aldı. Mahkeme gerekçeli kararında internetin fikirleri yayma aracı olarak önemine vurgu yaptı. Bu çerçevede de sitenin tamamen erişime engellenmesi durumunun tüm kullanıcıları bu kanaldan mahrum bıraktığını belirten Mahkeme, erişim yasağının düşünce ve ifade özgürlüğüne aykırı olduğuna karar verdi.

AİHM'den bir örnek: İngiltere vatandaşı olan Mark Anthony Norwood aşırı sağcı bir siyasi partide görevlidir. ABD'de İkiz Kulelere yapılan saldırı sonrasında dairesinin camından Kuleleri alevler içinde gösteren ve üzerinde tüm Müslümanların İngiltere'den kovulması gerektiğini belirten yazılar bulunan bir poster astı. Ancak poster şikayet üzerine polis tarafından kaldırıldı. Bunun üzerine Norwood ifade özgürlüğünün ihlal edildiği gerekçesiyle dava açtı. Ancak yerel mahkemenin Norwood'u haksız bulması üzerine, dava AİHM'e taşındı. Mahkeme 2003 yılında verdiği kararda, her ne kadar kişinin kendini ifade etmesinin engellenmesinin kabul edilemez olduğunu belirtse de, bütün bir gruba yönelik dışlayıcı ve suçlayıcı ifadeler kullanılmasının aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin öngördüğü hoşgörü gibi değerleri hiçe saymış olduğuna hükmetmiştir. Ayrıca böyle bir hareketin Sözleşme'nin ruhuna aykırı olduğu ifade edilmiştir. Bu örnekte ifade özgürlüğünün sınırlarının uygulamada Sözleşme göz önüne alınarak çizildiği görülebilir.

Örnek: Ankara Barosu'na kayıtlı olan avukat bir duruşmaya başörtüsü ile girdi. Ancak hakim avukatın duruşmaya başörtülü katılamayacağı gerekçesi ile müvekkilin kendisini bir başka avukatla temsil ettirmesi için duruşmaya ara verince olay Anayasa Mahkemesi'ne taşındı. Anayasa Mahkemesi “başvurucunun kişisel tercihi olan bir davranışı açığa vurduğu, başka bir deyişle başvurucunun kişisel niteliği sayılması gereken dini emirlerini yerine getirme arzusunun dışı vurum davranışı olan başörtüsü kullanması sebebiyle başvurucuyu olumsuz etkilediğini” belirterek hem eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı hem de din ve vicdan hürriyetinin kısıtlanması nedeniyle insan haklarının ihlal edildiğine karar verdi (Arslan, 2014).

IV. Örgütlenme Özgürlüğü

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi herkesin toplanma ve dernek kurma hürriyeti bulunduğunu kabul eder. Ayrıca Sözleşme açık bir şekilde bu hakkın içeriğinin sendika kurma ve örgütlenme yoluyla hak aramanın da temel haklardan biri olduğunu söyler (AİHM, Md. 11).

Anayasamız temel olarak AİHS ile bu noktada benzerlikler göstermektedir. Yine Sözleşme ile paralel olarak ulusal güvenlik gibi gerekçeler dışında bu hakkın ihlal edilemeyeceği belirtilir. Dernekler ancak mahkeme kararı ile kapatılabilir. Ayrıca örgütlenmeye dair haklar ve sınırlamalar vakıflar için de geçerlidir (Anayasa, Md. 33). Ayrıca Anayasamız toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkını da tanır. Bu hak dahilinde herkes izin almadan silahlı ve saldırısız yürüyüş düzenleyebilir. Yine bu hak da ancak ulusal güvenlik söz konusu olduğunda ve başkalarının özgürlüklerinin korunması bağlamında sınırlanabilir (Anayasa, Md. 34).

Türkiye’de son dönemde çokça tartışılan 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nda tanımlandığı şekliyle toplantı ve gösteri, belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek çerçevesinde gerçek ve tüzel kişiler tarafından düzenlenen açık ve kapalı yer toplantıları ve yürüyüşleridir. Silahsız ve saldırısız olarak kanunların suç saymadığı amaçlarla yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri barışçıl amaçlı gösterilerdir.

Soru: Sokakta toplantı, gösteri yapmak istiyorum. İzin almam gerekir mi?

Cevap: Hayır. Anayasa 34. maddesine göre “Herkes önceden izin almadan silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.” Dolayısıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmak için izin almak gerekmez. 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu 3. maddesi uyarınca kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek için sadece bildirimde bulunmak yeterlidir. Kanunda bildirimden bahsedilmektedir ancak bu bildirim toplantıya katılmak isteyen yurttaşların güvenlik ve huzurunun sağlanması için idarenin gerekli önlemleri alması bakımından konulmuş bir kuraldır. Kanunda izin olarak adlandırılarak belirtilen ancak bildirim niteliğinde olan bu şart toplantının gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla öngörülmüştür ve aynı zamanda kamu düzeninin asgari şekilde bozulmasını sağlamaya yönelik idarenin hazırlık yapması anlamına gelmektedir. Toplantının yapılmasından en az 48 saat önceden etkinliğin yapılacağı yerin bağlı bulunduğu Valilik veya Kaymakamlığa yazılı bildirimde bulunulur. (TGYK md. 10) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları uyarınca, toplantı öncesinde bildirim yapılmasa dahi, katılımcılar barışçıl davranmaya devam ettiği ve kamu düzenini bozmadığı sürece toplantı barışçıl kabul edilir ve suç teşkil etmez (Oya Ataman v. Türkiye).

Soru: Yapacağımız toplantının yeri için önceden izin almamız gerekir mi? Ya da idarenin izin vermediği yerde toplantı yapmak kanuna aykırı mı olacaktır? Peki, bir anda gerçekleşen bir olay karşısında gösteri yapmaya karar verdiğimizde ne olacak?

Cevap: Toplantı yeri için önceden izin alınması gerekmez ve herhangi bir meydana, sokakta gösteri yapılabilir. Kanunda bu nedenle uygun ya da aykırı bir gösteri ayrımı yapılamaz. Toplantı ve gösteri yapmak anayasal bir haktır. Gösteri yapma özgürlüğünün, gösteri yapılacak yeri belirleme özgürlüğünü de kapsadığı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında düzenlenmiştir. (Disk-Kesk 2012) Bununla birlikte kamu düzeni ve kamu güvenliğinin sağlanması amacıyla, genel yollar ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bir kilometre uzaktaki alan içinde toplantı yapılamayacağı ve şehirler arası karakollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemeyeceğine ilişkin yasal sınırlamalar mevcuttur. Ancak bu durumda dahi sınırlandırma, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının özünü ihlal edecek şekilde, bu hakkı ortadan kaldıracak biçimde olmamalıdır. Özellikle bir olay karşısında aniden barışçıl bir gösteri yapmaya karar veren bir topluluktan bahsediliyorsa bu durum kesinlikle yasaya aykırılık teşkil etmez. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de bir çok kararında bu yönde karar vermiştir. Barışçıl gösteri silahsız ve saldırısız gösteri demektir.

Soru: Yaptığımız barışçıl toplantıda arbeye yaşandı ve polis müdahalesiyle karşı karşıya kaldık. Ancak polis müdahalesi nedeniyle yurttaşlar yaralandı/can ve mal kayıpları yaşandı. Bu durum polis müdahalesini meşru kılar mı?

Cevap: Hayır. Demokratik toplumun olmazsa olmazı olan düşünce, din ve vicdan hürriyetidir. Toplantı ve gösteri yapmak özgürlüğü de düşünce özgürlüğünün somutlaştığı bir alandır. Dolayısıyla bu özgürlüğe müdahale ancak ve ancak istisnai bir durumda, son olarak yapılmalıdır. Burada aynı zamanda müdahaleye yol açan koşullar ile amaç ve sebep arasında da hukuken geçerli bir bağ bulunmalıdır. Yapılan müdahale evrensel olarak kabul edilmiş olduğu üzere yurttaşların maddi, manevi ve fiziki bütünlüğüne karşı yapılamaz. Gösteri yahut toplantı barışçıl niteliğini yitirmiş olsa dahi ölümcül nitelikte kuvvet kullanılmaz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Abdullah Yaşa ve diğerleri kararında toplantı, gösteri ve yürüyüşlerin barışçıl özelliğini yitirmiş olduğu varsayılsa dahi insan hayatına ölümcül bir şekilde müdahale edilemeyeceğini karara bağlamıştır. Türkiye hakkında vermiş olduğu bu kararda gaz kapsülünün bir aparat marifetiyle kullanılarak, direkt atış yapılmasının haksız ve suç niteliğinde olduğunu ve işkence yasağının ihlal edildiğine hükmetmiştir. Özellikle kolluk görevlilerine karşı aktif bir şekilde saldırı halinde olmayan yurttaşlara karşı şiddet kullanımı açıkça insan haklarının ihlal edildiği anlamını taşımaktadır. AİHM’in, Giuliani v İtalya kararında, zor kullanımının, gösteri barışçıl olsa da olmasa da, meşru savunma olsa dahi, bütün olası ihtimaller gözetilerek ve katıyetle bunun kişilerin fiziksel bütünlüğüne zarar vermeyecek şekilde planlanması gerektiğini belirtmiştir.

Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (Can Güvenliği)

Güvenlik devletin sağlaması beklenen en önemli hizmetlerden biridir. Ancak daha da önemlisi güvenli bir yaşam sürmek bir insanın temel haklarından biridir. Birçok farklı şekilde güvenliğin sağlanmasına dönük önlemleri almakla yükümlü olan, Anayasa’da belirtildiği gibi, devlettir. Bunun yanında herkesin özgür bir yaşam sürmesi de hem Anayasamız hem de AİHS tarafından güvence altına alınmıştır. Güvenliğin sağlanması çoğu zaman özgürlüklerin kısıtlanması eğilimini doğurur bu nedenledir ki güvenlik hakkı özgürlüklerden bağımsız olarak düşünülemez. Yalnız belli koşullar altından kişilerin özgürlük hakları ellerinden alınabilir. Bu durumlar da mahkeme kararları, salgın hastalık tehlikesi, göz altına alınma, vs. gibi olağanüstü durumlar olabilir. Can ve mal güvenliğine ve kişinin özgürlüğünü kısıtlayıcı hareketlere dair verilecek cezalar TCK’da ayrıntılı olarak düzenlenir. Örneğin, kişinin özgürlüğünün ihlal edilmesi TCK’da ‘Hürriyete Karşı Suçlar’ başlığı altında tanımlanır. Bunlar tehdit, şantaj veya cebir yoluyla olabilir.

Örnek: 2011 yılında Yargıtay’ın onadığı bir karara göre mağdur 8 kişi tarafından boş bir arazide kendisine ait araçla birlikte alıkonulmuş ve hürriyeti elinden alındığı gerekçesiyle bu kişilere dava açmıştır. Sonuç olarak mahkeme sanıkları TCK 109. Md.’den yargılamış ve suçlu bulmuştur. Bu madde ‘Hürriyete Karşı Suçlar’ başlığı altında verilecek cezaları düzenlemektedir.

Soru: Kolluk görevlisine kimlik bilgilerimi söylemek zorunda mıyım?

Cevap: Kolluk görevlisi sizi durdurabilir ve durdurma sebebine ilişkin sorular sorabilir. Sizi durduran ve kimliğinizi göstermenizi isteyen kişi sivil giyimli ise mutlaka polis olduğunu

belirleyen belgeyi görmek istediğinizi söyleyin. Kendisinin polis olduğunu belirleyen belgeyi gösterdikten sonra sizden kimliğinizin veya araçta iseniz ehliyetinizin de gösterilmesini isteyebilir. Kolluk görevlisi, kimliğinizi verin diyemez, sadece göstermenizi isteyebilir.

Soru: Yakalama ve gözaltı nedir? Bu durumda haklarım nelerdir?

Cevap: Yakalama ancak kamu güvenliğini ve kamu düzenini tehdit eden bir durumda yurttaşın bedenine ya da hayatına yönelik tehlike durumunda gerçekleştirilir. Ortada, kontrol altına alınması, denetlenmesi, kişinin suç işlediği yönünde kuvvetli bir delil varsa o kişinin gözaltına ya da muhafaza altına alınmasından önce özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanması ve idarece denetim altına alınması kişinin yakalanması demektir. Yakalama sırasında da *hakaret, darp, yaralama, taciz, tehdit, kötü muamele* gibi davranışlar suçtur. Psikolojik ve fiziki şiddet uygulandığında kolluk görevlileri yetkisini aşmış demektir.

Kelepçe takılması, dar koşullara bağlı bir istisna haline getirilmiştir. Kişinin kaçması, kendisi veya başkalarının hayat ve beden bütünlüğü bakımından tehlike arz ettiğine ilişkin belirtilerin bulunması halinde kolluk görevlisinin takdirine bırakılmıştır. Ancak koşullar oluşmadan kelepçe takılması hukuka aykırılık oluşturur. Çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamaz.

Yakalama işlemi gerçekleştiği anda öncelikle neyle suçlandığınızı öğrenme hakkınız vardır. Kolluk görevlileri tarafından, yakalanma sebebiniz ve hakkınızdaki iddialar ile susma ve avukattan yararlanma, yakalanmaya itiraz etme hakkınız ve bu hakkı nasıl kullanacağınız derhal bildirilmelidir. Avukatınız varsa avukatınızın, avukatınız yok ise barodan ücretsiz olarak görevlendirilecek bir avukatın yanınızda bulunmasını isteyebilirsiniz. *Avukattan yararlanma hakkınız hatırlatılmasa dahi, barodan avukat talebinizin olduğunu derhal bildirmelisiniz.* Kolluk görevlilerince avukat talebiniz baroya iletilmek zorundadır. Yakalanma anından ifade verme işlemine kadar kimlik bilgileriniz (ad, soyad, TC kimlik numarası) dışında hiçbir bilgi vermek zorunda değilsiniz, avukatınızı bekleme hakkınız vardır.

Yakalandığınız, gözaltına alındığınız veya gözaltı süreniz uzatıldığı takdirde Cumhuriyet Savcısı'nın emriyle, gecikmeksizin bir yakınınıza veya belirlediğiniz kişiye haber verilmesi gerekmektedir. Bu haberleşme kolluk kuvvetlerine bildireceğiniz kişinin telefonu yoluyla, telefon numarasının bilinmemesi halinde ilgili yer kolluğu vasıtasıyla yapılmaktadır. Kolluk görevlilerine yakınınızın veya haber vermek istediğiniz kişinin telefon numarasını bildirmek haber verme işlemi hızlandıracaktır. “Yakınına Haber Verme Tutanağı” dosyanızda bulunacaktır.

Yakalanmanız ve Emniyet Müdürlüğü'ne götürülmeniz sırasında, kaçmanızı, kendinize veya başkalarına zarar vermenizi önlemek amacıyla kaba üst araması yapılır. Fakat bu üst araması silah ve bunun gibi unsurların bulunup bulunmadığının tespit edilmesi ile sınırlıdır. Kadın göstericinin üst araması kadın memur tarafından yapılır. Yakalama bir evin içinde gerçekleştirilmişse, zarar vermeyi önleyecek tedbir niteliğinde, suç ile sınırlı, dar kapsamlı bir arama yetkisi doğurur.

Yakalama işleminden sonra gözaltı birimine getirildiğinizde ise, üzerinizde arama yapılarak, öncelikle kendinize zarar verebilecek kemer, kravat, ip, kesici ve delici alet gibi nesnelerden arındırılırsınız. Üzerinizden çıkan eşya, cep telefonu ve para muhafaza altına alınır. Paranın nev'i, seri numarası ve miktarı, eşyanın vasıfları ve markasını belirten bir tutanak düzenlenir. Bu evrakın bir sureti tarafınıza derhal verilmelidir.

Eğer sayılan durumlardan biri ya da birkaçı gerçekleşirse, dikkat edilmesi gereken; yargı aşaması için delil toplamaktır. Kolluk görevlisinin kask veya sicil numarası, görüntü ve ses kaydı, darp ve kötü muamele sonucu vücutta oluşan izlerin sağlık raporunda belirtilmesi, yakalama tutanağının (yer, zaman, yakalamayı gerçekleştiren kolluk görevlisi bilgileri bakımından) gerçekle örtüşmesi yargı aşaması için önemlidir.

Soru: Yakalama gerçekleştikten sonra neler olur?

Cevap: Yakalanma anındaki sağlık durumunuzun tespiti için, Adli Tıp Kurumu veya resmi sağlık kuruluşlarına götürülürsünüz.

Sağlık raporu alındıktan sonra ifadenizin alınması için Emniyet Müdürlüğü'ne götürülürsünüz. Götürülme esnasında herhangi sivil ya da üniformalı kolluk görevlisinin yakalama sebebi olay hakkında bilgi ve ifade vermenizi isteme yetkisi yoktur.

Emniyet Müdürlüğü'ne getirildikten sonra Cumhuriyet Savcısı, gözaltına alınmanıza karar vermezse derhal serbest bırakılırsınız. Serbest bırakılmanız halinde "serbest bırakılma tutanağı" hazırlanmalıdır. Bu tutanağı mutlaka ve derhal isteyin.

Cumhuriyet Savcısı'nın emri ile serbest bırakılmazsanız, soruşturmanın tamamlanması için gözaltına alınırsınız. Gözaltı aşamasında belirtilen yasal sürelerin geçmesinden sonra hâkim kararı bulunmadıkça özgürlüğünüz kısıtlanamaz.

Yakalama işlemine, gözaltına alma ve gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin Cumhuriyet Savcısının yazılı emrine karşı itiraz hakkınız bulunmaktadır. Serbest bırakılmayı sağlamak için bizzat ya da avukatınız, eşiniz veya birinci ve ikinci dereceden akrabalarınız aracılığıyla Sulh Ceza Hakimine başvurabilirsiniz. Başvurunuz 24 saat dolmadan sonuçlandırılmalıdır.

Soru: Gözaltı nedir?

Cevap: Kanunun verdiği yetkiye göre yakalanan kişinin hakkındaki işlemlerin tamamlanması amacıyla, adli mercilere teslimine veya serbest bırakılmasına kadar kanuni süre içerisinde sağlığına zarar vermeyecek şekilde özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanıp alıkonulması eylemine gözaltına alma denir. Hakkınızda bir soruşturma varsa; gözaltı soruşturma yönünden zorunluysa ve suçu işlediğinizi düşündürecek deliller varsa gözaltına alınabilirsiniz. Gözaltı süreleri değişebilmektedir. Ancak tek bir kişinin suç işlediği düşünülüyorsa 12 saat yol süresi olmak üzere en fazla 36 saat gözaltında kalırsınız. Toplu olarak işlenen bir suç olduğu düşünülüyorsa suçlarda bu süre Cumhuriyet Savcısının yazılı emriyle en fazla 72 saat uzatılabilir. En geç bu sürelerin sonunda hakim karşısına çıkarılmalısınız. Kişi hürriyeti ve güvenliğini güvence altına alan Anayasanın 19. maddesi uyarınca belirtilen sürelerin sonunda hakim kararı bulunmadan hiçbir koşulda özgürlüğünüz kısıtlanamaz.

Gözaltında susma hakkınız, yakınlarınıza durumu bildirme hakkınız, avukat isteme hakkınız, avukatınızı bekleyene kadar herhangi bir kolluk kuvvetine kimlik bilgileri dışından bilgi vermeme hakkınız, lehinize olan delillerin toplanmasını talep etme ve aleyhinize olan delilleri reddetme hakkınız bulunmaktadır.

Talebiniz üzerine bulunduğunuz ildeki yekili baro, vekaletname ve herhangi bir ücret istemeksizin avukat yardımında bulunacaktır. Eğer 18 yaşından küçükseniz, sağır ya da dilsizseniz veya kendinizi savunamayacak derecede malulseniz talebiniz olmadan avukat yardımı yapılması zorunludur.

Gözaltına alma ve gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin Cumhuriyet Savcısı'nın yazılı emrine karşı itiraz hakkınız bulunmaktadır. Serbest bırakılmayı sağlamak için bizzat ya da avukatınız, eşiniz veya birinci ve ikinci dereceden akrabalarınız aracılığıyla Sulh Ceza Hakimine başvurabilirsiniz. Başvurunuz 24 saat dolmadan sonuçlandırılmalıdır.

Gözaltı sürenizin dolması veya Sulh Ceza Hakiminin kararı üzerine serbest bırakıldıktan sonra yakalanmanıza neden olan fiille ilgili yeni deliller elde edilmedikçe ve Cumhuriyet Savcısının kararı olmadıkça bir daha aynı nedenle yakalanma işlemi uygulanamaz.

Gözaltına alındığınızda Emniyet Müdürlüğü'nde, Cumhuriyet Savcısının emri ile ifadeniz alınacaktır. İfadenizi vermeden önce avukatınızı bekleme hakkınız vardır. Avukatınızla her zaman ve konuşulanları başkalarının duyamayacağı bir ortamda görüşme hakkınız vardır. Beyanlarınızın birebir ifade tutanağına geçirilmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle bu hususun kontrolü için avukat eşliğinde ifade vermeniz daha uygun olacaktır. Özgür iradenizle ifade vermenizi engelleyici ve beyanlarınızın içeriğini etkileyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahalelerde bulunulamaz, suçtur. Gözaltında, ifadeniz de dahil hiç bir tutanağı okumadan imzalamayın. Gerçeği yansıtmadığını düşündüğünüz hiç bir tutanağı imzalamak zorunda değilsiniz. Gözaltına alındıktan sonra serbest bırakılmanız halinde, "serbest bırakılma tutanağı" hazırlanmalıdır. Bu tutanağını mutlaka isteyin.

Savcılığa çıkartıldığınızda, eğer baskı ile kabul ettirilmiş ise emniyette verdiğiniz ifadenizi reddetme hakkınız vardır. Gözaltında işkence ya da kötü muameleye maruz kaldıysanız; bunu mutlaka tüm ayrıntıları ile Cumhuriyet Savcısına anlatmalı ve ifadenizde yer alması için ısrarlı olmalısınız.

Sorgu hâkimliğinde, eğer baskı ile kabul ettirilmiş ise Emniyet Müdürlüğü'nde verdiğiniz ifadenizi ve Cumhuriyet Savcılığı'nda verdiğiniz ifadenizi reddetme hakkınız vardır. Gözaltında maruz kaldığınız işkence ya da kötü muameleyi sorgu hakimliğinde de mutlaka tüm ayrıntıları ile anlatmalı ve ifadenizde yer alması için ısrarlı olmalısınız. Bu süreç boyunca barodan talep edeceğiniz avukat sizin için ücret almaksızın haklarınızı gözetecektir.

Yakalama ve gözaltı sırasında şiddete maruz kalan bir kişi serbest bırakıldıktan hemen sonra ve derhal doktor raporu alıp, şiddete uğradığını kanıtlamalıdır. Doktor raporu dışında kişinin şiddete uğradığını kanıtlayan belge, fotoğraf veya video gibi herhangi bir kanıt varsa bunların sonraki yargı aşaması için saklanması gerekmektedir. Bu gibi olayların olması halinde olay

yerini tam olarak aklınızda tutun, mobese kamera görüntüleri, plaka, kask numarası ve civardaki görgü şahitlerine ihtiyaç olacaktır. Cep telefonunuz veya fotoğraf makineniz ile olayın ses ve görüntülerini kaydedin. Yaralama veya ölüme sebep olan gaz fişegi veya benzeri bir malzemeye tesadüf edip delil olarak almak istediğinizde üzerindeki olası parmak izi veya genetik izlerin başkalarınınki ile karışmaması için doğrudan elinizle tutmayın, izlerin silinmemesine özen gösterin.

Yakalama sonrasında kötü muamele, darp, yaralama durumunun tespiti için resmi sağlık kuruluşuna götürülen kişi gözaltı süresi bitiminde de, gözaltı süresi boyunca kötü muamele, işkence, cebir, darp gibi muameleler görüp görmediğinin tespiti için, gözaltı süresinin bitimiyle tekrar Adli Tabipliğe götürülür.

Sağlık raporu, talep ettiğiniz bir hastaneden değil, resmi sağlık kuruluşlarından alınır. Yakalama veya gözaltı esnasında darp ve kötü muameleyle uğramışsanız ve vücudunuzda buna bağlı olarak izler oluşmuş ise sağlık raporunda mutlaka belirtilmelidir. Hekim ile yalnız kalmanız ve muayenenin hekim hasta ilişkisi çerçevesinde yapılması esastır. Muayene sırasında gecikmeye neden olmamak kaydıyla, barodan talep ettiğiniz avukat da hazır bulunabilir. Sağlık raporundan bir nüsha tarafınıza verilmelidir. Vücudunuzda var olan darp izleri, morarmalar, kırıklar sağlık raporunda belirtilmemiş ise salıverilme durumunda istediğiniz özel ya da kamu sağlık kuruluşundan rapor almanızda fayda vardır. Bu belgeler yargı aşamasında önemli delil vasfı taşımaktadır.

Eğer haksız yere yakalanarak gözaltına alındıysanız, buna sebep olanlar hakkında şikayetçi olma ve tazminat davası açma hakkınız vardır. Ayrıca yakalama sırasında ve gözaltındayken şiddete uğradıysanız, işkence veya kötü muamele gördüyseniz bu nedenlerle Cumhuriyet Savcılıklarına ve mahkemelere başvurarak sorumluların cezalandırılmasını, maddi-manevi tazminat ödemelerine karar verilmesini talep edebilirsiniz. Bu davaları idare mahkemelerinde idari kurumların "hizmet kusuru" nedeniyle tazminat davası olarak açabileceğiniz gibi, sorumluların cezalandırılmaları için Cumhuriyet Savcılıklarına şikayette bulunabilir, adli yargıda tazminat davası açabilirsiniz.

VI. Kişi Dokunulmazlığı, Bedensel ve Ruhsal Bütünlüğünün Korunması Hakkı

Anayasamızda vücudun bütünlüğü ve kişinin maddi-manevi varlığı korunmaktadır. Anayasamızda işkence ve eziyetle birlikte insan onuruna yakışmayacak her türlü ceza yasaklanmıştır (Anayasa Md. 17). Buna göre, işkence ve kötü muamele, eziyet, cinsel saldırı ve cinsel taciz yasaklanmaktadır.

1. İşkence Yasağı

İşkencenin Önlenmesine dair Sözleşmenin 1.maddesi işkenceyi şöyle tanımlamaktadır:

“Bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla, bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetken herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ıstırap veren bir fiil.”

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.

Uluslararası sözleşmeler doğrultusunda hazırlanan Türk Ceza Kanunu'na göre, işkence kamu görevlileri tarafından (polis, jandarma, belediye zabıta memuru gibi) yurttaşları hedef alan ve kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışlardır.

İşkence suçu çocuğa, avukatlara karşı işlenmişse yahut cinsel taciz şeklinde gerçekleştirilmişse cezası ağırlaştırılır. Bu suçlarda zamanaşımı yoktur. Kamu görevlileriyle birlikte işkencede bulunanlar da kamu görevlileri gibi cezalandırılır. Ayrıca aşağıdaki durumlarda cezalar ağırlaştırılacaktır:

- Duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflamasına,
- Konuşmasında sürekli zorluğa,
- Yüzünde sabit ize,
- Yaşamını tehlikeye sokan bir duruma,
- Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun vaktinden önce doğmasına,
- İyileşmesi olanağı bulunmayan bir hastalığa veya bitkisel hayata girmesine,
- Duyularından veya organlarından birinin işlevinin yitirilmesine,
- Konuşma ya da çocuk yapma yeteneklerinin kaybolmasına,
- Yüzünün sürekli değişikliğine,
- Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun düşmesine,
- İşkence fiillerinin vücutta kemik kırılmasına neden olması halinde,
- İşkence sonucunda ölüm meydana gelmesi halinde.

Örnek: AİHM'in 2013 yılında verdiği bir kararda Türkiye Hükümeti bir gösteri sırasında polisin uyguladığı kötü muameleden ötürü 20.000€ cezaya çarptırıldı. Şikayetçi olan kişi İstanbul Beyazıt'ta kadın hakları örgütleri tarafından düzenlenen bir gösteriyi zor kullanarak dağıtan polis şiddetine uğradığını iddia edip ve Türkiye Devleti'nden tazminat talebinde bulundu. Kanıtlarda açıkça polisin göstericilere aşırı sert müdahalede bulunduğu görülmekteydi. Mahkeme iddiaları ve somut kararları inceledikten sonra polisin müdahale yöntemini Sözleşme'nin üçüncü (İşkence Yasağı), on birinci (Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü) ve on dördüncü (Ayrımcılık Yasağı) maddelerinin ihlali olarak hükmetmiştir. Bu örnekte Mahkeme direkt olarak polisin yaptığı müdahaleyi işkence kabul etmiştir.

Örnek: İstanbul'da Bakırköy 14. Ağır Ceza Mahkemesince Engin Çeber'in işkenceyle öldürüldüğüne hükmedilerek 3 kişiye müebbet hapis cezası verildi. Davada iddia Engin Çeber'in Metris Cezaevi'ndeki ölümünün işkence yoluyla olduğuydu. Beş saat süren keşifle birlikte kanıtlanan durum, Adalet Bakanı'nın işkence için özür dilemesine sebep oldu.

Soru: Kolluk görevlileri tarafından alıkonuldum ancak bu durum kayda geçmedi. Alıkonulduğum esnada tehdit edildim, dövüldüm. Ne yapabilirim?

Cevap: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin vermiş olduğu kararlar ışığında kayda geçmeden hukuksuz bir gözaltı işlemi yapıldıysa burada Mahkeme hükümetin gözaltına almadığını iddia ettiği kişiler bakımından sunduğu gözaltı kayıtlarını inandırıcı bulmamaktadır ve tanık beyanlarını değerlendirerek gözaltı işleminin varlığını kabul etmektedir (Kurt v Türkiye; Timurtaş v Türkiye; Orhan Bilgin v Türkiye)

2. Eziyet

Eziyet, kişinin kişiye uyguladığı sistematik şiddet olarak tanımlanabilir. TCK’da eziyet suçu ayrıca tanımlanmıştır. Buna göre, bir kimsenin eziyet çekmesine yol açacak davranışları gerçekleştiren kişiler cezalandırılır. Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı veya babaya, anneye, dedeye ve nineye karşı işlenmesi halinde verilecek ceza artar.

Örnek: Antalya’da çalıştığı bijuteri mağazasının sahibi olan patronu tarafından sırtında sigara söndürülerek, zincire vurularak, ayak parmakları çekiçe ezilerek, tırnakları kerpetenle çekilerek eziyete maruz kalan M.S. polis tarafından kurtarıldı. Ardından patronu, M.S.’nin annesi ve kardeşi gözaltına alındı. Görülen davada patrona 7,5 yıl, anneye de yaşananlara izin verdiği için 5 yıl 10 ay, kardeşe de 5 yıl hapis cezası verildi. Her birinin 1 yıl 8 aylık cezaları “eziyet etme” suçundan ötürü verildi.

Soru: (Üvey) babam/kaldığım yurttaki bakıcı vb. beni sürekli dövüyor. Ne yapmalıyım?

Cevap: Devletin özellikle reşit olmayanları korumak bakımından sorumlulukları artmaktadır. Aile içerisindeki de dahil olmak üzere reşit olmayanların korunması ile ilgili aktif olarak faaliyet göstermelidir. Devletin eksik veya yetersiz bir yasal düzenleme, makul cezalandırma, yasa yeterli olsa da eziyet söz konusu olduğunda derhal etkin ve adil yargılama başlatmalıdır. Aksi takdirde, devlet işkence ve kötü muamele yasağını ihlal etmiş olacaktır (A ve diğerler v Birleşik Krallık; Z v Birleşik Krallık) Böyle bir durumda Emniyet Müdürlükleri başta olmak üzere bulunduğunuz yerdeki yerel yönetimlerin ilgili birimlerine (belediye, muhtarlık vb) şikayette ve Savcılığa suç duyurusunda bulunabilirsiniz.

Soru: Genel olarak aile içi taciz/şiddet nedir, nasıl cezalandırılır?

Cevap: Aile içi taciz tacizde bulunan kişinin aynı evi paylaştığı yahut idaresi altında bulunan yani büyütmek, okutmak, bakmak, vb. yükümlü olduğu kişiye karşı kötü muamelede bulunması, cinsel saldırısı anlamına gelir ve hapisle cezalandırılır. Ayrıca gebe olduğunu bildiği eşini veya evli olunmasa dahi sürekli birlikte yaşadığı ve kendisinden gebe kalmış olduğunu bildiği bir kadını çaresiz durumda terk eden kimseye de hapis cezası verilir.

Anne baba bakımından (velayet hakkı olsun olmasın); sarhoşluk, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kullanılması ya da onur kırıcı tavır ve hareketlerin sonucu özen noksanlığı nedeniyle çocuklarının ahlak, güvenlik ve sağlığını ağır şekilde tehlikeye sokan anne veya baba da hapis cezası ile cezalandırılır.

Örnek: Nahide Opuz'un annesi kocası tarafından öldürüldü. Öncesinde ise Opuz kocası tarafından bıçakla yaralandı, dövüldü, arabayla ezilmeye çalışıldı, tehdit edildi, taciz edildi. Şikayette bulunduğu kocası, şikayetini geri çekmezse onu ve annesini öldüreceğini söylemişti. Bunun üzerine Nahide Opuz şikayetini geri almak zorunda kalmıştı. Savcılık koca hakkında kovuşturmayla yer olmadığı kararı verdi. Takipsizlik kararının ardından, Nahide Opuz kocası tarafından 7 kez bıçaklandı. Mahkeme yaralama olayı üzerine kocayı para cezasına çarptırdı. Nahide Opuz ve annesi mahkemenin para cezasına hükmetmesi üzerine defalarca hayatlarının tehlikede olduğunu söyleyerek şikayette bulundu. Ancak kocanın sadece ifadesi alındı ve ifade sonrası serbest bırakıldı. Bunun üzerine güvenli bir yer bulmak umuduyla yaşadıkları şehirden başka bir yere taşınmaya karar veren Nahide ve annesi kaçmaya çalışırken Nahide'nin kocası onları buldu ve kayınvalidesini silahla vurdu. Cinayetten ömür boyu hapis istemiyle hakkında açılan davada H.O tutuklanması için yeterli sebep olmadığı gerekçesiyle serbest yargılanmaya başlandı. Karısını yine tehdit ediyordu. Opuz'un Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yaptığı başvuruda mahkeme Türkiye'nin aile içi şiddeti cezalandırmak konusunda yetersiz kaldığına, mağdurları korumak için etkili bir sistem tesis edemediğine; yaşam hakkının ve işkence yasağının ihlal edildiğine karar verdi. İdarenin ihmali olduğunu, koruyucu tedbirlere dahi başvurmadığını; mağdurun şikayeti geri çekme nedenini görmezden geldiğini ve bunu bir aile içi mesele olarak değerlendirerek işkenceyi görmezden geldiğini belirtti. Ayrıca Mahkeme'ye göre iki kadının başından geçenler aynı zamanda cinsiyete dayalı ayrımcılık teşkil etmektedir ve Mahkeme, kadınların maruz kaldığı şiddet ve yargı reformlarına rağmen saldırganların cezasız kalmasının, İdarenin bu sorunun üstesinden gelmek konusunda kararlı olmadığını göstermekte olduğuna hükmetmiştir. Polis memurlarının kadınları şikayetten vazgeçirmeye çalıştıklarını, tedbir almak konusunda ihmal ve gecikmenin yaşandığını ve mahkemelerin namus, örf ve adeti dikkate alarak karar verdiğini belirtmiştir. AİHM bu davada Türkiye'yi 36 bin 500 Euro tazminat ödemeye mahkum etmiştir.

Panik Butonu Uygulaması:

Aile içi şiddet önleme amacıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı "panik butonu" uygulaması başlattı. Panik butonu alabilmek için Aile Mahkemesinin hem şiddet gösterenin/gösterme tehlikesi olanın evden uzaklaştırılmasına hem de butonun verilmesine karar vermesi gerekmektedir.

Soru: Aile içi şiddete uğradım. Dayak, cinsel taciz, bakkala gitmem dahi kocamın iznine bağlı. Çalışmam, okumam kesinlikle yasak. Ne yapabilirim?

Cevap: Bu kurumlardan herhangi birine başvurabilirsiniz:

- Valilik ya da Kaymakamlık
- Polis, Jandarma
- Savcılık
- Aile Mahkemesi
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğü
- Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri
- Sağlık Kuruluşları, hastaneler

- Alo 183 Aile, Kadın, Çocuk ve Özürlü Sosyal Dayanışma Hizmet Hattı
- Alo 155 Polis İmdat
- Alo 156 Jandarma İmdat
- İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri
- Belediye Kadın Dayanışma Merkezleri
- Alo Kadına Şiddet Hattı (0216 349 9 349)
- Baroların Kadın Dayanışma Merkezi ve Adli Yardım Kuruluşları
- Kadın çalışmaları yapan Sivil Toplum Kuruluşları, örneğin Mor Çatı

Karakola yahut Savcılığa gittiyseniz başvuruyu alan kolluk görevlisi suç konusunda soruşturma yapmak durumundadır. Soruşturmayı ve evrakları savcılığa ulaştıracaktır. Savcılık ise ceza davası açacak olan makamdır ve siz şikayet etmemiş olsanız dahi eğer aile içi şiddete dair şüphe Savcılık dava açmalıdır ve koruma kararı verecek olan makam olan Aile Mahkemesine savcılık başvuruda bulunacaktır.

Koruma kararı almak için Aile Mahkemesine başvurabilirsiniz. Bu dava harçtan muaftır ve talebiniz hakkında kısa sürede mahkemenin karar vermesi gerekmektedir.

Verilen koruma kararı savcılık aracılığı ile ilgili karakola hızla gönderilecek ve karardan şiddet uygulayan haberdar edilecektir. Şiddet uygulayan aile bireyi koruma kararına aykırı davranırsa hakkında ceza davası açılacaktır.

Karakol ve savcılığa başvuru sırasında; baro mağdur hakları servisinden bir avukat atanmasını istediğinizi belirtmeniz önemlidir. Avukata herhangi bir vekalet ücreti ödemeyeceksiniz.

Doğrudan Aile Mahkemesine başvurmak ve bir avukattan hukuki destek almak istiyorsanız, fakat mali durumunuz buna elverişli değil ise muhtarlıktan alınacak fakirlik evrakı, ikametgah ve nüfus cüzdanı fotokopisi ile bulunduğunuz il baro adli yardım servisine başvurabilirsiniz. Talebiniz kabul edildiğinde atanacak avukat için vekalet ücreti ödemeyeceksiniz.

VII. Sağlık Hakkı

Sağlık hakkı çeşitli yasalar ve sözleşmelerle koruma altına alınmış bir haktır. Anayasamıza göre Devlet sağlık hizmetlerini herkesin beden ve ruh sağlığını koruyarak hayatını sürdürebileceği şartları sağlamakla yükümlüdür. Bunun için gerekli düzenleme ve denetimleri yapmakla yükümlüdür (Anayasa Md. 56).

Sağlık Hizmetleri Temel Kanununa göre sağlık kurum ve kuruluşları yurt sathında eşit, kaliteli ve verimli hizmet sunacak şekilde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca, diğer ilgili bakanlıkların da görüşü alınarak planlanır, koordine edilir, mali yönden desteklenir ve geliştirilir (md.3(a))

Bütün sağlık kurum ve kuruluşları ile sağlık personelinin ülke sathında dengeli dağılımı ve yaygınlaştırılması esastır (md.3(a))

1. Hasta Hakları Yönetmeliği

Hasta hakları yönetmeliği kişilerin sağlık hizmetlerine erişimleri sırasında hasta haklarının korunması amacıyla yürürlüğe sokulmuş ve hukuki korunma yollarının kullanılabilmesine dair usul ve esasların düzenlenmesi amacıyla yürürlüğe sokulmuştur. Sağlık hizmetleri verilirken:

- Beden, ruh ve sosyal hayat açısından iyilik bir bütündür ve en temel insan haklarından biridir,
- Kişinin maddi ve manevi varlığının korunması hakkına sahip olduğu göz önüne alınarak, hastaya insanca müdahale edilmelidir,
- Sağlık hizmetleri verilirken ayrımcılık yapılamaz,
- Tıbbi zorunluluklar ve yasal haller dışında kişinin vücut bütünlüğüne zarar verilemez,
- Kanunun müsaade ettiği durumlar dışında kişinin özel ve hayatına dokunulamaz,

ilkeleri temel alınır.

Bu ilkeler çerçevesinde, hastalar sağlık hizmeti alırken bilgi isteme; sağlık kuruluşunu seçme ve değiştirme; sağlık personeli tanıma, seçme ve değiştirme; tıbbi gereklere uygun teşhis, tedavi ve bakım görme gibi haklara sahiptirler.

Hastalar ve yakınları haklarının çiğnendiğini düşündükleri durumlarda müracaat, şikayet ve dava hakkına sahiptirler. Hasta hakları ile ilgili hukuki korunma yolları şöyle sıralanabilir:

- Hasta iletişim birimleri: Bu birimler sağlık kurum ve kuruluşları bünyesinde, hastalarla kurum veya kuruluş arasında doğabilecek sıkıntıların çözümü için kurulmuştur.
- Hasta hakları kurulları: Bu kurullar sağlık kurum ve kuruluşları içinde çözilemeyen sıkıntıların çözümü için kurulmuştur. Başkanı bizzat il sağlık müdürü ya da müdürlük temsilcisidir. Ayrıca bu kurullar varsa şikayet edilen personelin sendika temsilcisi, personelin görev yaptığı kurumun üst düzey temsilcisi, özel sağlık kuruluşuysa bu kuruluşun temsilcisi, hasta hakları derneği yoksa tüketici derneği temsilcisi, ve valilik tarafından görevlendiren bir vatandaşdır. Bu kurullar hem elektronik hemde yazılı formda başvuru alabilmektedir. Kurul başvuruyu alıp değerlendirmeye gerek görürse toplanır ve oluşmuş olan sıkıntıyı bir karara bağlar. Sonuç olarak hizmet ile ilgili sıkıntının giderilmesi ve hasta haklarının geliştirilmesi için öneri ve düzeltme kararı çıkartır. Tıbbi hatalarla ilgili başvurular kurul tarafından değerlendirilmez. Kurul bir başvurunun kabul edilmesi ve incelenmeye alınmasına karar verdikten sonra en geç 15 gün içinde toplanır.

Ayrıca hasta hakkını ihlal ettiği iddia edilen personelin çalıştığı kurum ve kuruluş dava edilebilir ve hasta haklarını mahkeme yoluyla da arayabilir ve tazminat talep edebilir.

Örnek: AİHM'in önüne gelen ve karara bağlanan bir dosyaya göre, hamile olan Menekşe Şentürk'e yapılan uygulamalar yaşam hakkının ihlali olarak kabul edilmiş ve T.C. toplamda 69.000€ tazminat ödemeye mahkum edilmiştir. 2000 yılında gerçekleşen olayda, 37 haftalık olan Şentürk sancı şikayetiyle eşi tarafından Karşıyaka Devlet Hastanesi'ne götürülür. Burada

bir ebenin muayenesinden geçen Şentürk'te doğuma dair bir işaret görülmediğinden jinekoloğa haber verilmez ve eve gönderilirler. Sancının dinmemesi üzerine İzmir Alsancak Nevval Salih İşgören Devlet Hastanesi'ne giden çift burada da benzer bir açıklamayla karşılaşır ve evlerine gönderilirler. Evde eşinin sancılarının dinmemesi üzerine Mehmet Şentürk Menekşe Şentürk'ü Ege Üniversitesi Hastanesi'ne götürür. Burada Acil Servis doktoru hastayı jinekoloji servisine yönlendirir. Serviste yapılan tetkiklerin ardından bebeğin anne karnında öldüğü ve hemen alınması gerektiği bildirilir. Ancak ameliyat için 600 veya 700 milyon kadar bir ön ödeme yapılması gerektiği söylenir. Ancak Mehmet Şentürk bu meblağın kendinde bulunmadığını söyleyince hasta İzmir Konak Kadın Doğum Hastanesi'ne yönlendirilir. Özel bir ambulansa herhangi bir tıbbi uzmanın refakati olmadan yola çıkan Menekşe Şentürk yolda yaşamını yitirir.

2.Yaşlı, Malul ve Sakatlara Bakım

Yaşlı, malul ve engelliler sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gereken bir gruptur (Anayasa Md. 61).

Örnek: 2000 yılında verilen karara göre davalı doktor yaptığı ameliyat sırasında kırık iğne ucunu hastasının burnunda bırakmış ve bu konuda hastayı bilgilendirmemiştir. Bu durumdan kaynaklı rahatsızlıklarını da alerji diye geçiştirmiştir. Davacı hasta durum için başka bir doktora gittiğinde ise iğneyi öğrenmiş ve davalıdan tazminat talep etmiştir. Sonuç olarak mahkeme doktorun gerekli özeni göstermediğini ve bu nedenle de tazminata mahkûm edilmesi gerektiğine hükmetmiştir.

Ayrıca hasta haklarına ilişkin düzenlenen yönetmeliğine göre, sağlık hizmetlerinin sunulmasında aşağıdaki ilkelere uyulması şarttır:

- Bedeni, ruhi ve sosyal yönden tam bir iyilik hali içinde yaşama hakkının, en temel insan hakkı olduğu, hizmetin her safhasında daima göz önünde bulundurulur.
- Herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkını haiz olduğu ve hiçbir merci veya kimsenin bu hakkı ortadan kaldırmak yetkisinin olmadığı bilinerek, hastaya insanca muamelede bulunulur.
- Sağlık hizmetinin verilmesinde, hastaların, ırk, dil, din ve mezhep, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç ve ekonomik ve sosyal durumları ile sair farklılıkları dikkate alınamaz. Sağlık hizmetleri, herkesin kolayca ulaşabileceği şekilde planlanıp düzenlenir.
- Tıbbi zorunluluklar ve kanunlarda yazılı haller dışında, rızası olmaksızın kişinin vücut bütünlüğüne ve diğer kişilik haklarına dokunulamaz.
- Kişi, rızası ve Bakanlığın izni olmaksızın tıbbi araştırmalara tabi tutulamaz.
- Kanun ile müsaade edilen haller ile tıbbi zorunluluklar dışında, hastanın özel hayatının ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz.

Bu konuda ayrıntılı bilgi alınabilecek bir başka kaynak da Hasta Hakları ve Yakınları Derneği'dir.

3. Kürtaj

Türkiye’de uzun tartışmaların konusu olmuş bir mevzu kürtaj. Yasaklandı, yasaklanmadı derken kafalarda karışıklık yaratmış olan tartışma aslında yasal olarak ciddi bir değişiklikle sonlanmadı. Kürtaj aşağıdaki kanun maddesinde belirtildiği gibi kürtaja hak tanımaktadır:

Nüfus Planlanması Hakkında Kanuna göre gebeliğin sona erdirilmesi onuncu haftası doluncaya kadar annenin sağlığı açısından tıbbi sakınca olmadığı takdirde devlet hastaneleri de dahil olmak üzere kürtaj yapılabilir. Onuncu haftadan sonra ancak uzman doktorların izniyle kürtaj gerçekleştirilebilir. Hayati tehlike durumunda gerekli müdahaleler yapılabilir ve kürtaj mümkündür (md.5)

Kürtaj gebe kadının iznine, küçüklerde küçüğün rızası ile velinin iznine, vesayet altında bulunup da reşit veya mümeyyiz olmayan kişilerde reşit olmayan kişinin ve vasinin rızası ile birlikte sulh hakiminin izin vermesine bağlıdır. Ancak akıl maluliyeti nedeni ile şuur serbestisine sahip olmayan gebe kadın hakkında rahim tahliyesi için kendi rızası aranmaz (md.6)

Onuncu haftadan sonra evli çiftlerde eşin rızasına gerek duyulabilir.

Soru: Hamileyken kanamam olduğu için doktora başvurdum. Doktor ceninin yaşamadığını söyledi ve gebeliğe son verilmesine karar verdi. İşlem yapıldı. Ancak bir kaç gün kanamalarım devam ettiği için tekrar aynı işlem yapılması gerekti. Buna rağmen kanamalarım devam edince başka bir doktora gittim. Burada bana rahim içinde bir takım parçacıkların önceki kürtaj işleminden kaldığı söylendi ve tekrar operasyon geçirdim. Yapılan eksik/hatalı işleminden ötürü kendimi kötü hissediyorum ve aynı zamanda maddi kayba uğradım. Ne yapabilirim?

Cevap: Bu durumda muhakkak işlemin yapıldığı sağlık kuruluşunu şikayet etmek gerekir. Ayrıca uğradığınız maddi ve manevi zarar dolayısıyla hukuk yollarına başvurabilir ve tazminat talep edebilirsiniz.

VIII. Eğitim Hakkı

Anayasamız herkes için eğitim hakkını güvence altına almaktadır. Bu nedenle kimse eğitim hakkından mahrum bırakılamaz ve herkes eğitim hakkından ayırım gözetilmeksizin yararlanabilir. Eğitim devletin kontrolünde, Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun, modern ve bilimsel metotlar kullanılarak gerçekleştirilir (Anayasa madde 46). Ayrıca ek bir maddeyle Devletin imkanlardan yoksun olanlar için burs imkanları sağlayacağı belirtilmiştir (Anayasa Md. 42). Bununla birlikte Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çocukların ailelerinin felsefi ve dini inançlarına göre eğitim almaları hakkını da tanır (AİHS; Protokol 1, Md. 2). Sözleşmeye göre hiç kimsenin eğitim hakkı engellenemez. Devletler eğitime erişimi sağlamakla yükümlüdür ve sağlanan eğitimin öngörülen amaca uygun nitelikte olması gerekir.

1. Zorunlu Dini Eğitim Meselesi

Anayasamızı göre ilk ve orta dereceli okullarda din kültürü ve ahlak bilgisi dersi verilmesi zorunludur. Son yıllarda bu konuda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvurular

üzerine verdiği kararlarda zorunlu din eğitiminin belli koşulları yerine getirmesini öngörmüştür. Buna göre, dini eğitim yalnızca baskın olan dini inanış ve görüşleri içeriyorsa; bütün inanış ve dinlere eşit mesafeden ve çoğulcu yaklaşmıyorsa bu durum Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ve Anayasamızda koruma altına alınmış olan temel hak ve hürriyetlere aykırılık teşkil eder. Sözleşmeye göre böyle bir durumda, velilerin din ve vicdan özgürlüklerinin kısıtlanması ve çocukları için uygun gördükleri eğitime erişim imkanını ortadan kaldırması insan haklarına aykırıdır (Folgero v Norveç kararı).

Soru: Çocuğum Alevi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine katılmasını istemiyorum. Muafiyet için başvuruları yaptım ancak bir sonuç alamadım. Ne yapmalıyım?

Cevap: Türkiye 2007 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından “zorunlu din dersi ile tarafsızlık, çoğulculuk, dini ve felsefi inançlara saygı kriterlerini karşılamadığı” gerekçesi ile tazminat ödemeye mahkum edilmiştir. Alevi bir ailenin zorunlu din dersine karşı yaptığı bu başvuruda, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde temel olarak Sünni inanca dayalı eğitim yapıldığı, Aleviliğin yeterli şekilde kapsanmadığı iddia edilmiştir. Mahkeme, bu dersin içeriğinin nesnellik ve çoğulculuk ölçütünü karşılamadığı, dersten muafiyetin Hristiyan ve Musevi öğrenciler bakımından ancak dini inanç açıklanarak mümkün olduğu, devlet tarafından iddia edildiği üzere nesnel ve çoğulcu olmuş olsa, bu dersin sadece Müslüman çocuklar için zorunlu olup diğerleri için zorunlu olmamasının anlamsız olacağı ve dersin kapsamının Alevi inancına ilişkin olarak yetersiz olduğu gerekçeleriyle ihlal kararı vermiştir. Devlet yani idare eğitim alanındaki görevlerini yerine getirirken anne-babanın dini ve felsefi inançlarına saygılı olmak zorundadır ve velilerin çocukları için uygun gördüğü eğitimi talep etmesi anlamına gelmektedir. Eğer muafiyet talebiniz reddedildiyse, hukuk yollarına başvurmanız gerekmektedir.

2. Anadilde Eğitim Hakkı

Türkiye’de eğitimde dil sorunu, temel olarak iki grup bakımından öne çıkmaktadır: Yabancılar ve anadili resmi dilden farklı olan vatandaşlar. Anayasada “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır” denmektedir.

Lozan Anlaşması yurttaşların “gerek özel gerek ticari ilişkilerinde, gerek din, basın ya da her türlü yayın konusunda ve gerek toplantılarda herhangi bir dili serbestçe kullanmasına karşı hiçbir sınır” konulmasını kabul etmez (madde 39). Ayrıca “resmi dilin varlığı kuşkusuz olmakla birlikte, Türkçeden başka dil konuşan Türk yurttaşlarına yargıçlar önünde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri için gerekli kolaylıklar gösterilmesi” güvence altına alınmıştır. Bu madde aynı zamanda dil kullanımı ile ilgili de bir serbestlik tanımaktadır. Azınlıklar dışında kalan tüm topluluklar Lozan Anlaşmasının bu maddesinden ötürü kendi dillerini kullanmak ve bu dilde yargılanmak haklarına sahiptirler. Burada anadili Türkçeden farklı olan ancak yabancı olmayan örneğin Kürt vatandaşlar bakımından anadilde eğitim hakkı incelenmektedir.

Son yıllarda yapılan yasal değişikliklerle Türkçe dışında Kürtçe veya başka dillerde, vatandaşların günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için özel kurslar açılabilir. Ayrıca farklı grupların kültürlerini korumasını için dernek kurmaları mümkün hale gelmiştir ve farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesinin önü açılmıştır.

Ayrıca örgün öğretim içerisinde, ana dilde eğitim hakkının kısmen de olsa sunulması bakımından yurttaşlara seçmeli ders talep etme hakkı tanınmıştır. Milli Eğitim Müdürlüklerinden farklı dillerde eğitim vermesi için seçmeli ders talep edilebilir. Seçmeli ders, en az 12 öğrencinin talebi doğrultusunda öğretime açılır. Ders yılı içerisinde öğrenci sayısı azalsa bile o dersin okutulmasına devam edilir. Ortak derslerde ise sınıf bütünlüğü esastır. Özel öğretim kurumlarında bu şartlar aranmaz (Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, madde 11(4)). Bu maddeye dayanarak Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenmiş seçilebilecek tüm dil dersleri eğitim süresince alınabilir. Talebin kabul edilmemesi halinde, idari işlemdeki aykırılığa karşı hukuk yoluna başvurulmalıdır.

Eğitimde dile dayalı olarak ayrımcılık yapılması pek çok temel insan hakları belgesinde yasaklanmıştır. BM temel insan hakları sözleşmelerine göre, devletin yurttaşların resmi eğitim dili yanında anadilin de öğrenilebilmesi için kamusal olanaklar sağlaması ve anadilde eğitim taleplerini karşılaması gerekmektedir. Yurttaşların resmi dil dışında başka dillerin öğrenilmesini sağlayacak veya eğitimin resmi dil dışında başka dillerde yürütüldüğü eğitim kurumları kurma ve yönetme özgürlüğü vardır. Etnik, dinsel ya da dil azınlıklarının bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleri ile birlikte, kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dillerini kullanma hakkında yoksun bırakılmaz.

Bu kapsamda mali kaynak ayrılmalı, yeterli öğretmen, eğitim materyali ve kitap sağlamalıdır. Anadilde eğitimin sağlanması çocuğun kişiliğinin yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yetilerinin mümkün olan en üst derecede geliştirilmesi, çocuğun anne babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine ve kendisinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi için önemlidir (Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 28,29).

IX. Çalışma Hakkı

Çalışma hayatı ve iş yerleri birçok mağduriyetin yaşanabileceği alanlardır. Çalışma hayatına dair haklar Anayasa, uluslararası sözleşmeler ve çeşitli kanunlarla düzenlenmiştir.. Bu dayanakların konuları iş yerinde ayrımcılıktan, toplu sözleşme, grev ve lokavt haklarına kadar geniş bir yelpazede çeşitlenir.

1. Çalışma ve Sözleşme Özgürlüğü ve Zorla Çalıştırma Yasası

Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir (Ay. md 48). Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre hiç kimse köle ya da kul durumunda tutulamaz. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz. Sözleşme ayrıca zorla çalıştırma sayılmayan halleri açıkça belirtmektedir. Buna göre;

- Tutuklu bulunduğu sırada veya şartlı tahliyeden yararlandığı süre içinde olağan olarak yapılması istenilen bir iş,
- Askeri nitelikli herhangi bir hizmet veya vicdanî reddin meşru sayıldığı ülkelerde, vicdanî reddi seçen kişilere zorunlu askerlik hizmeti yerine gördürülebilecek başkaca bir hizmet;
- Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz veya afet hallerinde gerekli görülen her hizmet;
- Olağan yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet

zorla çalıştırma olarak değerlendirilmez.

2. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği

Türkiye'nin onaylamış olduğu, 187 Sayılı ILO-İş Sağlığı ve Güvenliğini Geliştirme Çerçeve Sözleşmesine göre (28789 sayılı Resmi Gazete - <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/soz187.htm>) yurttaşların iş ve çalışma güvenliğini sağlayacak önlemlerin alınmış olması gerekir. İş kazaları, meslek hastalıkları ve bunlara bağlı ölümlerin engellenmesi için gerekli önlemler alınmalıdır.

Türk Ceza Kanununda da iş ve çalışma hürriyetinin ihlal edilmesi durumu düzenlenmiştir. Buna göre zor kullanılarak, tehdit ya da hukuka aykırı başka bir davranışla, iş ve çalışma hürriyetini ihlal eden kişiye ceza verilir. Çaresizliğini, kimsesizliğini ve bağıllığını sömürmek suretiyle kişi veya kişileri ücretsiz olarak veya sağladığı hizmet ile açık bir şekilde orantısız düşük bir ücretle çalıştıran veya bu durumda bulunan kişiyi, insan onuru ile bağdaşmayacak çalışma ve konaklama koşullarına tabi kılan kişi cezalandırılır.

Özellikle iş kazaları bakımından ceza hukuku bağlamında işveren hem kanundan, hem hukukun evrensel ilkelerinden hem de iş sözleşmesinden kaynaklandığı üzere işyerinde işçi sağlığı ve güvenliği tedbirlerini almakla yükümlüdür. Eğer işverenin ihmali varsa işveren TCK m. 83/f.2 kapsamında dava açılmalıdır. TCK m. 83/f.2'yi sadece ölüm neticesini doğuran ihmalî davranışlar bakımından değil, bunun ötesinde ihmalî suçları betimleyen bir genel hükümdür. Çalışma süreciyle bağlantılı olan somut olay ister ölüm, ister yaralanma, isterse de çalışma sürecinden kaynaklanan sair bir tipik neticenin vücuda gelmesine imkan vermiş olsun, işverenin garantörlük yükümlülüğünün mevcut bulunmaktadır.

İş güvenliği uzmanları kullanılıyor dahi olsa işvereni tamamıyla anılan yükümlülük dairesinden çıkarmaz. İşveren anılan görevlilerin, işin gerektirdiği niteliği haiz olup olmadıklarını, bunların faaliyetlerini gerektiği biçimde icra edip etmediklerini tetkik etmek ve yine de sair çalışanlarını denetlemek mecburiyetindedir. İşverenin işçinin işin gerektirdiği

teçhizatla donanmış olması, talimatlara riayetlerinin denetimi ve ayrıca iş güvenliği eğitimi gibi sair hususların gözlemlenmesi yine de işverenin yükümlülüğü dâhilindedir.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği düzenlemelerinin amacının işçilerin yaşamlarını, fiziksel ve ruhsal bütünlüklerini korumayı hedefler ve işçi sağlığı ve iş güvenliği ile yaşam hakkının korunması ortak bir amaçtır.

Temelde, çalışma güvenliğinin olması demek düşük ücret, uzun çalışma saatleri ve güvenliksiz çalışma koşullarının olmaması demektir. Sendikalar, meslek örgütleri, dernekler vb. sivil toplum örgütleri çalışma yaşamını kötü etkileyen, iş güvenliğini ortadan kaldıran kötü koşulların iyileştirilmesi, ortadan kaldırılması için faaliyet göstermektedir. Burada faaliyetin temel nedeni insani güvenliğin sağlanması ve insan yakışır koşullarda çalışılmanın sağlanmasıdır. Çalışma saatlerinin düzenlenmesi, ücretlerin asgari çalışanların ve ailesinin temel ihtiyaçları karşılamaya yeter düzeyde inşaat yahut maden gibi çalışma alanlarındaki işin niteliği gereği ortaya çıkan tehlikelerin ve iş kazalarının önlenmesine kadar bir çok alanda faaliyet gösteren yerel, ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri bulunmaktadır.

AİHM'in vermiş olduğu kararları doğrultusunda işçi sağlığı ve iş güvenliği düzenlenmiştir. Buna göre idare yaşam hakkını özellikle çalışma alanındaki denetleme ve düzenleme standartları bakımından korumakla yükümlüdür. AİHM devlet inşaat kazasında yaşamını yitiren işçi bakımından idareyi özellikle prosedürlerin yerine getirilmesini sağlama pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediği için sorumlu tutmuştur (Henriques v. Luxemburg). Aynı şekilde tersane gibi tehlikeli ve ağır işlerde çalışanların iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması sorumluluğunu yerine getirmediği için sorumlu tutmuştur (Brincat v. Malta). Bunların yanında AİHM'in kamusal alanda meydana gelen kazalarda (çukura düşme, ezilme, trafik, kafaya ağaç düşmesi, çöp konteynırıyla ezilme, tren tarafından ezilme vs.) özel kişilerin ihmali dahil Devletin sorumluluk esaslarına dair kimi başvuru kimi devlet lehine çok kararı da bulunmaktadır (Kalender v Türkiye; Demir v Türkiye).

Örnek: Soma'da olanlar...

Soma'da 13 Mayıs 2014 tarihinde yaşanan feci olay bize çalışma güvenliği meselesinin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha kanıtlamış oldu. 301 madencinin hayatını kaybettiği kaza muhtemelen Türkiye tarihindeki en büyük maden kazası. Peki teknoloji bu kadar gelişirken neden bu kadar insanın ölümünden kaçınamadık? Neden herhangi başka bir Avrupa ülkesinde bu kadar büyük çaplı ölüm olmazken Türkiye'de oluyor? Bunlar insanın aklına ilk anda gelen sorular. Madencilik Endüstri Devrimi'yle birlikte daha yaygınlaştıktan sonra madenlerde yaşanan ölümler daha da gündeme gelmiş oldu. Maden işçileri hak kazanımı mücadelelerinde öncü gruplar oldular. Çok tehlikeli bir iş yapıyorlar. Fakat bu bizi yerin altından gelenleri talep etmekten alı koymadı. İnsanlık olarak başladığımız noktadan çok daha ilerideyiz. Maden işçilerinin kazandıkları haklardan belki de en önemlisi can güvenliklerinin korunmasına dönük olanlardır. Madencilğin tehlikesi, özellikle kömür gibi maddeler düşünüldüğünde, güvenlik önlemlerinin de o kadar sıkı olmasını gerektirdi. Her şey düşünülmeli. Madende biriken gaz, olası yangın tehlikeleri, madencilerin madende sıkışıp kalma olasılıkları ve daha uzun bir liste. Ancak Soma'da bunların önemli bir kısmına uyulmadı. Biriken gaz görmezden

gelindi. İşçilerin sığınabileceği odalar hazırlanmadı. Madende çıkan yangının elektrik şebekesinden çıktığı düşünüldü. Biriken gaz görmezden gelindi. Kömürün sıcaklığının artması umursanmadı. Sonuç olarak da 301 madenci ve bu her bir madencinin aileleri, ayrıca meslektaşları atlatması imkansız bir travma ve maddi güçlüklerle karşı karşıya kaldılar. Bahaneler üretildi. İnsanların ölümleri kadere bağlandı. Burada suçu yalnızca şirketlere atmak biraz kolaycılığa kaçmak oluyor. İş güvenliğinin denetlenmesi konusunda devletin de sorumlulukları var. Ayrıca devlet kendi topraklarında madencilik yapacak şirketlere bazı önlemleri zorunlu kılabilir. Bizi bu noktaya getiren özel sektör ve devletin birlikte kulaklarının üzerine yatması ve iş kazalarını şansa bırakması oldu.

3. Sendika Kurma Hakkı

Çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten serbestçe çekilme haklarına sahiptir. Hiç kimse bir sendikaya üye olmaya ya da üyelikten ayrılmaya zorlanamaz. Ceza kanuna göre, yurttaşların sendikaya üye olmaya veya olmamaya, sendikanın faaliyetlerine katılmaya veya katılmamaya, sendikadan veya sendika yönetimindeki görevinden ayrılmaya zorlamak amacıyla, zor kullanan yahut tehdit eden kişiye ceza verilir. Sendikal faaliyetlerin kullanılmasını zor kullanarak yahut tehdit ederek hukuka aykırı bir biçimde engelleyen kişilere de ceza verilir.

Örnek: AIHM Vicdan Baykara Kararı – 1993 yılında Gaziantep Belediyesi ile toplu sözleşme yapan Tüm Bel Sen üyeleri belediyenin sözleşme koşullarını yerine getirmemesi sebebiyle bölge idare mahkemesinde dava açmışlardır. Belediye suçlu bulunmuştur. Belediye'nin temyize götürmesiyle birlikte Yargıtay kararı bozmuş ve sözleşme imzalanmış olsa dahi sendikaların toplu sözleşme yapma haklarının bulunmadığını gerekçe göstermiştir. Dava Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşınmıştır. Mahkeme ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) sözleşmelerine atıf yaparak, Türkiye'nin onayladığı sözleşmelerin çalışanlara toplu sözleşme hakkı sağladığına hükmetmiştir.

Örnek: 2012 yılında Danıştay'ın verdiği karara göre İnşaat Mühendisleri Odasına yapılan serbest mühendislik başvurusunda kullanılan başörtülü fotoğrafın Oda tarafından reddedilmesi çalışma hakkının kısıtlanması olarak hükmedildi.

Soru: Sendikalı çalışanın. Sendikamız işyerinin ağır çalışma şartlarını protesto etmek için eylem yaptı ve dergisinde işyerinin üst düzey çalışanlarını eleştiren bir karikatür yayımladı. Bu nedenle işimize son verildi. Mahkemeye başvurduk ancak mahkeme bizim haklı nedenle işten çıkartıldığımıza, yayımlanan karikatürlerin hakaret niteliğinde olduğuna ve iyi niyetli olmadığına hükmetti. Ne yapmalıyım?

Cevap: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre düşünce ve ifade özgürlüğü toplantı ve dernek kurma özgürlüğü ile birlikte değerlendirilmelidir ve sendikalar için hayati önem taşır. Yurttaşlar bir sendikaya üye oldukları yahut sendikal faaliyetlerde bulunuyor olmaları kendi başında işten çıkartmak için yeterli bir neden değildir. Bu kural söz konusu sendikal faaliyetin niteliğine göre örneğin hakaret gibi suçlar bakımından uygulanamaz. Ancak sendika

üyelerinin yaptıkları eylemin işverenleri eleştiriyor olması otomatik olarak hakaret anlamına gelmez. Sendikalar, düşünce ve ifade özgürlüğü anlamında basın- yayın organları gibi çalışır ve çalışma haklarının ihlal edilmemesi için toplumsal bir gardiyan görevi görürler. Yaptıkları eylem ve eleştirileri dolayısıyla işçilerin işlerine herhangi başka bir yaptırım yoluna başvurmada son verilmesi düşünce ve ifade özgürlüğünün ortadan kalktığı anlamına gelmektedir ve Sözleşmenin ihlali olarak değerlendirilmelidir (Palomo ve diğerleri v İspanya, Karşı oy).

4. Sosyal Güvenlik Hakkı

Anayasa'nın 60. maddesine göre “herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir ve devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar”. 4857 sayılı İş Kanunu, 6331 sayılı İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kanunu, 5510 sayılı Sosyal Sigortala ve Genel Sağlık Kanunu ve başta 189 sayılı ILO Sözleşmesi olmak üzere bir çok uluslararası sözleşmeye göre sosyal güvenlik bir haktır ve yurttaşlar bir gün çalışmış olsa dahi bundan yararlanıyor olmalı, sigortalı olmalıdır. Sigortalı olmak kişilerin çalışma hayatı boyunca ve sonrasında sosyal ve ekonomik olarak güvencede olmalarını, hayatlarını insana yakışır bir şekilde geçirmelerini sağlamak için öngörülmüştür. Vergiler, fonlar ve bir çok kaynağın idare tarafından toplanmasının temel nedeni sosyal sigortaların yurttaşlarla buluşturmak gereksinimidir.

Sosyal güvenlik hakkı çalışma hakkından ayrı düşünülemez. Öncelikle iş kazalarına ve meslek hastalıklarına karşı koruyucu bir sistemdir. Böylece iş güvenliği ve işçi sağlığının gözetilmesi, devletin bu konuda pozitif yükümlülüğünün olması sosyal güvenlik hakkının bir neticesidir. Emeklilik uygulaması ve belli bir süre çalışmış olanların, çalışmadıkları dönem boyunca yaşamını idare edebileceği bir koruma demektir. Sosyal güvenlik koruması ücretlerin yaşam standartlarına uygun olarak düzenlenmesi; çalışanların sigorta kapsamında sağlık hakkını kullanması ve sağlık hizmetlerinden yararlanmasının güvence altına alınması; işverenlerin iş kazası ve meslek hastalığı bakımından maddi-manevi sorumluluğu; işçilerin çalıştıkları yerdeki hizmet sürelerinin aslına uygun tespit edilmesi ve buna uygun olarak maaşlarının ve çalışmalarına bağlı maaş haricindeki ödeneklerinin güvence altına alınması; işçilerin sigortalanması için devletin teşvikinin olması; kupon yahut çek gibi sistemler yerine işçilerin kolay sigortalanması için düzenlemelerin yapılması; sigorta primlerinin ödenmesi için teşvik verilmesi; yıpranma payı ve erken emeklilik imkanı kullanabilir kılınması; sendikal örgütlenmenin önüne geçilmemesi; yaşlı ve engellilere bakım ücretinin yardım olarak değil sürekli bir biçimde düzenlenmesi; yurttaşlara gerektiğini de parasız bakım hizmetinin sunulması; çalışanların çocuklarına bakılması; hamilelik, çocuklara bakım süresinin hem ana hem baba için uzun tutulması; emzirme odalarının, kreşlerin olması; işin niteliklerine göre ağır ve tehlikeli işlerde çalışanlara yönelik uygulamaların geliştirilmesi ve aralarında ayırım yapılmaması; mevsimlik işçilerin düzenli sigortalanması, çocuk işçiliğinin önlenmesi ve 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılmaması, yahut çalışacaklar ise özel bir korumanın öngörülmesi, göçmen işçilerin iş koşullarının iyileştirilmesi; kadın-erkek arasında her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması; kayıt dışı çalışmanın önüne geçilmesi gibi bir çok düzenleme ile birebir ilişkilidir.

Sosyal güvenlik alanında yani iş-gelir güvencesi, sağlık güvencesi ve gelecek endişesi bağlamında yukarıda sayılan konularda devlet ve idarenin düzenleme yapması ve aynı zamanda düzenlemelere uygun hareket edilip edilmediğini denetleme yükümlülüğü bulunmaktadır. Aynı şekilde sivil toplumun özellikle çalışma hakkı alanında uzmanlaşmış sendikaların ve diğer örgütlenmelerin faaliyetlerini devam etmesi için uygun koşulları sağlamakla yükümlüdür. Sınırlı olmakla birlikte, sosyal güvenlik hakkı AİHM kararlarında da yer bulmuştur. Örneğin *Stec Davaasında*, primli ve primsiz rejim ayrımının uygulanabilirliği açısından bir fark olmadığı, sosyal yardımın özünde mülkiye hakkı ile ilişkilendirildiği ve sosyal yardımların para ile ölçülebilir olması esası benimsenmiştir. Dolayısıyla devletler, mülkiyet hakkı bağlamında sosyal güvenliğı sağlamakla yükümlüdür. Sözleşmenin medeni ve siyasi hakları düzenliyor olması çalışma hakkı ve sosyal güvenlik alanında Mahkemenin karar vermeyeceğı anlamına gelmemektedir.

Örnek: İş kazası sonucu %100 iş göremez raporu alan ve bu sebeple kendisine malullük aylığı bağlanan kişi yeni düzenlemeler nedeniyle bu aylığı alamamaktadır. Yerel mahkeme yapılan düzenlemenin sosyal sigortalar fonundaki mai sıkıntıları hafifletmek amacıyla yapıldığını hükmetmiş ve malullük aylığının kesilmesini haklı bulmuştur. AİHM bu davada bütün malullük aylığının kişinin mevcut hakkını ortadan kaldıracak şekilde ve tamamen ortadan kaldırması nedeniyle mülkiyet hakkının ve bu bağlamda sosyal güvenlik hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir (Kjartsan Asmundsson v. İzlanda)

Türkiye’de çalışma hayatındaki bireylerin sosyal güvenliğe ilişkin yürütme kamu tarafında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve ilgili Ereğli Kömür Havzası Amele Birliğı Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi ile Bakanlığa bağlı Sosyal Güvenlik Kurumu, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü ve Mesleki Eğitim ve Yeterlilik Kurumu tarafından gerçekleştirilmektedir. Öte yandan çalışma hayatına girmemiş, kimsesiz, yoksul ve özürlü bireylere ilişkin sosyal güvenlik çalışmaları da Aile ve Sosyal Politikalar (eski adı Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı) bağlı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu ve 2004 tarihinde kurulan ve 3294 sayılı Kanun ile oluşturulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarını kullanan Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından yürütölmektedir.

5. Kreş ve Yuva Açma Yükümlülüğü

Bu kapsamda, örneğin 150’den fazla kadın işçi çalıştırılan yerlerde kreş ve yuva açma yükümlülüğü getirilmiştir. Yasanın öngördüğü kadın işçi mevcudu oldukça fazla olmasına rağmen işletmeler kreş veya yuva açma mecburiyetindedir.

6. Oda ve Yurt Açma Yükümlülüğü

Yaşları ve medeni halleri ne olursa olsun, 100-150 kadın çalışanı olan iş yerlerinde, çalışanların çocuklarını emzirmeleri için işveren tarafından, çalışma yerlerinden ayrı ve iş yerine en çok 250 metre uzaklıkta kanunda açıklanan şartları taşıyan bir emzirme odasının kurulması zorunludur.

Yaşları ve medeni halleri ne olursa olsun, 150'den çok kadın çalışanı olan iş yerlerinde, 0-6 yaşındaki çocukların bırakılması, bakımı ve emziren çalışanların çocuklarını emzirmeleri için işveren tarafından, çalışma yerlerinden ayrı ve iş yerine bir yurdun kurulması zorunludur. Yurt, iş yerine 250 metreden daha uzaksa işveren taşıt sağlamakla yükümlüdür. İşverenler, ortaklaşa oda ve yurt kurabilecekleri gibi, oda ve yurt açma yükümlülüğünü, kamu kurumlarınca yetkilendirilmiş yurtlarla yapacakları anlaşmalarla da yerine getirebilirler.

7. Ev Emekçisinin Sigortalanması

Ev hizmetlerinde çalışanlara özellikle gündelikçilere yönelik olarak yapılması düşünülen yasal düzenlemeye göre “ücretle ve sürekli olarak çalışanlar hariç” ibaresiyle ev emekçilerinin sigortalanabileceği öngörülmüyor. Ancak aynı maddede geçen süreklilik şartı gündelik olarak gelenler için yerine getirilmediği şeklinde de yorumlanabildiği için gündelikçiler sosyal sigorta hakkından mahrum kalabiliyor. Bu durumda talep edilmesi gereken ise geçici iş sözleşmesi yapmak. (Kaynak: Radikal; Sigortalı sayılmayanlar-Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu -MADDE 6- c)

Ev işçileri için 10 günden az - 10 günden fazla çalışma ayrımı yapılmış ve 10 günden az çalışanlar için ayrı bir düzenlemeye öngörülmüştür. 10 günden az çalışan ev işçileri sadece %2 iş kazası primi belirlenmiştir. Ayrım olsun olmasın işçilerin bir gün dahi çalıştırılıyor olması hali de aslen sigortalarının yapılması gerekmektedir. Halihazırda ev işçilerinin en büyük kısmı bir ev işvereninde 10 günden az çalışmaktadır.

Yeni torba yasa tasarısı ile 10 günden az çalışan ev işçilerine kupon sistemi uygulaması getirilmek istenmektedir. Bu durumda işveren işçiye para değil kuponla ödeme yapacaktır ve ev işçisi ücretini bankalardan tahsil edecektir. Ücretini %2 oranında iş kazası ve meslek hastalığı primi kesintisi ile alacaktır. İşveren hastalık ve yaşlılık primlerini ödemeyecektir. Ev işçisi %2 prim ödeyerek sağlık hizmetlerinden ve emeklilik hakkından yararlanamayacaktır. İşçi, eğer isterse kendi primlerini kendisi yatıracaktır. Tasarıda işverenlerin ev işçilerinin karşı karşıya kaldıkları iş kazaları ve meslek hastalıklarına ilişkin hiçbir düzenleme yapılmamaktadır. Geçmişteki hak kayıplarına yönelik hiçbir düzenleme yoktur.

Konu ile ayrıntılı bilgi almak için başta İmece Ev İşçileri Sendikası olmak üzere, Amargi, Feminist Kolektif, Kadın Dayanışma Dernekleri, Disk Kadın Komisyonu, Genel-İş Sendikası'ndan Kadınları, Gökkuşuğu Kadın Derneği, Halkevciler Kadınlar, İmece Kadın Dayanışma Derneği, İstanbul Kesk Kadın Meclisi, Kadın Çalışmaları Derneği, Kadın Emeli Kolektifi, KAMER Vakfı, Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu gibi sivil toplum kuruluşları ile irtibat kurulabilir.

8. Ev Kadınının Sigortalanması

Ev hanımları için zorunlu bir sigorta olmasa da isteğe bağlı sigorta yapmak mümkündür. İsteğe bağlı sigortalılıktan faydalanabilecek olanlar ay içinde 30 günden az çalışanlar, sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmayan ülkelere Türk firmaları ile giderek çalışanlar, vergiden muaf işleri yapan kadınlar, memurlar ve her kes tarafından bilinmekte olan ve 4/b kapsamına dâhil edilenlerdir.

X. Cinsel Dokunulmazlığa Yönelik Haklar

Bir kimsenin vücut dokunulmazlığını cinsel bakımından ihlâl eden kişi cezalandırılır. Cinsel saldırı TCK'da evlilik içi ve evlilik dışı şeklinde bir ayırım gözetmeden yasaklanmıştır. Böylece eşlerin birbirlerine yönelik olabilecek cinsel saldırıları da suç kapsamına alınır. Ayrıca cinsel tacizin teşhir yoluyla gerçekleştirilmesi halinde örneğin kişi bu nedenle işi bırakmak, okuldan veya ailesinden ayrılmak zorunda kalmış ise de ceza verilir. Türk Ceza Kanuna göre çocuklara karşı işlenen cinsel saldırılar bakımından kişi ayrıca cezalandırılır. Ayrıca herhangi bir şekilde on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikayet üzerine cezalandırılabilir.

Soru: Eşim isteğim dışında benimle cinsel ilişkiye girmeye çalıştı/girdi, haklarım nelerdir?

Cevap: Cinsel dokunulmazlığın ihlali kural olarak şikayete bağlı değildir ancak ihlal evlilik içerisinde olmuşsa burada mağdurun şikayette, suç duyurusunda bulunabilir. Cinsel dokunulmazlığın ihlali halinde esas olan mağdurun beyanıdır. Başka hiç bir delil olmasa bile mağdur beyanı üzerine mahkeme karar verebilir. Ancak yine de bu olayın ispat edilebilmesi için başka bir takım delilleri örneğin saldırı hakkında doktor raporu varsa varsa mağdurun yaşadığı mağduriyeti mahkeme nazarında kabul ettirmesi kolaylaşacaktır.

Soru: Aile içinden biri tarafından cinsel tacize uğradım. Ne yapabilirim?

Cevap: Bu durumda ispatın zorluklarıyla karşılaşılması kuvvetle muhtemeldir. Ancak psikiyatri kliniklerince alınan raporlarla başınızdan geçeleri özellikle mahkemelerde ispatlayabilirsiniz. Fiziksel olarak zarar gördüğünüzü düşünüyorsanız bunlarında doktor tarafından kayıt altına alınmasını, rapor edilmesini sağlayın. Örneğin, sperm örneği yahut genital bölgedeki zorlamalara hakkında rapor alınabilir.

Kendiniz yahut bu duruma şahit olan herhangi biri cinsel dokunulmazlığınızın ihlal edilmesi nedeniyle bu suç hakkında şikayette bulunabilir ve Savcılık işlem yapmak durumundadır.

Cinsel suçun mağduru olan kişi mümkünse derhal hastaneye gitmeli ve rapor almalıdır. Üzerindeki elbiseleri çıkartmaması gerekir. Yıkanmadan, en kısa zamanda hastaneye başvurması gerekir ki sperm örnekleri kaybolmasın. Ayrıca hastaneye gitmeden önce karakola ya da savcılığa başvurabilir ve karakolun kendisini hastaneye sevk etmesini isteyebilir.

Mahkemeler bu suça maruz kalanlar bakımından beden ve ruh sağlığının bozulup bozulmadığının tespitinde araştırma yapılması ve görüş alınması için Adli Tıp Kurumundan rapor talep eder. Adli tıpa dava dosyası gönderilerek ilgili uzmandan (ihtisas dairesinden)

randevu alınmaktadır. Mağdur; fiziksel veya ruhsal yönden sağlığının bozulup bozulmadığı, ne oranda bozukluk olduğu hakkında muayene edilmektedir. Bu muayene neticesinde bir rapor düzenlenmektedir. Bu rapor görüş belirtici nitelikte olup hakimi kesin olarak bağlamaz. Ancak çoğu zaman bu raporlardaki görüş neticesinde karar verildiği görülmektedir. Ancak altını çizmek gerekir ki bu tip durumlarda genel kaniya göre yaşanan cinsel saldırılar araştırma ve incelemeye gerek olmadan da mağdurda doğal olarak ruhsal çöküntü meydana getirmektedir. Hayatın gerçeğidir ki, cinsel saldırı suçunun doğal bir sonucu olarak mağdur ruhsal çöküntüye uğramaktadır. Böylesine ağır ve travmatik olayı yaşayan bir kişinin ruhsal dengesinin bozulmama ihtimalinin olduğunu düşünmek ve de bu konu da araştırma yapmak şu an ki yasal düzenleme nedeniyle devam eden bir uygulamadır ve hakimlerin, mahkemelerin bunu göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

1. Bekâret Kontrolü

Bekâret kontrolü yasada direkt olarak yasaklanmamıştır. Ancak bu muayeneye zorlanan kişi aşağıdaki madde çerçevesinde karşı çıkma hakkına da sahiptir. Tabii bu durumda da belli kısıtlamalar vardır ve hâkim kararı olması halinde rıza aranmayabilir.

Hasta Hakları Yönetmeliğine göre istisnalar hariç olmak üzere, kimse, rızası olmaksızın ve verdiği rızaya uygun olmayan bir şekilde tıbbi müdahaleye tabi tutulamaz. Ancak Bir suç işlediği veya buna iştirak ettiği şüphesi altında bulunan kişinin işlediği suçun muhtemel delillerinin, kendisinin veya mağdurun vücudunda olduğu düşünülen hallerde; bu delillerin ortaya çıkarılması için sanığın veya mağdurun tıbbi ameliyeye tabi tutulması, hâkimin kararına bağlıdır. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde bu ameliye, cumhuriyet savcısının talebi üzerine yapılabilir (md.22). Ancak bekaret kontrolünün bu kapsamda değerlendirilmesi insan haklarına açık bir aykırılık teşkil etmektedir.

Soru: Ailem beni zorla bekâret kontrolüne götürüyor, ne yapmalıyım?

Cevap: Kişinin rızası olmadan doktor bu muayeneyi yapamaz. Sadece ailenin isteği üzerine muayene yapılması doktorun hekimlik mesleğinin gerektirdiği özenle görevi yapmadığı anlamına gelir, cinsel istismar teşkil eder ve bu suçtur. Zorla muayene, evrensel hukukun temel esaslarına, çocuk hakları, hasta hakları, biyotıp sözleşmesi gibi evrensel hukuk sözleşmelerine aykırıdır. Ceza Kanununda düzenlenen “suça ilişkin delil elde edilmesi için iç ve dış beden muayenesi yapılabilir” maddesi suç şüphesinin varlığı için yapılır ki bekaret kontrolü bakımından kişinin rızası muhakkak gereklidir. Mahkeme kararı olsa dahi, suçun ispatlanması için psikolojik bir muayene yapılabileceği unutulmamalıdır.

2. Aile içi şiddet

Aile içi şiddeti önleme amacıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “panik butonu” uygulaması başlattı. Panik butonu alabilmek için Aile Mahkemesinin şiddet gösterme tehlikesi bulunan kişiye evden uzaklaştırma cezası verme zorunluluğu var. Panik butonunun verilmesi için de Aile Mahkemesi kararı gerekmektedir.

Soru: Genel olarak aile içi taciz/şiddet nedir, nasıl cezalandırılır?

Cevap: Aile içi tacizde aynı evi paylaşan yahut idaresi altında bulunan, büyütme, okutmak, bakmak, vb. yükümlü olan kişinin bu kişilere karşı kötü muamelede bulunması, cinsel saldırısı anlamına gelir ve hapisle cezalandırılır. Ayrıca hamile olduğunu bildiği eşini veya sürekli birlikte yaşadığı ve kendisinden gebe kalmış bulunduğunu bildiği evli olmayan bir kadını çaresiz durumda terk eden kimseye de hapis cezası verilir.

Anne baba bakımından velayet hakkı olsun olmasın sarhoşluk, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kullanılması ya da onur kırıcı tavır ve hareketlerin sonucu maddi ve manevi özen noksanlığı nedeniyle çocuklarının ahlak, güvenlik ve sağlığını ağır şekilde tehlikeye sokan ana veya babada hapis cezası ile cezalandırılır.

Örnek: Nahide Opuz'un annesi kocası tarafından öldürüldü. Öncesinde ise kocası Nahide Opuz'u bıçakla yaralandı, dövüldü, arabayla ezmeye çalıştı, tehdit etti, taciz etti. Şikayette bulunduğu kocası şikayetini geri çekmezse onu ve annesini öldüreceğini söylemişti. Bunun üzerine şikayetini geri alınca vazgeçti, Savcılık kocası hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verdi. Bunun üzerine kocası tarafından 7 kez bıçaklandı. Mahkeme yaralama olayı üzerine kocasını para cezasına çarptırdı. Nahide Opuz ve annesi mahkemenin para cezasına hükmetmesi üzerine defalarca hayatlarının tehlikede olduğunu söyleyerek şikayette bulundu. Ancak kocanın sadece ifadesi alındı. Fakat ifade sonrası serbest bırakıldı. Bunun üzerine güvenli bir yer bulmak umuduyla yaşadıkları şehirden başka bir yere taşınmaya karar veren Nahide ve annesini kaçırmaya çalışırken Opuz'un kocası onları buldu ve kayınvalidesini silahla vurdu. Cinayetten ömür boyu hapis istemiyle hakkında açılan davada H.O tutuklanması için yeterli sebep olmadığı gerekçesiyle serbest yargılanmaya başlandı. Karısını yine tehdit ediyordu. Opuz'un Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yaptığı başvuruda mahkeme Türkiye'nin aile içi şiddeti cezalandırmak konusunda yetersiz kaldığına, mağdurları korumak için etkili bir sistem tesis edemediğine; yaşam hakkının ve işkence yasağının ihlal edildiğine karar verdi. İdarenin ihmali olduğunu, koruyucu tedbirlere dahi başvurmadığını; mağdurun şikayeti geri çekme nedenini görmezden geldiğini ve bunu bir aile içi mesele olarak değerlendirerek işkenceyi görmezden geldiğini belirtti. Ayrıca Mahkemeye göre iki kadının başından geçenler aynı zamanda cinsiyete dayalı ayrımcılık teşkil etmektedir ve kadınların maruz kaldığı şiddet ve yargı reformlarına rağmen saldırganların cezasız kalması idarenin bu sorunun üstesinden gelmek konusunda kararlı olmadığını göstermekte olduğuna hükmetti. Polis memurlarının kadınları şikayetten vazgeçirmeye çalıştıklarını; tedbir almak konusunda ihmal ve gecikmenin yaşandığı ve mahkemelerin namus, örf adet dikkate alarak karar verdiğini belirtmiştir. AİHM bu davada Türkiye'yi 36 bin 500 Euro tazminat ödemeye mahkum etmiştir.

Soru: Aile içi şiddet uğradığımı düşünüyorum. Dayak, cinsel taciz, bakkala gitmem dahi kocamın iznine bağlı. Çalışmam, okumam kesinlikle yasak. Ne yapabilirim?

Cevap: Bu kurumlardan herhangi birine başvurabilirsiniz:

- Valilik ya da Kaymakamlık
- Polis,

- Jandarma
- Savcılık
- Aile Mahkemesi
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğü
- Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri
- Sağlık Kuruluşları, hastaneler
- Alo 183 Aile, Kadın, Çocuk ve Özürlü Sosyal Dayanışma Hizmet Hattı
- Alo 155 Polis İmdat
- Alo 156 Jandarma İmdat
- İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri
- Belediye Kadın Dayanışma Merkezleri
- Alo Kadına Şiddet Hattı (0216 349 9 349)
- Baroların Kadın Dayanışma Merkezi ve Adli Yardım Kuruluşları
- Kadın çalışmaları yapan Sivil Toplum Kuruluşları, örneğin Mor Çatı (Bunlar bölümün sonuna alınacak ve daha kapsamlı yapılacaktır)

Karakola yahut Savcılığa gittiyseniz başvuruyu alan kolluk görevlisi suç konusunda soruşturma yapmak durumundadır. Soruşturmayı ve evrakları savcılığa ulaştıracaktır. Savcılık ise ceza davası açacak olan makamdır ve siz şikayet etmemiş olsanız dahi eğer aile içi şiddete dair şüphe Savcılık dava açmalıdır ve koruma kararı verecek olan makam olan Aile Mahkemesine savcılık başvuruda bulunacaktır.

Koruma kararı almak için Aile Mahkemesine başvurabilirsiniz. Bu dava harçtan muaftır ve talebiniz hakkında kısa sürede mahkemenin karar vermesi gerekmektedir.

Verilen koruma kararı savcılık aracılığı ile ilgili karakola hızla gönderilecek ve karardan şiddet uygulayan haberdar edilecektir. Şiddet uygulayan aile bireyi koruma kararına aykırı davranırsa hakkında ceza davası açılacaktır.

Karakol ve savcılığa başvuru sırasında; baro mağdur hakları servisinden bir avukat atanmasını istediğinizi belirtmeniz önemlidir. Avukata vekalet ücreti ödemeyeceksiniz.

Doğrudan Aile Mahkemesine başvurmak ve bir avukattan hukuki destek almak istiyorsanız, fakat mali durumunuz buna elverişli değil ise muhtarlıktan alınacak fakirlik evrakı, ikametgah ve nüfus cüzdanı fotokopisi ile bulunduğunuz il baro adli yardım servisine başvurabilirsiniz. Talebiniz kabul edildiğinde atanacak avukat için vekalet ücreti ödemeyeceksiniz.

Bölüm III. Vatandaşın Hakkını Arama Yolları

I. Aktif Yurttaşlar - Dava ve Başvurunun Önemi

İnsan hakları, yurttaşların yönetici idare ile ve birbirleriyle olan ilişkilerini belirlemek bakımından önemlidir. Kişilerin insan onuruna yaraşır bir hayat sürdürmesi insan haklarının korunması; temel hak ve hürriyetlerin kullanılması, ortadan kaldırılmaması ile birebir alakalıdır. Bunun bir karşılığı ise yurttaşın dava ve müracaat haklarını etkin kullanması, kullanmasının önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Yurttaşlar ihlal karşısında örneğin mahallelerinde muhtarlara müracaat edebilir, bilgi edinme yasası kapsamında karşı karşıya kaldıkları idari eylem hakkında başvuruda bulunabilirler. Haklarının ihlal edildiğini düşündüklerinde doğrudan dava açabilir, demokratik haklarını kullanabilirler. Kendilerini ilgilendiren açılmış bir davaya katılabilirler. Sadece sembolik değil aynı zamanda aktif olarak davalara katılarak faaliyet alanlarındaki haksız kamusal ve özel uygulamalara müdahil olabilir ve aynı zamanda bu tip uygulamalara son verilmesini için müracaat ve dava haklarını kullanabilirler. Bu konuda barolardan yardım alabilir yahut çeşitli sivil toplum kuruluşları ile irtibat kurabilirler.

II. Başvuru Hakkımızın Kaynağı Nedir?

Başvuru ve hak arama özgürlüğü, Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere mevcut hukuk düzeni ve temel insan hakları sözleşmelerince koruma altına alınmış bir haktır.

1. Anayasa

Tarih boyunca, site devletlerinden günümüze kadar, insanların birey veya vatandaş olarak kamu işleri konusunda başvuruda bulunma, bazı kısıtlamalarla da olsa görüşlerini açıklama hakları neredeyse tüm devletlerce kabul edilmiştir. Osmanlı Sarayında sultanların vatandaşların şikayetlerini dinleme yöntemlerinin günümüzdeki ombudsman kurumunun başlıca esin kaynağı olduğunu biliyoruz. Bu, bir hak olarak sonraları anayasalarda ve insan hakları bildirgelerinde yer bulmuştur.

Ülkemizde, dilekçe hakkına dair ilk anayasal düzenleme 1876 Kanuni Esasi'nin 14. maddesinde temel hak ve özgürlüklerden biri olarak yer almıştır:

Tebaa-i Osmaniyeden bir veya bir kaç kişinin gerek şahıslarına ve gerek umuma müteallik (alakalı) olan kavanin ve nizamata (kanun ve kurallara) muhalif gördükleri bir maddeden dolayı işin merciine arzuhal verdikleri gibi Meclisi Umumiye dahi müddei (dilekçi) sıfatı ile imzalı arzuhal vermeğe ve memurinin e'falinden (fiilerinden) iştikâye (şikayete) selâhiyetleri (yetkileri) vardır. (madde 14)

Bu hak şimdiye kadarki tüm anayasalarda benzer şekilde ifade edilmiştir. 1982 Anayasasında başvuru hakkı ile hak arama hürriyeti iki ayrı madde ile düzenlenmiştir. Bunlardan birincisi hak arama hürriyeti, ikincisi ise başvuru hakkı ile ilgilidir.

2. Hak Arama Özgürlüğü

Anayasanın 36.Maddesine göre: ”**Herkes**, meşrû vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınmaz.”

Başvuruya ilişkin hak 1982 Anayasası'nın "Siyasi Haklar ve Ödevler" başlığı altında: "Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkını" düzenleyen 74 maddede ele alınmıştır. Buna göre:

- Vatandaşlar,
- Türkiye'de ikamet eden yabancılar

kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir. Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler.

3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Anayasamızın 90. Maddesine göre iç hukukumuzun bir parçasıdır. Bu maddeye göre insan hakları konusunda Türkiye kanunları bu sözleşmede yer alan haklarla çatışırsa, Avrupa İnsan Haklar Sözleşmesi esas alınır.

Bu Sözleşmenin 13.cü maddesi Etkili Başvuru Hakkını şöyle tanımlamaktadır :

Bu Sözleşmede tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.

4. Yerel Yönetimler

Anayasamızla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bir kamu yönetimi birimi olan yerel yönetimleri de kapsamaktadır. Buna ek olarak Belediye Kanununun 13. Maddesi Hemşehrilik Hukuku başlığı altında bir belediye içinde yaşayanların yönetime katılma ve bilgilendirme hakkını ayrıca güvence altına almaktadır. Bu amaçla pek çok belediye beyaz masa gibi isimler altında bireylerin başvuru hakkını kolaylaştıracak birimler oluşturmuştur.

Başvuru hakkı ile hak arama hürriyetinin kullanılmasına ilişkin olarak yukarıda açıklanan temel kanunlar yanında özel kanunlarla da bu hakların nasıl kullanılacağına dair özel kanunlar da vardır. Bilgi Edinme Kanunu, Kamu Denetçiliği Etik Kurulu Kanunu gibi. Bunlardan Bilgi Edinme Kanunu bu bölümde ele alınmıştır. Öteki kanunlar, başvurulacak makamlar başlığı altında ele alınacaktır.

5. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu

Bu kanuna göre, herkes demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kamu işlerine ait konularda bilgi isteyebilir. Bilgi edinmeyi kolaylaştırmak için Cumhurbaşkanlığından başlayarak her tür kamu yönetiminin internet

sayfalarında özel butonlar vardır. Bu butonlara basarak istediğimiz bilgiyi kamu yönetiminden talep edebiliriz.

6. Şikâyet Hakkı/ Bilgi Edinme Hakkı

Şikâyet ve bilgi edinme hakkı farklı formlarda da olsa çok köklü bir hak olarak karşımıza çıkar. Ancak demokratik toplumlarda şikâyet hakkı ve bilgi edinme hakkı, halkın yönetime katılmasının da bir yoludur. Bilgi edinme hakkı şeffaf işleyen bir yönetim anlayışı için ve halkın dilediği bilgiye ulaşabilmesi için ciddi bir önem taşır.

Örnek: Bursa’da kendisi gibi diyaliz tedavisi gören eşinin vefatı üzerine Necmettin Tığ bilgi edinme hakkı kapsamında Bursa Çekirge hastanesi başhekimliğine başvurdu. Ancak yasal süre olan 15 gün içerisinde cevap alamayan Tığ, idari mahkemede Bursa Valiliğine dava açtı. Mahkeme Tığ’ı haklı buldu ve Bursa Valiliğini bilgi edinme hakkı çerçevesinde Necmettin Tığ’a gerekli belgeleri sağlamadığı için 1000 TL cezaya mahkûm etti.

III. Başvurulacak Makamlar

i. Merkezi Yönetim Düzeyinde

1. TBMM dilekçe komisyonu

Kişilerin taleplerini ve şikâyetlerini kurumsal olarak en üst merci olan parlamentoya iletebilmesi için kurulmuş komisyondur. Devlet memurları için şikâyet amacıyla en alt düzeydeki amirlikten başlayan silsileyi dışarıda bırakır ve direk olarak vatandaşın başvurularına açıktır.

2. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu

Kişilerin taleplerini ve şikâyetlerini kurumsal olarak en üst merci olan parlamentoya iletebilmesi için kurulmuş komisyondur. Devlet memurları için şikâyet amacıyla en alt düzeydeki amirlikten başlayan silsileyi dışarıda bırakır ve direk olarak vatandaşın başvurularına açıktır.

Soru: Hangi konularda Komisyona başvuru yapılabilir?

Cevap: Temel hak ve özgürlüklerinden birisinin ihlal edildiğine inanan her birey komisyona başvuru yapabilir. Başvurularda dikkat edilmesi gereken husus anayasa ve uluslararası insan hakları belgelerinde yer alan temel hak ve özgürlüklerden birisine yönelik bir ihlalin var olması iddiasıdır.

Bunun dışında emeklilik sorunu, kamulaştırma, iskan ve imar sorunu, maddi yardım talebi, hastane kurul raporlarından şikayet, iş talebi, banka kredisi veya kredi kartı ödemelerinden şikayet ve benzeri sorunlarla ilgili olarak TBMM Dilekçe Komisyonuna başvurulması gerekmektedir.

Bilgi edinme hakkı çerçevesinde bilgi talebi içeren başvuruların ilgili kurumlar nezdinde yapılması gerekir.

3. Anayasa Mahkemesi

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruları karar bağlar. Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuru yapabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.

4. AİHM Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) yetki ve görev sınırları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile belirlenmiş uluslararası bir mahkemedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile güvence altına alınan hakları ihlal edilen kişiler belirli kurallar dahilinde AİHM'e başvurabilirler.

Bir kişinin AİHM'ye başvurabilmesi için öncelikle kendi ülkesinde hakkını araması, yani iç hukuk yollarını tüketmesi gerekmektedir. Kişiler, iç hukukta haklarını aradıktan sonra ve bu konuda olumsuz nihai karar alındıktan sonra 6 ay içinde yazılı olarak Strazburg'ta bulunan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmalıdır. Mahkemenin yargı dili İngilizce veya Fransızcadır. Ancak başvuru, konsey üyesi devletlerin birinin diliyle (örn. Türkçe) de yapılabilir.

5. Kamu Denetçiliği Kurumu

Kamu Denetçiliği Kurumu, Osmanlı İmparatorluğundan esinlenerek önce İsveç'te uygulanmaya başlayan bir sistemdir. TBMM ne bağlı olarak çalışan bir hak arama kurumudur. Bu kuruma, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarına karşı, menfaati ihlal edilen gerçek ve tüzel kişiler şikâyet başvurusunda bulunabilir. Ancak, şikâyetin insan hakları, temel hak ve özgürlükler, kadın hakları, çocuk hakları ve kamuyu ilgilendiren genel konulara yönelik olması hâlinde menfaat ihlali aranmaz.

Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumları, yerel yönetimler ile her türlü kamu kurum ve kuruluşuna karşı şikâyet yapılabilir. Ayrıca, kamu kurumu niteliğindeki meslek odaları gibi kuruluşlara karşı da Kamu Denetçiliği Kurumuna başvurulabilir.

6. İnsan Hakları Kurumu

Kurum, insan haklarının korunmasına, geliştirilmesine ve ihlallerin önlenmesine yönelik çalışmalar yapmak; işkence ve kötü muamele ile mücadele etmek; şikâyet ve başvuruları incelemek ve bunların sonuçlarını takip etmek; sorunların çözüme kavuşturulması doğrultusunda girişimlerde bulunmak; bu amaçla eğitim faaliyetlerini yürütmek; insan hakları alanındaki gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek amacıyla araştırma ve incelemeler yapmakla görevli ve yetkilidir.

Kuruma Başvurular

İnsan hakları ihlalinin zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek ve tüzel kişi Kuruma başvurabilir. Bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir surette engel olunamaz. Başvurular, il ve ilçe İnsan Hakları Kurullarına yapılabilir.

İl ve İlçe Kurullarının görevleri şöyledir:

- İnsan hakları ihlal iddialarını incelemek ve araştırmak,
- İnsan haklarının korunması ve insan hak ve özgürlüklerinin kullanılmasının önündeki engeller ile hak ihlallerine yol açan sosyal, siyasi, hukuki ve idari sebepleri incelemek, araştırmak ve bunların çözümüne ilişkin valilik veya kaymakamlık makamına önerilerde bulunmak
- Her türlü ayrımcılığın önlenmesi için gerekli çalışmaları yapmak
- İdarenin uygulamalarında vatandaşlara hoşgörü ve nezaketle yaklaşılmasını sağlamak amacıyla gerekli çalışmaları yapmak

7. Kamu Görevlileri Etik Kurulu

Bu kurul, kamu görevlilerinin uymaları gereken saydamlık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme gibi etik davranış ilkelerini belirlemek ve uygulamayı gözetmek üzere kurulmuştur. Kurula, dernek, sendika gibi tüzel kişiler dışında herkes başvurabilir. Yukarıda sayılan ilkelere uymayan üst dereceli memurlarla belediye başkanları hakkında şikayette bulunabilir.

8. Kamu İhale Kurumu

Kamu ihalelerinde yapılan mevzuata aykırı işlemler, kararlar ve eylemler konusunda gerçek kişilerle, tüzel kişiler ve ortak girişim adına Kamu İhale Kurumuna şikâyetle bulunulabilir.

9. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu

Telekomünikasyon hizmetlerinize ilişkin şikayetlerinizi ilk olarak hizmet aldığınız işletmeciye bildirmeniz gerekmektedir. İşletmeciniz sorunun çözülmesini sağlamamışsa ya da herhangi bir cevap alamadıysanız şikayetinizi yazılı olarak, e-posta aracılığıyla Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna iletebilirsiniz.

Bilgi güvenliği bilginin, üretim ve hizmet sürekliliği sağlamak, parasal kayıpları en aza indirmek üzere tehlike ve tehdit alanlarından korunmasıdır. Amaç,

- Veri bütünlüğünün korunması,
- Yetkisiz erişimin engellenmesi,
- Mahremiyet ve gizliliğin korunması,
- Sistemin devamlılığının sağlanmasıdır.

ii. Yerel Yönetim Düzeyinde Bireylerin Yerele Müdahale Hakkı

Belediye Kanunun 13. Maddesinde sözü edilen **Hemşehri Hukukuna** göre yurttaşlar ikamet ettiği belediyenin hemşehrisidir. Hemşehri olarak yurttaşların belediyenin,

- Karar ve hizmetlerine katılma
- Faaliyetleri hakkında bilgi edinme
- Yapılan yardımlardan yararlanma

hakkı vardır.

Belediyeler ayrıca yurttaşlar arasında sosyal ve kültürel ilişkileri geliştirmekle, kültürel değerleri korumakla ve faaliyetlerinde üniversiteler, sendikalar, meslek odaları, uzman kişiler vb. sivil toplum aktörleriyle çalışmalar yapmalıdır. Yurttaşların ve sivil toplumun katılımıyla karar almalıdır.

Yeni yasal düzenlemelerle nüfusu 50.000'in üzerinde olan belediyeler, 5 yıllık görev süreleri boyunca izleyecekleri yönetim ve hizmet politikalarını belirlemek amacıyla stratejik plan ve bütçe hazırlamak zorundadır. Stratejik plan belediye bütçesinin hazırlanmasına esas teşkil eder ve belediye meclisinde bütçeden önce görüşülerek kabul edilir. Stratejik plan yerel seçimleri takiben 6 ay içerisinde tamamlanmalıdır. Belediyeler bütçelerini, program ve projeleri için kaynak tahsislerini, stratejik plana uygun olarak yapmak zorundadır.

Stratejik plan katılımcı yöntemle hazırlanır. Belediyeler, belediye hizmetlerinden yararlanan yurttaşların, belediye çalışanlarının ve sivil toplumun katılımını sağlamakla yükümlüdür. Belediyelerin yapacağı iş ve hizmetlerin hukuka uygunluğunu denetlemek ve sonuçları görmek açısından stratejik planın hazırlanmasına yurttaşların katılımı önemlidir. Yurttaşlar böylece yerel yönetimlerin kararlarını etkileyebilir ve bu kararları kendi talepleri doğrultusunda şekillendirmeye çalışır. Zira katılımcı bir stratejik plan ve katılımcı bütçeleme, belediyelerin sembolik olarak 3-5 kişiye sorduğu ve onay aldığı bir mekanizma değildir. Bütçe planlamasının ve bütçenin yönetiminin doğrudan halk tarafından gerçekleştirildiği, etkili ve siyasi katılımın sağlandığı süreçtir. Katılımcılık, yerel yönetimlerin hizmetlerinden yararlananları müşteriler olarak değil; yurttaşlar olarak görmesini gerektirir. Bu nedenle, belediyelerin mahalle halkının istekleri doğrultusunda bütçe hazırlamaları gerekir.

1. Kent Konseyleri

Belediyeler yerel seçim sonuçlarını takiben 3 ay içinde kent konseylerinin yeniden oluştururlar. Kent Konseyleri, "kent yaşamında; kentin hak ve hukukunun korunması, kentin kimliğine ilişkin tarihi, kültürel değerlere sahip çıkılması; kadın, çocuk, genç ve engellilerin yerel karar alma mekanizmalarına aktif katılımının sağlanması, çevreyi koruyan politikaların üretilmesi, hesap sorulabilir belediyelerin yaratılması hedefleri etrafında örgütlenmelidir. Kent Konseylerinde merkezi yönetimden, yerel yönetimden, belediye içerisinde örgütlenmiş siyasi partilerden, ilde vali ve ilçede kaymakamlık tarafından belirlenecek kamu kurumlarından, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarından, sivil toplumdan, üniversitelerden, sendikalardan, konuyla ilgili dernek ve vakıflarından, kent konseylerince kurulan meclisler ve çalışma gruplarından temsilcilerin bulunması zorunludur. Kent Konseyinde oluşturulan görüşlerin belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilmesi yasal bir zorunluluktur. Kent Konseyleri her yıl Ocak ve Eylül ayında

zorunlu olmak üzere, düzenli olarak toplanmak ve Konsey Yürütme Kurulunun da meclislerin ve çalışma gruplarının seçim ve çalışma esaslarını belirler.

Kadın ve gençlik meclisleri başta olmak üzere kent konseyinin görev alanına giren her konuda meclis ve çalışma grupları oluşturulması noktasında hiçbir engel bulunmamaktadır. Bu doğrultuda oluşturulacak olan meclislerin, kent yönetimine katılmaları, yaşanabilir bir kentin yönetiminde aktif rol almaları esastır ve hem Konsey yönetimleri hem de belediyeler bunu sağlamak yükümlülüğü altındadır. Yerel yönetimlerin yani belediyelerin mahallelerin kendi meclislerini oluşturmasını kolaylaştırması Kent Konseyinin faaliyetleri için önemlidir. Böylece mahalleliler kent konseylerini, belediyelerin amaçları için değil; mahallelinin taleplerinin belediye yönetimi nezdinde dillendirilmesi ve belediyelerin bu talepler doğrultusunda faaliyet göstermesi amacıyla çalışmasını sağlayabilir.

Yurttaşlar belediye hizmetlerine gönüllü olarak da katılabilir ve bu şekilde topluma yararlı sosyal faaliyetlerin bir parçası haline gelebilirler. Belediyenin vermekte olduğu sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik, kültür ve sanat, yaşlılara, kadın ve çocuklara, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasına yurttaşlar katılabilir.

2. Başvuru ve/veya Şikayette Bulunabilecek Bazı Kurumlar

Başvuruda bulunabileceğiniz bazı kurumlar aşağıda sayılmaktadır:

- Valilik ya da Kaymakamlık
- Polis, Jandarma
- Savcılık
- Aile Mahkemesi
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğü
- Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri
- Sağlık Kuruluşları, hastaneler
- Alo 183 Aile, Kadın, Çocuk ve Özürlü Sosyal Dayanışma Hizmet Hattı
- Alo 155 Polis İmdat
- Alo 156 Jandarma İmdat
- İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri
- Belediye Kadın Dayanışma Merkezleri
- Alo Kadına Şiddet Hattı (0216 349 9 349)
- Baroların Kadın Dayanışma Merkezi ve Adli Yardım Kuruluşları
- Kadın çalışmaları yapan Sivil Toplum Kuruluşları, örneğin Mor Çatı
- Alo 147 Milli Eğitim Şikayet Hattı
- Alo 133 Doktorum Yanımda
- Alo 175 Tüketici Hattı
- Alo 176 Gürültü Şikayet Hattı
- Alo 179 Valilik Hattı
- Alo 180 İş ve İşçi Bulma Hattı
- Alo 181 Çevre Bilgi Hattı
- Sivil Toplum Geliştirme Merkezi - Sivil Toplum Örgütleri Veri Tabanı (<http://www.stgm.org.tr/tr/stoveritabani>)

Bölüm IV. Meraklısına Notlar

I. Pozitif Ayrımcılık Nedir?

Pozitif ayrımcılık; sosyal, ekonomik ve politik yaşamda kadınlar, engelliler gibi taşıdıkları özellikler nedeniyle dışlanmış azınlıkların, dışlanmışlıklarını azaltmak ve uzun vadede engellemek amacıyla ortaya konulan politika ve uygulamaları ifade eder. Başka bir deyişle, siyaset veya iş alanında boş bir kadroya, istenen nitelikleri taşıyan taliplerden cinsiyeti nedeniyle kadın olanı seçmektir. Bu eğitim, donanım ve becerileri eşit olan kişilerden kadının tercih edilmesi anlamına gelir.

Son yıllarda pozitif ayrımcılık kavramı, anayasalarda ve yasalarda yer almaya başlamıştır. AB pozitif ayrımcılığı tüm dezavantajlı grupların eşitsizliklerini azaltacak politikalara dönüştürmüş ve bu konularda somut hedefler koymuştur.

Türkiye de, dünyadaki bu gelişmelere paralel olarak 2010 Anayasa değişikliği ile pozitif ayrımcılığı hukukumuzda kazandırmıştır. Bu değişikliklerle birlikte Anayasamızın 10.cu maddesi şöyle demektedir: “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. Çocuklar, yaşlılar, özürllüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olamaz. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.” Bu madde, pozitif ayrımcılığı yalnızca kabul etmekle kalmıyor, bunun da ötesinde devleti bu ilkeyi yaşama geçirmekle de yükümlü kılıyor. Ancak, bugüne kadar pozitif ayrımcılığın uygulanmasını sağlayacak, denetleyecek bir hukuki düzenleme yapılmamıştır. Oysaki, Anayasada sözü edilen dezavantajlı grupların ekonomik, siyaset ve sosyal yaşamdaki yarışa çok geriden başladığı bir gerçektir. Bu nedenle siyaset ve ekonomi alanlarında fiili eşitliği sağlayacak hukuki düzenleme ve yaptırımlara ihtiyaç vardır.

Son zamanlarda eşitliği sağlama yolunda yavaş da olsa bazı adımların atıldığı gözlemlenmektedir. Örneğin, Sermaye Piyasasının, Kurumsal Yönetim İlkelerin Belirlenmesine ve Uygulanmasına ilişkin 30 Kasım 2011 tarihli 57 Numaralı Tebliği ile halka açık şirketlerin yönetim kurullarında en az bir kadın üye bulunması zorunluluğu getirilmiştir. Büyükşehir Belediye Kanununda 2013 de yapılan bir değişiklikte, belediye görevlerine dezavantajlı gruplarla işbirliği yapma mecburiyeti eklenmiştir.

Ayrıca, yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyete dayalı politika ve bütçeleme uygulamaları da bu alanlarda atılmış olumlu örneklerdir. Bazı belediyelerde, yasal bir temele dayanmamakla birlikte, fiili olarak kadın-erkek eş-başkanlık sisteminin uygulanmaya başlaması da üzerinde durulması gereken bir gelişmedir.

II. Kentsel Dönüşüm Nedir?

6306 sayılı Afet Riskli Yapıların Yenilenmesi Hakkında Kanuna göre, kentteki afet riski taşıyan alanların belirlenip, sağlıklı ve de yaşanılabilir hale getirilmesidir. Kanun, Türkiye'nin her tarafındaki kent ve köylerdeki ekonomik ömrünü tamamlamış, yıkılma riski taşıyan binaların devletin sağladığı yapım kredisi, kira yardımı, belediye harç - vergi avantajlarını da kullanarak yeniden yapılmasını öngörmektedir.

Kısaca kentsel dönüşümle kaçak yapılaşmanın önüne geçilmesi, depreme dayanıklı olmayan, ekonomik ömrünü doldurmuş binaların yeniden yapılarak olası doğal afetler sonucu oluşacak zararların en aza indirilmesi amaçlanmaktadır.

Kentsel dönüşüm riskli binaların yıkılıp yeniden yapılması yanında, yerleşim yerlerinin kongre ve kültür merkezleri, park ve eğlence alanları gibi modern ihtiyaçlarının karşılanmasını da içermektedir.

Rezerv ve Uygulama Alanı nedir? Nasıl belirlenir?

Bakanlar Kurulu kararı ile kararlaştırılan riskli alan ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca belirlenen rezerv yapı alanını ifade eder. Zemin yapısı veya üzerindeki yapılaşma sebebiyle can ve mal kaybına yol açma riski taşıyan ya da yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere tespit edilen alanlara uygulama alanı denir.

Yerinde dönüşüm nedir?

“Yerinde Dönüşüm”, kentsel dönüşüm projesi kapsamında bulunan müstakil binalar için kullanılan bir terimdir. Depreme dayanıklı olmayan bir binanın yıkılarak, bulunduğu arsanın mevcut imarında değişiklik yapılmadan, bunun yerine depreme dayanıklı bir bina inşa edilmesine yerinde dönüşüm denir.

Bina güçlendirme nedir?

Bina güçlendirme bir yapının olası bir depreme karşı dayanıklı hale getirilmesidir. Binanın yıkılıp yeniden yapımının alternatifidir.

Binanın riskli olup olmadığı nasıl anlaşılır?

Bir binanın riskli olup olmadığı Bakanlıktan ruhsat almış olan risk tesbit kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Bu konuda hazırlanan bir yönetmelik 6/3/2007 tarihli ve 26454 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanmıştır. Bu yönetmeliğe göre, binanın ekonomik ömrü dolmuşsa, ya da bina depremde yıkılma veya ağırlı hasar alma riski taşıyorsa, bu bina riskli olarak kabul edilir.

Risk tespitini binada pay sahibi olanlardan herhangi biri yapabilir. Ayrıca, Bakanlar Kurulu Kararı ile rezerv veya uygulama alanı olarak ilan edilen yerlerdeki binalar da riskli sayılmaktadır. Bu alanlarda binanın riskli olup olmadığı konusunda mal sahipleri başvurmazsa, bu tespit Bakanlık veya Belediye tarafından yapılacaktır.

Risk tespitinden sonra yapılacaklar nelerdir?

Binanız 'riskli yapı, riskli alan, rezerv alanı' grubuna giriyorsa binanız yıkılacaktır. Risk tespitine karşı mal sahipleri 15 gün içinde Bakanlığa itiraz edebilir. Bu konuda bilirkişi heyetinin verdiği karara karşı yargı yolun başvurulabilir. Risk tespitinin kesinleşmesinden sonra bina sahiplerine binanın yıktırılması için 60 gün süre verilmektedir. Bu süre içinde bina yıktırılmazsa, yıkım kamu eliyle yapılmakta ve yıkım masrafları maliklerden istenmektedir.

Bu durumda, binanın malikleri tapudaki hisseleri oranında arsa hissedarları olur. Bu aşamada arsa hissedarlarının 2/3 çoğunluğu onayı ile binanın kime, nasıl ve hangi paylaşım ile yaptırılacağı Bina Ortak Karar Protokolü ile belirlenir.. Bina ortak karar protokolüne katılmayan hak sahiplerinin hisseleri, açık artırma ile diğer ortaklara satılır. Bu satışta alıcı çıkmazsa, Bakanlık bu hisseleri kamulaştırma yoluyla satın alır.

Bina bu protokole göre yaptırılabilir. Bina yapımında Kentsel Dönüşüm Kredisinden yararlanılabilir. Bu kredi, yüz bin lira tutarında 60 aya kadar geri ödemeli ve düşük faizlidir.

III. Tüketici Hakları

Günümüzde tüketicinin korunması gerek uluslararası sözleşmeler, gerekse anayasalar tarafından güvence altına alınmıştır. Bizim anayasamızın 172. maddesi tüketicinin korunmasından söz etmektedir. Buna göre; "Devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alır, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder. "

Anayasanın bu hükmüne dayanarak 2013 yılında AB müktesebatına uygun olarak Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Bu kanunun amacı birinci maddede şöyle açıklanmaktadır:

"Bu Kanunun amacı; kamu yararına uygun olarak tüketicinin sağlık ve güvenliği ile ekonomik çıkarlarını koruyucu, zararlarını tazmin edici, çevresel tehlikelerden korunmasını sağlayıcı, tüketiciyi aydınlatıcı ve bilinçlendirici önlemleri almak, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini özendirmek ve bu konulardaki politikaların oluşturulmasında gönüllü örgütlenmeleri teşvik etmeye ilişkin hususları düzenlemektir."

Tüketici şikâyetleri üç grupta ele alınmaktadır. Birinci gruptaki şikâyetler mal ve hizmet alımına ilişkin uyuşmazlık veya anlaşmazlıkla ilgilidir. Bu tür şikâyetleriniz:

- Mal/hizmette bulunan ayıba ilişkin ise,
- Satıcı/sağlayıcı ile imzalamış olduğunuz sözleşmede yer alan haksız şartlara ilişkin ise,
- Taksitle satın aldığınız mal/hizmete için erken ödeme bulunmanız halinde yapılması gereken erken ödeme indiriminin hiç yapılmaması veya yanlış yapılmasına ilişkin ise,
- Satın aldığınız devre tatil sözleşmesinin sözleşmeye uygun olarak verilmemesi veya sözleşme gereği ödemeniz gereken üyelik ücretinin çok yüksek olmasına ilişkin ise,
- Satın aldığınız paket tur sözleşmesinin sözleşmeye uygun olarak düzenlenmemesine ilişkin ise,

- Kampanyalı (ön ödemeli) olarak satın aldığınız mal/hizmetin zamanında ve gereği gibi teslim edilmemesine ilişkin ise,
- Mesafeli sözleşme (internet, tv, vb. aracılığıyla) ile aldığınız mal/hizmetin size zamanında teslim edilmemesi, cayma hakkınızı kullanmanıza rağmen bedelin iade edilmemesine ilişkin ise,
- Banka veya tüketici finans kuruluşu ile imzalamış olduğunuz kredi sözleşmesini erken kapatmanıza rağmen gerekli olan faiz indiriminin yapılamaması veya yanlış yapılması veya sözleşme hükümlerinin ölçüsüz derecede aleyhinize olmasına ilişkin ise,
- Banka veya tüketici finans kuruluşu ile imzalamış olduğunuz sözleşme esnasında sizden çeşitli isimler altında sözleşmede yer almadığı halde masraf vb. alınmasına ilişkin ise,
- İmzalamış olduğunuz abonelik sözleşmesine ilişkin ise,
- Kapıdan aldığınız mal/hizmete ilişkin 14 gün içerisinde cayma hakkınızı kullanmanıza rağmen satıcı veya sağlayıcının ilk yedi gün içerisinde sizden para veya kıymetli evrak alınması yasak olduğu halde aldığı para veya kıymetli evrakın iadesi veya iptaline ilişkin ise,

ikamet ettiğiniz veya mal/hizmeti satın aldığınız yerdeki il veya ilçe Tüketici Hakem Heyetlerine yazıyla veya internet üzerinden başvuruda bulunabilirsiniz. Tüketici Hakem Heyetlerinin internet sitelerindeki online başvuru butonunu tıklayarak da şikayet yapabilirsiniz.

Eğer uyuşmazlığınız,

- Satın aldığınız malla birlikte size garanti belgesi, Türkçe tanıtma ve kullanma kılavuzu verilmemesine ilişkin ise,
- Kanun'da yazılı düzenlenmesi ve bir nüshasının tarafınıza verilmesi gerekli olan sözleşmenin size verilmemesine ilişkin ise,
- Satın aldığınız mal/hizmetin etiket fiyatı ile kasa fiyatı arasında fark varsa ve sizin aleyhinize olan uygulanmışsa,
- Cayma hakkınızı kullanmanıza rağmen size kapıdan satış yapan şirketin gereğini yerine getirmemesine ilişkin ise,

gerekli idari işlemlerin yapılması için bulunduğunuz ilin Valiliğinde yer alan Ticaret İl Müdürlüğü'ne başvurmanız gerekmektedir.

Ayrıca uyuşmazlığınız,

- Kampanyalı (ön ödemeli) sözleşmelerde size ödemelerinizin güvence altına alındığına ilişkin teminat gösterilmemesine,
- Süreli yayınların verdiği promosyonlara,
- Bankalar ile yaşadığınız diğer uyuşmazlıklara

ilişkin ise gerekli idari işlemlerin yapılması için il ve ilçede Tüketici Hakem Heyetleri'ne başvurabilirsiniz.

Her il ve ilçede Tüketici Hakem Heyetleri vardır. Şikayetinizin konusu değer olarak 2.000 TL'nin altındaysa, İlçe Tüketici Hakem Heyetine, 2.000TL- 3.000 arasında ise İl Tüketici Hakem Heyetine gitmeniz gerekir. Bu değerlerin üstündeki şikayetler için Tüketici Mahkemesine başvurulması zorunludur.

Teknik mevzuatı bulunmayan ve doğrudan tüketiciye sunulan ürünlerin piyasa gözetimi ve denetimi sorumluluğu Gümrük ve Ticaret Bakanlığına verilmiştir. Böylece Gümrük ve Ticaret Bakanlığı hem tüketicilerin ekonomik çıkarlarını, hem de sağlık ve güvenliklerini koruma görevini üstlenmiş bulunmaktadır

Bu bağlamda Piyasa Gözetimi Denetimi ürünün piyasaya arzı veya dağıtımı aşamasında veya ürün piyasada iken ilgili teknik düzenlemeye uygun olarak üretilip üretilmediğinin, güvenli olup olmadığının denetlenmesi veya denetlettirilmesi faaliyetidir. Bu kapsamda hazır giyimden, mobilyaya, el aletlerinden mutfak gereçlerine kadar 14 grup ürün için şikayetlerin, gerekli bilgi ve belgelerle Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğüne yapılması gerekmektedir.

4.Engelli Hakları

1.Engelli Hakları Nelerdir?

Engellilerin sosyal, ekonomik ve siyasi yaşama etkin ve eşit vatandaşlar olarak katılmalarını sağlamak üzere başta Anayasa olmak üzere pek çok yasal düzenleme yapılmıştır. Bu konuya ilişkin Anayasamızda yer alan hükümleri şöyle sıralayabiliriz:

2.Sosyal Devlet İlkesi

Anayasası'nın 2. maddesine göre, Türkiye Cumhuriyeti bir sosyal hukuk devletidir. Engelli vatandaşları topluma kazandırmak sosyal devlet olmanın gereğidir.

3.Eşitlik İlkesi ve Pozitif Ayrımcılık

Son zamanlarda kanun önünde eşitlik ilkesinin toplumdaki dezavantajlı grupların sorunlarını çözmediği, başka bir deyişle bu gruptaki bireyleri ötekilerle eşit hale getirmediği anlaşılmıştır. Sosyal devlet ilkesi, eğitim ve öğretim hakkı gibi anayasal önlemlerin de toplumdaki tüm bireyleri eşit hale getirmede yeterli olmadığı görülmüştür. Bu amaçla Anayasada değişiklik yapılarak, dezavantajlı grupların bireylerini başka bireylerle eşit hale getirecek pozitif ayrımcılık kabul edilmiştir.

Türkiye, 2010 yılında yaptığı Anayasa değişikliği ile pozitif ayrımcılığı hukukumuzda kazandırmıştır. Bu değişikliklerle birlikte Anayasamızın 10.cu maddesi şu hale dönüşmüştür:

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. Çocuklar, yaşlılar, özürllüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olamaz.”

4.Eğitim ve Öğretim Hakkı

Anayasanın, eğitim ve öğretim hakkının düzenlendiği 42. maddenin 8. fıkrasında, “Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır” demektedir.

5.Çalışma Hakkı

Anayasanın 49. maddesine göre, “Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir.” Bu hükümdeki “herkes” kelimesi çok önemlidir. Çünkü buradan, engelli olsun ya da olmasın tüm vatandaşların çalışma hakkına sahip olduğu anlaşılmaktadır. 50. maddenin 2. fıkrasında da, bedenî veya ruhî yetersizliği olanların çalışma şartları bakımından özel olarak korunacakları öngörülmüştür. Kamu hizmetine girme bakımından 70. madde, “Her Türk kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir” denmiştir. 2. fıkrada bir ayırım yapılmıştır. Buna göre, “Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez.” Yani kamu hizmetinde engelliler kendi niteliklerine uygun işlerde çalıştırılacaklardır. Tabii ki bu kural özel sektör için de geçerlidir.

Ülkemizde, anayasada yer alan bu ilkeler çerçevesinde yapılan yasal düzenlemelerle engelli hakları gerçek yaşamda karşılığını bulmuştur. Bunların bazıları aşağıda listelenmiştir.

Eğitim ve Öğretime İlişkin Sağlanan İmkanlar:

- Uzun süre hastanede tedavi gören çocuklar için bazı hastanelerde “ Hastane İlköğretim Okulları” bulunmaktadır.
- Özürlü çocukların resmi yada özel eğitim merkezlerinden aldıkları eğitime ilişkin giderlerin bir kısmı çalışılan kurum, sosyal sigortalar kurumu veya emekli sandığı tarafından bütçe uygulama talimatları doğrultusunda karşılanmaktadır.
- Tüm şehirlerde Rehberlik ve Araştırma Merkezi bulunmaktadır. Engelli çocuğu olan aileler bu merkezlere başvurarak danışmanlık hizmeti alabilirler.
- Rehberlik Araştırma Merkezlerinden yönlendirme raporu ve özürlü sağlık kurulu raporu alan engelli çocuklar için Milli Eğitim Bakanlığı eğitim yardımı yapmaktadır.
- Okullarda kaynaştırma eğitimine ağırlık verilmektedir.
- Zorunlu ilköğretim çağında oldukları halde özürlü olan çocukların özel eğitim ve öğretim görmeleri sağlanır.
- Özürlülerin profesyonel olarak spor yapmaları için Devlet Bakanlığına bağlı Özürlüler Spor Federasyonu vardır.
- Zihinsel engelliler özür derecelerine göre yapılandırılmış okullarda yada kaynaştırma okullarında eğitim alabilirler.
- İlköğretimi bitiren görme engelli öğrenciler öğrenimlerine normal okullarda kaynaştırma eğitimiyle devam etmektedirler.
- Braille alfabesi ile yazılmış ortaöğretim ders kitapları görme engelliler akşam sanat ve basım evi matbaasında basılıp istek halinde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır.
- Ortopedik ve görme engelliler için üniversite sınavında uygun mekanlar hazırlanır. Görme özürlüler ve az görenler için 30 dakika ek sınav süresi verilir, sınav sorularını okuyacak yanıtları yazacak yardımcı refakatçi eşliğinde sınava girme olanağı sağlanır.
- Az gören üniversite öğrencileri fakülte/ yükseköğretim bölüm amirliklerine yazılı olarak başvurup sınav sorularının büyük puntolu harflerle yazılmış olmalarını sağlayabilirler.
- İşitme engellilere okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde gündüzlü ve yatılı eğitim hizmeti verilmektedir.
- İşitme engelli çocuklar meslek liselerine sınavsız yerleşebilirler.
- İşitme özürlü öğrenciler ortaöğrenimlerini tamamladıktan sonra yükseköğrenimlerini Eskişehir Anadolu Üniversitesi’ ne bağlı Entegre Yüksek Okulunda devam ettirebilirler.
- Ortopedik özürlülere okul öncesi, ilköğretim ve meslek lisesi düzeyinde yatılı ve gündüzlü olmak üzere eğitim olanağı sunulmaktadır.
- Yüksek öğretim kurumuna girmeye hak kazanan ve kayıt yaptıran öğrenci ilk yılında bulunduğu ildeki valilik bünyesindeki sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfına başvurarak Başbakanlık bursundan yararlanabilir, ders araç ve gereçlerinin temini konusunda destek alabilir.

- Özürlü öğrenciler Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğünün öğrenci yurtlarından faydalanabilirler.
- % 40'ın üzerinde özürlü olduğunu belgeleyenlere Kredi ve Yurtlar Kurumu tarafından uygulanan harç ve öğrenim kredilerinde öncelik tanınmakta ve kredinin geri ödenmesinde % 50 indirim uygulanmaktadır.
- Özürlü bulunan yurtlarda özürlüler için tuvalet, binanın kat durumuna göre rampa, asansör bulunması zorunludur.
- Özürlü vatandaşlarımız için Türkiye İş Kurumu, Mesleki Eğitim Merkezleri, Halk Eğitim Merkezleri, özel dershaneler, belediyeler, özürlülerle ilgili dernekler ve vakıflar meslek edinme kursları açmaktadır.
- Milli Eğitim Bakanlığı özel eğitime muhtaç kişilere özel meslek kursları düzenler. Bu kişiler kurslara devam ettikleri sürece kanunen çırak ve öğrencilere verilen haklardan yararlanabilirler. Meslek edinme kurslarından yararlanan engelli vatandaşlara işe yerleştirilmede öncelik tanınmaktadır

6.Sağlık Hakkı

Sağlık hakkına ilişkin olarak sağlanan imkanlara örnek vermek gerekirse:

- Hamilelik döneminde anne adaylarına bebeğin, zihinsel ve fiziksel özürlü olup olmadığının araştırılması amacıyla genetik danışma hizmeti sunulmaktadır.
- Ülkemizde Ankara ve İstanbul'da olmak üzere özürlülere yönelik hizmet götüren iki dış kliniği bulunmaktadır.
- Kızılay muhtaç hastalara, fiziksel özürlülere tedavi yardımı yapar.

V. Çocuk Hakları

Çocuklar hukukun öncelikli konusudur ve çocukların özel olarak korunması hukuken anayasal olarak koruma altına alınmış olmalıdır. Çünkü çocuklar bedensel, zihinsel yönden en güçsüz, en bağımlı kesimdir. Dünya üzerinde birçok çocuk ya savaş ortasında ya da açlık sınırında yaşamını sürdürmektedir. Bu koşulları ortadan kaldırmak ve onlara daha iyi bir yaşam sağlamak amacıyla hazırlanan Çocuk Hakları Sözleşmesi, 191 ülke tarafından kabul edilmiştir. Türkiye Çocuk Hakları Sözleşmesine (ÇHS) 1990 yılından bu yana taraftır. ÇHS çocukların ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasi haklarını oldukça ayrıntılı bir biçimde kaleme alan ve çocuğa karşı devletin, idarenin pozitif yükümlülüklerinin neler olduğunu irdelleyen ayrıntılı bir sözleşmedir. Devletin çocuğa yaklaşımının ne olması gerektiğini, bilimsel yöntemlere dayanarak evrenselleştirmeyi ve çocuğun hakları bakımından temel ilkeleri somutlaştırmayı amaç edinmiştir. Taraf ülkeler bu sözleşmeyi hazırlarken çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış havasının içindeki bir aile ortamında yetişmesinin gerekliliğini kabul etmişlerdir. Ayrıca çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasının ve özellikle barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesinin gerekliliğini savunmuşlardır(Bu bölüm Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmalarından alınmıştır).

1.Çocuk Hakları Neden Önemlidir?

Çocukların sevgiye, şefkate ve korunmaya herkesten daha çok ihtiyacı olduğu su götürmez bir gerçektir. Çocuk toplumun bir parçası ve gelecekteki toplumun güvencesidir. Bu bakımdan çocuk haklarının özgürlük içinde ve dengeli bir şekilde korunması hem çocuğun hem de toplumun yararınadır. Bu nedenle çocukların gelişimine önem vermek zorunludur. Kişi nasıl bir çocukluk geçirirse ileride de öyle bir birey olur. Ancak, özgürlük içinde, baskıya ve şiddete maruz bırakılmadan yetişen çocuk ileride yaşadığı toplumun sağlıklı olmasını ve aynı zamanda kendisinin de yaşadığı topluluğun bir parçası olmasını sağlayacaktır. Çocuk haklarını kökleştirmek bir toplumun geleceği için yapılan en önemli yatırımdır. “Eğer bir toplumda çocuklar ihmal ediliyorsa o toplum geri kalmış bir kültürdür. Ancak çocukların gelişimine önem veriliyorsa o toplumun kültürü gelişmiş bir kültürdür” der düşünür ve eğitim kuramcısı John Dewey.

2.ÇOCUKLARIMIZIN HAKLARINI BİLİYOR MUSUNUZ?

- Bütün çocuklar eşit haklara sahiptir. Hiçbir çocuk ayrıma tabi tutulamaz.
- Çocuklar sağlıklı yaşama, duygusal yakınlık ve güvenlik içinde olma ve hiçbir yoksulluk çekmeme hakkına sahiptir.
- Çocuklar ihtiyaçlarına, ilgilerine ve yeteneklerine uygun kalitede bir eğitim görme hakkına sahiptir.
- Çocuklar oyun, dinlenme, eğlenme, boş zamanlarını değerlendirme ve sanatsal etkinliklere katılma hakkına sahiptir.
- Çocuklar kendilerini ilgilendiren bütün konu ve sorunlarda düşüncelerini söyleme, karara katılma hakkına sahiptir.
- Çocuklar şiddet, sömürü ve istismardan korunma hakkına sahiptir.

- Çocuklar ihtiyaç duydukları bütün bilgileri edinme ve düşüncelerini yayma hakkına sahiptir. Aynı zamanda zararlı yayınlara karşı korunma hakkına sahiptir.
- Çocuklar özel yaşam, onur ve saygınlıklarının korunması hakkına sahiptir.
- Engelli çocuklar yaşama aktif olarak katılmak için özel bakım, destek ve eğitim alma hakkına sahiptir.
- Çocuklar savaşta ve sığınmacı durumlarda özel olarak korunma hakkına sahiptir.

VI. Hayvan Hakları

Son çeyrek yüzyılda çevre ve sürdürülebilirlik kavramları, en küçük yerleşim biriminden küresel ölçeğe kadar herkesin gündemine girmiştir. Bunun başlıca nedeni, doğanın özgün yapısının bozulmasının insan yaşamını doğrudan etkilemesidir. İnsan çevresinin korunması amacıyla BM öncülüğünde çevre ve insan yerleşimlerini esas alan geniş katılımlı toplantılar yapılmıştır. Rio Çevre Zirvesi, İstanbul Habitat II. Konferansı bunlara örnektir.

İnsan odaklı bir çevre koruma politikası, hayvanların çevrenin bir parçası olarak korunmasını da gündeme getirmiştir. Hayvanlara karşı acıma duygusu ile etik değerlerin hayvan haklarının ortaya çıkmasında önemli etkileri olmuştur. Ancak, hayvanların korunması etik değerlerden çok, sürdürülebilirlik endişesinin sonucudur. Dünyada yaşamın sürdürülebilmesi için ekolojik dengenin korunması gerekmektedir. Ekolojik denge kavramı, tüm canlı ve cansız doğayı kapsamaktadır. Bu yaklaşımın sonucu olarak insan odaklı çevre yerine, insanın da bir parçası olduğu çevre merkezli bir anlayış günümüzde kabul görmektedir. Bu nedenle, hayvanlara tanınan haklar, hayvanların da tıpkı insanlar gibi tüm doğanın bir parçası olmalarının bir sonucudur.

Hayvanları koruma, onlara eziyet edilmesini önleme bizim kültürümüzün de bir parçasıdır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde hayvanları koruma için pek çok vakıf kurulduğu bilinmektedir.

Hayvanların korunması bir hak temeline oturtulabilir mi? Hak, hukuk açısından insana bağlıdır. Hak, toplum çıkarları ile sınırlı hukuken korunan çıkardır. Hukukta, hayvanları korumak için bazı kurallar vardır. Ama bu hayvanları hak sahibi yapmaz. . Bu kurallar hayvanlara iyi davranılarak toplum vicdanının rahatsız edilmemesi amacını güder.

Hayvanların, hukuk açısında insanlar gibi haklarını kullanma iradesi olmasa da, hayvanları korumak için konmuş kurallar halk arasında hayvan hakları olarak algılanır. Bu algı, hayvanları koruma amaçlı uluslararası sözleşmeler ve anayasamızda yer alan temel ilkelerle pekiştirilmiştir.

Anayasamızın 56. maddesi; *“Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir”* hükmünü içermektedir. Buna ek olarak, Anayasa’nın 169. maddesi; *“Devlet, ormanların korunması ve sahaların genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır ... Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez ...”*demektedir. Çevre ve orman hayvansız düşünülemez. Bu açıdan Anayasamız hayvanların yalnızca kendilerinin değil, aynı zamanda onların yaşam alanlarının da korunmasını öngörmüştür.

Anayasamızın çizdiği bu çerçeve içinde, hayvan hakları insan haklarının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu anlayış çeşitli yasalara da yansımıştır. Hayvan hakları ve hayvanların korunmasına ilişkin pek çok kanun vardır; Çevre Kanunu, Milli Parklar Kanunu gibi. Ayrıca

yalnızca hayvanların korunması için de 2004 yılında **Hayvanları Koruma Kanunu** çıkarılmıştır. Kanunun amacı şöyle açıklanmaktadır:

“Bu Kanunun amacı; hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamaktır.”

Kanun hayvanların korunması amacıyla pek çok koruyucu önlem getirmiştir. Ayrıca, hayvanlara iyi muamelede bulunmayanlar için para cezaları öngörmüştür. Hayvanların korunması için Ceza Kanununa da özel maddeler konmuştur.

i. Hayvanın Mal Olarak Korunması (151. madde)

Türk Ceza Yasası’nın 151. maddesi mala zarar verme başlığını taşımaktadır. Maddenin ikinci fıkrası, haklı bir neden olmaksızın sahipli hayvanın öldürülmesi, işe yaramayacak hale getirilmesi yada değerinin azaltılmasına neden olan kişi hakkındaki cezai sorumluluğu düzenlemektedir. Maddenin yollamada bulunduğu birinci fıkra cezalandırmayı mağdurun şikayetine bağlamıştır. Sahibi olmayan hayvanlara karşı aynı eylemlerin yapılması suç sayılmamıştır

ii. Hayvanın Çevresel Bir Değer Olarak Korunması (181. madde)

Toprağa, suya, havaya çevreye verilen zararlı atık veya artıkların hayvanların sağlığına zarar vermesi halinde bu atık veya artıkları çevreye veren kişinin eyleminden dolayı cezalandırılması öngörülmüştür.

Eylemin kasıtlı işlenmesi halinde 181/4. maddeye göre, taksirle işlenmesi halinde 182/2. maddeye göre ceza verilecektir. Yasa, suçun mağduru olması açısından insan ve hayvanları aynı değerde tutmuştur.

VII. Kadın Hakları Bakımından Boşanma ve Nafaka Hakkı

Boşanmak için Aile Mahkemesine bir dilekçe ile başvurmak gerekir. Boşanma davalarında yetkili mahkeme eşlerden birinin yerleşim yeri veya davadan önce son defa altı aydan beri birlikte oturdukları yer mahkemesidir. Dolayısıyla boşanmak isteyen kişi ya çiftin birlikte oturduğu evin bağlı olduğu aile mahkemesine ya da oturmakta olduğu ve ikametgahının bulunduğu Aile Mahkemesine bir dilekçeyle başvurmalıdır.

Boşanmak isteyen kadın evlilik birliğinin temelden sarsılmış olmasını gerekçe gösterebilir. Buna göre evlilik birliği çiftin artık ortak hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek şekilde imkansız hale gelmiş olmalı yani temelden sarsılmış olmalıdır.

Soru: Anlaşarak boşanmaya karar verdik. Nasıl yapabiliriz?

Cevap: Eğer bir yıldır evli iseniz ve boşanmaya iki tarafta razı ise evlilik birliğinin temelden sarsıldığı hakim tarafından kabul edilecektir. Bu hâlde boşanma kararı verilebilmesi için, hâkimin tarafları bizzat dinler ki sizin iradenizi serbestçe açıklandığına kanaat getirebilsin. Boşanmanın malî sonuçları ile çocukların durumu hususunda sizin uygun bulduğunuz düzenlemeyi kabul edebilsin. Ancak, hâkim, sizin düzenlemeleriniz bakımından tarafların ve çocukların menfaatlerini göz önünde tutarak bu anlaşmada gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Bu değişikliklerin taraflarca da kabulü hâlinde boşanmaya hükmeder.

Konuya ilişkin dilekçe örneklerini bu bölümün bitiminde görebilirsiniz.

Boşama sonrası kadının korunması için tazminat ve nafakalar öngörülmüştür. Bunlardan maddi ve manevi tazminat evlilik içerisinde bir takım mevcut yahut beklenen menfaatlerin gerçekleşmemesi nedeniyle buna sebep olan taraftan istenebilir. Eğer boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden örneğin hakaret, tehdit, dayak vb. maddi ve manevi tazminat talebinde bulunulabilir.

Nafaka talepleri ise çeşitlilik göstermektedir. Yoksulluk nafakası boşanma nedeniyle fakirleşecek ve geçimini sağlayamayacak durumda olan tarafça, karşı taraftan, karşı tarafın mali gücü oranında, süre ile sınırlı olmaksızın istenir. Nafakayı ödeyecek tarafın herhangi bir şekilde kötü davranışları olsun olmasın yoksullaşan kişi yoksulluk nafakası talebinde bulunabilir. Maddi tazminat ve yoksulluk nafakası taksitlenerek/aylara bölünerek ödenebilir ancak manevi tazminat bir defada ödenecektir.

Eğer nafaka alan kişi yeniden evlenirse ya da taraflardan biri ölürse artık nafaka ödenmez. Eğer nafaka alan kişi nafakayı almak için evlenmeden evliymiş gibi yaşıyorsa veya artık yoksul değilse nafaka ödeyen mahkemeye başvurarak nafakanın ödemeyi durdurabilir.

Eğer tarafların maddi durumu değişirse, nafaka miktarının genellikle arttırılarak değiştirilmesi için yine Aile Mahkemesine başvurulabilir. Ayrıca hakim, nafakayı belirlerken, eğer istenirse, gelecek yıllarda nafakanın nasıl ödeneceğine karar verir.

İştirak nafakasında ise, velayet kendisine verilmeyen eşin, çocuğun eğitim ve bakım giderleri için gücü oranında ödediği nafakaya iştirak nafakası denir. İştirak nafakası hakkında mahkemece karar verilmesi kaydıyla , bu kararının kesinleşmesinden sonra işlemeye başlar. Ayrıca çocukta nafaka verilmesi için kendi adına dava açabilmektedir.

Mahkeme iştirak nafakası hakkında karar verirken çocuğun , gıda , giyecek , barınma , sağlık , eğitim , harçlık , ulaşım giderlerini dikkate alır.

Mahkemenin iştirak nafakası hakkında karar verebilmesi için eşlerden birinin talep etmesine gerek yoktur. Mahkeme bu konuyu talep olmasa bile kendiliğinden değerlendirir. Böylece velayeti vermediği eski eşin , gücü oranında iştirak nafakası ödemesi hakkında karar verir.

İştirak nafakası her zaman istenebilir. Boşanma davası devam ederken veya karar kesinleştikten sonra da istenmesi mümkündür. Boşanma davası devam ederken istenmemiş olsa da sonradan istemeye mani olmaz.

İştirak nafakası , boşanma kararının kesinleşmesi tarihinden itibaren işlemeye başlar. Ayrıca açılan iştirak nafakası davasında istenmiş ise bu nafaka davanın açıldığı tarihten itibaren işlemeye başlar.

Ayrıca mahkeme , talep edilen iştirak nafakasından fazlasına karar veremez. Örneğin Ayşe , mahkemedan 300TL iştirak nafakası istediye mahkeme dava sonunda 500TL iştirak nafakasına karar veremez.

Tedbir nafakası ise henüz evlilik devam ederken ki aşama için öngörülmüştür. Boşanma davası devam ederken verilen tedbir nafakasının her zaman arttırılması veya azaltılması istenebilir. Hakim , koşullarda değişiklik olduğunu tespit ederse tedbir nafakasını azaltabilir veya arttırabilir. Boşanma kararı kesinleşene kadar nafakanın arttırılması veya azaltılması istenebilir. Boşanma kararı kesinleşince tedbir nafakası sona erer. Ailenin geçimini sağlamayan eş için hakimın alacağı önlem “tedbir nafakası”dır. Tedbir nafakası isteyen kişinin evlilik içerisindeki iyi ya da kötü davranışlarına hakim bakmaz. Eşlerden biri hem kendisi için hem de ortak çocukları için tedbir nafakası isteyebilir. Hakim tedbir nafakası hakkında karar verirken eşlerin sosyal ve ekonomik durumlarını inceler. Tanık dinlenmesine , polis araştırmasına karar verebilir. Eşlerin gelirleri, maaşları, kira ödemeleri, eğitim öğretim masrafları, mutfak masrafları ve diğer ihtiyaçları nelerdir? Bakmakla yükümlü oldukları kişiler var mıdır? Gayrimenkulleri bulunmakta mıdır? İşte bunlar hakimın gözeceği noktalardan bazılarıdır. Zira maddi durumu yerinde olan eş, kendisi için tedbir nafakası talep edemez. Ancak birlikte yaşadığı ortak çocuklar için tedbir nafakası isteyebilir. Bu nafakanın miktarını hakim takdir eder. Tedbir nafakasına genelde boşanma davası açıldıktan bir süre sonra talep üzerine karar verilir. Ancak mahkeme talep olmasa dahi ailenin geçimi için tedbir nafakası hakkında karar verebilir. Tedbir nafakasının başlangıç tarihi davanın açıldığı tarih olup kararın verildiği tarih değildir. Ayrıca tedbir nafakası aylık ve peşin ödenmesine karar verilir. Ayrıca eşlerden biri ortak çocuklara bakıyor ise diğer eşin tedbir nafakası ödemesine karar verilir. Ortak çocuk reşit olduğu tarihe kadar tedbir nafakasına karar verilir. Ancak ortak çocuk okuyorsa reşit olsa bile mezun olduğu tarihe kadar tedbir nafakası devam eder.

1. Boşanma Davası Dilekçe Örneği

AİLE MAHKEMESİ SAYIN HAKİMLİĞİ'NE

DAVACI :

DAVALI :

ADRESİ :

KONU : Evlilik birliğinin sarsılması sebebiyle boşanma kararı verilmesi talebinden ibarettir (Ancak nafaka talep edilecekse burada nafaka talebinin de yazılması gerekmektedir).

AÇIKLAMALAR

1- Davalı (isim-soy isim) ile .../.../.... tarihinde evlendim.

2-Evlenme tarihinden bu zamana kadar aralarında sürekli olarak şiddetli anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Artık hiçbir şekilde davacı tarafla anlaşmamaktayız ve evlilik birliğini sürdürmemiz imkansız hale gelmiştir. Daha önce bütün bu anlaşmazlıklara rağmen yeniden başlamayı denedik, ancak bu girişimler her seferinde başarısızlıkla sonuçlandı. Yaşanan bu anlaşmazlıklar neticesinde davalı (isim-soy isim) ile yaklaşık iki aydır fiilen ayrı yaşamaktayız. Artık ailemle yaşıyorum. Ben de davacı tarafta boşanmayı istemektedir. Davalı taraftan herhangi bir tazminat istemiyorum ya da maddi manevi tazminat, iştirak, yardım ve tedbir nafakası istiyorum.

3- Açıklanan nedenlerle tarafların boşanmaları için işbu boşanma davasının açılması zorunluluğu doğmuştur.

HUKUKİ NEDENLER : 4721 s. Kanun m. 166 ve ilgili sair mevzuat.

HUKUKİ DELİLLER : Nüfus kaydı, tanık beyanları ve gerektiğinde her tür sair deliller.

SONUÇ ve İSTEM :Yukarıda açıklanan nedenlerle boşanmaya hükmedilmesine, yargılama giderlerinin ve varsa vekalet ücretinin davalı tarafa yükletilmesine karar verilmesini saygılarımla arz ve talep ederim.

.../.../...

Davacı

(isim-soy isim-imza)

2.Anlaşmalı Boşanmada Dilekçe Örneği

AİLE MAHKEMESİ SAYIN HAKİMLİĞİ'NE

DAVACI : (Ad, Soyad, TC, Adres)

DAVALI : (Ad, Soyad, TC, Adres)

KONU : TMK m.166/3 maddesi uyarınca anlaşma gereği boşanma istemi

AÇIKLAMALAR

1. Davalı eşim ...(isim-soy isim)... ile tarihinden beri evliyiz. Bu evliliğimizden çocuklarımız olmamıştır/olmuştur.

2. Son zamanlarda davalı ile aramızda ruhen ve fıkren uyumsuzluk çıkmış, bir arada yaşama için çabalarımız da yeterli olmamıştır. Artık evlilik birliğini devam ettiremeyeceğiz. Davalı da boşanmak istemektedir.

3. Boşanmanın fer'i hükmü olarak davalı ile yaptığımız protokolü de eklice sunuyorum.

4. Boşanma kararı verilmesini talep etmekteyim.

DELİLLER : 1. Nüfus kayıtları,
2. Mahkemeye sunulan protokol,
3. Davalının bizzat mahkemede kabulü,
4. Sair her türlü yasal delil.

HUKUKİ SEBEPLER : TMK m. 166 ve ilgili mevzuat

SONUÇ VE İSTEM : Davamın kabulü ile davalı da boşanma isteğini kabul edeceğinden duruşmamızın yapılarak anlaşmamıza binaen TMK 166/3 maddesi uyarınca boşanmamıza, masrafların davalıdan alınmasına protokol uyarınca, ekonomik ve sosyal durum hakkında da karar verilmesini saygılarımla arz ve talep ederim.

(Nafaka talebiniz var ise bunu yaptığınız anlaşma metninde belirtmeli ve ondan sonra mahkemeye sunmalısınız).

EKLER : 1. Protokol
2. Nüfus kayıt sureti

Saygılarımla,
(Tarih)
DAVACI
(Ad, Soyad, İmza)

VIII. Kadın Hakları – Haklarımı Öğrenmek ve Danışmak İstiyorum

1.Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Bağlı Kuruluşlar:

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi (ŞÖNİM)

- Adana (0322) 247 08 35
- Ankara (0312) 348 36 86
- Antalya (0242) 227 20 62
- Bursa (0224) 223 03 68
- Denizli (0258) 266 41 66
- Diyarbakır (0412) 257 21 50
- Gaziantep (0342) 220 71 10
- İstanbul (0212) 465 21 96/97
- İzmir (0232) 363 33 41
- Malatya (0422) 212 32 25/26
- Mersin (0324) 328 66 35
- Samsun (0362) 431 11 97
- Şanlıurfa (0414) 313 56 31
- Trabzon (0462) 231 40 12
- Kadın Konukevleri: ALO 183 Sosyal Danışma Hattına başvurulabilir.

2. Baro Kadın Danışmanlık Merkezleri ve Adli Yardım Servisleri

Bu hususta, ikametinizin bulunduğu ildeki Baro ile irtibat kurmak gerekmektedir.

3. Bağımsız ve Belediyelere Bağlı Kadın Sığınaklar:

- Adana Kadın Dayanışma Merkezi ve Sığınma Evi Derneği (AKDAM)
- Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kadın Sığınağı
- İzmir Büyükşehir Belediyesi Kadın Sığınağı
- İzmir Aliağa Belediyesi Kadın Sığınağı
- İzmir Bayraklı Belediyesi Kadın Sığınağı
- İzmir Bornova Belediyesi Kadın Sığınağı
- İzmir Buca Belediyesi Kadın Sığınağı
- İzmir Karşıyaka Belediyesi Kadın Sığınağı
- İzmir Ödemiş Belediyesi Kadın Sığınağı
- İstanbul Kadıköy Belediyesi Kadın Sığınağı
- İstanbul Küçükçekmece Belediyesi Kadın Sığınağı
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

4. Bağımsız veya Belediyelere Bağlı Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezleri

- Adana - Adana Kadın Danışma Merkezi ve Sığınma Evi Derneği
- Adıyaman- Yaşam Derneği
- Ağrı - Doğubeyazıt Belediyesi Kadın Danışma Merkezi
- Ankara - Ankara Barosu Ali Gelincik Hattı
- Ankara Kadın Dayanışma Vakfı
- Antalya - Antalya Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi
- Antalya Kent Konseyi Kadın Meclisi

- Batman - Selis Kadın Merkezi
- Bitlis - Tatvan Belediyesi Mizgin Kadın Danışma Merkezi
- Bursa - Nilüfer Belediyesi Kadın Danışma Merkezi
- Çanakkale - Çanakkale Kadın Danışma Merkezi
- Çankırı - Çankırı Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi
- Diyarbakır - Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (DİKASUM)
- Bağlar Belediyesi Kardelen Kadın Merkezi
- Bismil Nujen Kadın Merkezi
- Ceren Kadın Derneği
- Çınar Belediyesi Jinwar Kadın Danışmanlık Merkezi
- Ergani Selis Kadın Merkezi
- Kadın Merkezi (KAMER)
- Kardelen Kadın Evi - Bağlar

Bu çalışma “Yerel – Bölgesel Demokratik Yönetişim Projesi” kapsamında Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti’nin mali desteğiyle üretilmiştir. Bu çalışmanın içeriğinden sadece Helsinki Yurttaşlar Derneği (hYd) sorumludur.